

GÖTEBORGS

Stadsfullmäktiges Handlingar

1970

Nr 496

Framställning av stadskollegiet angående godkännande av gränserna för Delsjöreservatet m m (1969 nr 614, 1967 nr 263).

Till Stadsfullmäktige i Göteborg

Stadsfullmäktige beslöt den 1 juni 1967, § 7, att låta verkställa en utredning beträffande planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande. I anslutning härtil beslöt stadskollegiet den 7 i samma månad att uppdraga åt Konsultbyrån GAKO AB att i samråd med en av kommunalrådet för stadsbyggnadsavdelningen organiserad arbetsgrupp utföra ifrågavarande utredning.

I den arbetsgrupp, som kommunalrådet för stadsbyggnadsavdelningen bildade, ingick representanter för gatukontoret, fastighetskontoret, idrotts- och friluftsnämndens förvaltning, stadsbyggnadskontoret och skogsnämnden.

Det arbete GAKO påbörjade kort tid efter det uppdraget erhöles visade sig betydligt mer omfattande än beräknat och kom därför att draga ut på tiden längre än vad som förutsatts. Under utredningens gång har GAKO fortlöpande informerat arbetsgruppen om resultatet av sitt arbete och berett gruppen tillfälle att taga ställning till alla förslag av betydelse som framlagts. Utredningen har skett i samråd med berörda verk i Göteborg, med berörda länsarkitekter, överlantmätare och naturvårdsintendenter genom samarbetsgruppen för regionala fritids- och reservatsfrågor samt med representanter för Råda och Partille kommuner.

Resultatet av utredningsarbetet har redovisats i en i september 1969 avgiven utred-

ning, som tidigare delgivits fullmäktige och som hålles tillgänglig å stadskansliet.

Till behandling i samband med ovan nämnda utredning av GAKO har stadskollegiet upptagit skrivelser från museistyrelsen den 1 april och allmänna skolstyrelsen den 19 maj 1970 angående utflyktsmuseum samt folk- och skolobservatorium vid Sjölyckan.

I ärendet avgivna remissyttranden från vatten- och avloppsnämnden den 16 december 1969, styrelsen över energiverken den 22 januari, idrotts- och friluftsnämnden den 27 januari, hälsovårdsnämnden den 28 januari, skogsnämnden och Göteborgs Fältrittklubb den 30 januari, den biologiska samarbetsgruppen i Göteborg den 31 januari, byggnadsnämnden den 3 februari, Statens Vattenfallsverk den 9 februari, Landvetters kommunalnämnd den 16 februari, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län den 23 februari, stadsfullmäktiges beredning för natur- och kulturskydd den 25 februari, Råda kommunalnämnd den 2 mars, fastighetsnämnden den 24 mars, Statens Vägverk den 3 april, Statens Planverk länsarkitekten den 10 april, Statens Planverk planbyrå den 27 april, Statens Naturvårdsverk den 13 maj, renhållningsstyrelsen den 26 maj, Partille kommunalnämnd den 2 juli och Stor-Göteborgs samarbetskommitté den 24 september 1970 tryckes härefter som särskilda bilagor.

Som särskilda bilagor tryckes även ovan nämnda skrivelser från museistyrelsen den 1

april och allmänna skolstyrelsen den 19 maj 1970 samt en sammanfattning av utredningen.

STADSKOLLEGIET

Kommunalrådet Torsten Henrikson har den 9 oktober 1970 avgivit en i här intagna delar så lydande promemoria:

»I bilagda skrivelse till stadskollegiet den 1 april 1970 har museistyrelsen föreslagit, att ett utflyktsmuseum skall anordnas vid Sjölyckan i Delsjöreservatet i enlighet med ett av arkeologiska, historiska och naturhistoriska museerna samt industrimuseet utformat program. Enligt programmet avses allmänheten vid besök i reservatet få en koncentrerad information över områdets natur, historia och kulturminnen. Ansvar för uppförande och förvaltning av lokalerna bör enligt museistyrelsen åläggas den framtida huvudmannen för reservatet. Museernas uppgift skulle vara att lämna service genom utställning i anvisade lokaler samt underhåll och förnyelse av det utställda materialet. Ett extra anslag för iordningställandet blir behövligt medan underhåll och förnyelse ingår i ordinarie driftbudget.

Skolstyrelsen har i bilagda skrivelse till stadskollegiet den 19 maj 1970 hemställt om ett anslag å 25 000 kr för utarbetande av preliminära skisser och upprättande av en kostnadsberäkning avseende ett planerat folk- och skolobservatorium vid Sjölyckan. Enligt vad som framgår av ett handlingarna i ärendet bilagt program för observatorieanläggningen skall den uppföras i etapper. Första etappen omfattar tre observationspaviljonger och en byggnad innehållande en hörsal för ca 100 personer, andra etappen ett planetarium. Anläggningen avses uppföras i bergsterrängen i östra delen av Sjölyckan. Platsen har bestämts i samråd med konsultbyrå GAKO och fastighetskontoret.

REMISSYTTRANDEN

Idrotts- och friluftsnämnden återoppar i bilagda skrivelse av den 27 januari 1970 såsom yttrande i ärendet innehållet i en av nämndens förvaltning avgiven promemoria av den 15 i samma månad. I denna fram-

hålls, att det viktigaste skälet till att idrottsnämnden tagit initiativet till föreslagna utredning var behovet att få gränserna fastlagda för friluftsområdet. Förvaltningen finner de i utredningen föreslagna gränserna acceptabla. Området innanför dessa bör enligt förvaltningen förklaras som naturreservat enligt naturvårdslagen. Den föreslagna uppdelningen av reservatsområdet efter nyttjandeform synes kunna godkännas. Förvaltningen understryker utredningens uttalande om de allvarliga följdverkningarna för reservatet, som den planerade motorvägen genom reservatets östra del skulle medföra. Vidare förklarar sig förvaltningen dela utredningens uppfattning om att den närports- och friluftsanläggning, som skall finnas i reservatets västra del, lämpligast bör förläggas till Skatås. Förvaltningen finner sig kunna acceptera att det sportfält, som enligt beslut av stadsfullmäktige skulle förlagts till Brudaremossen, i stället utföres inom Skatåsområdet, även om sportfältet här blir mer kostnadskrävande än på Brudaremossen till följd av undergrundens dåliga beskaffenhet. Beträffande frågan om ridhusets lokalisering förklarar förvaltningen att den utredning, som föreslagits i denna fråga av arbetsgruppen bör innefatta utredning om totala behovet i Stor-Göteborg av ridsportanläggningar. En måttligt stor ridsportanläggning invid Töpelsgatan synes motiverad. Kärralunds campingplats bör däremot ej få tas i anspråk för ändamålet. Frågan om Sjölyckans disposition liksom badningen i Delsjöarna kräver en fortsatt utredning. Förvaltningen framhåller slutligen att beslut om huvudmannaskap och förvaltningsorgan för Delsjöreservatet bör fattas snarast sedan remissbehandlingen av Delsjöutredningen ägt rum.

Vid idrotts- och friluftsnämndens skrivelse har fogats bilagda yttranden i ärendet av Göteborgs Distrikts Idrottsförbund, Göteborgs Korporationsidrottsförbund, Skid- och Friluftsförbundets Göteborgsdistrikt samt herr E. Trolle.

Skogsnämnden uttalar i bilagda skrivelse av den 30 januari 1970 bl a, att den planerade motorvägen genom sin avskärande ver-

kan och breda bullerzon skulle få förödande följder för utnyttjandet av reservatet. Vidare framhåller nämnden att en av de bästa entreprenörerna till reservatet finns vid Stora Torp. I denna byggnad synes med fördel kunna inredas lokaler för information och service åt allmänheten om reservatet o d. Där skulle även kunna anordnas en permanent utställning av orienteringsmaterial m m. Förhandlingar med Skogssällskapet angående förvärv åt staden av huvudbyggnaden för ändamålet bör upptagas utan dröjsmål, enär sällskapet planerar viss ombyggnad för att tillgodose sitt huvudkontors ökande lokalbehov. Nämnden finner att utredningen på ett berömvärt sätt beaktat nödvändigheten av att koncentrera önskvärda anläggningar för olika aktiviteter till ett enda väl avgränsat område, där kommunikationer, sanitära anläggningar o d kan anordnas på effektivaste sätt. Härvid uttalar nämnden förhoppningen att denna linje skall respekteras i framtiden. Nämnden förklarar sig förutsätta att den skogliga expertis staden av tradition anlitar får behålla ledningen av all skoglig verksamhet. Den ohämmade rovjakt, som f n bedrivs på vissa enskilda marker i de östra delarna, bör enligt nämnden snarast upphöra. Nämnden framhåller även, att det ständiga hot från olika slag av intrång som vilar över marker i storstadens omedelbara närhet synes tala för skyddsförordningen enligt naturvårdslagen.

Byggnadsnämnden återoppar i bilagda skrivelse av den 3 februari 1970 som remissyttrande i ärendet innehållet i ett av stadsbyggnadskontoret avgivet, samma dag daterat utlåtande. Kontoret förklarar sig däri tillstyrka förslaget i utredningen om att det i gällande stadsplan ingående, ej utbyggda industriområdet vid Apslätten i Källtorp med hänsyn till läge och naturvärden skall intagas i Delsjöreservatet liksom förslaget att en del av det område i anslutning till Svenska institutet för konserveringsforskning, som i 1959 års generalplan utlagts som institutionsområde, i första hand skall utgöra område för idrott och rekreation och då ingå i den utvidgade golfbanan. Vad

beträffar den motorväg, som föreslås framdragen genom reservatet, Österleden, finner kontoret behovet av denna — liksom även av Jonseredsleden — vara klarlagd. Kontoret anser icke att leden skulle medföra de begränsningar i kontakterna mellan reservatet å ömse sidor, som befaras i utredningen. Sålunda upptar föreliggande vägförslag flera viadukter och en tunnel, vilkas placering koordinerar väl med redan utbildade lokaler för stråk av olika slag i öst-västlig riktning. Studerar man terrängen längs den föreslagna vägsträckningen finner man enligt kontoret att branta bergväggar och sankar, långsträckta mossar i stor utsträckning försvårar förbindelser i öst-västlig riktning. Kontoret framhåller att det därför kan sägas, att motorvägen visserligen ökar landskapets egna svårigheter för öst-västliga kontakter i detta terrängavsnitt, men att det samtidigt måste framhållas att det varit möjligt att tillgodose de naturligaste öst-västliga stråken för såväl människor som vilt. Beträffande frågan om bullerstörning från motorvägen tror kontoret icke att den psykologiska störningen skall vara så stor som utredningen påstår, vare sig för människor eller djur. Vad beträffar sekundärleden öster om Kåsjön vill kontoret kraftigt understryka det angelägna i att flytta denna led ytterligare österut. Kontoret avstyrker en förläggning av det planerade ridhuset till det reserverade området norr om Töpelsgatan, då kontoret delar utredningens farhågor rörande de sanitära problemen. Därest ridhuset i enlighet med vad tidigare varit avsikten, även skall användas för polisens hästar är en förläggning av anläggningen till Råda knappast tänkbar. Över huvudtaget finner kontoret Råda säteri knappast idealiskt sett ur åtkomlighetssynpunkt. Ridhusfrågorna får såsom arbetsgruppen framhåller omprövas och utredas vidare. Kontoret delar utredningens uppfattning om att motorsport, skjutbanor samt hundsportanläggningar bör avvecklas från Kallebäcksområdet väster om Stora Delsjön och förläggas till annan plats inom göteborgsregionen. För det fall cykling till-

låtes på gångvägar inom reservatet bör särskilda banor ordnas. Mopedåkning bör endast tillåtas på för biltrafik upplåtna vägar. I den byggnadsminnesinventering som tidigare gjorts för Göteborg har Stora Torp föreslagits som byggnadsminne. Kontoret finner inte anledning att frångå detta förslag och delar Delsjöutredningens uppfattning att planförhållandena här bör ses över och annan lokalisering av den nuvarande kontorsverksamheten övervägas. Kontoret anser det önskvärt att Delsjöområdet för framtiden utgör reservat för friluftsliv, men vill samtidigt hänvisa till tidigare uttalanden från byggnadsnämnden om att staden genom sin byggnadsnämnd i stadsplaner och generalplaner har fullt tillräckliga medel att reglera naturområdenas användning. Frågorna om avgränsning, regleringsform och administration bör emellertid samordnas interkommunalt.

Sammanfattningsvis konstaterar kontoret att den framlagda utredningen klarlagt många för staden väsentliga frågeställningar och att den därför kan utgöra bas för vidare diskussioner samt det följande praktiska genomförandet av utredningens intentioner. Arbetsgruppens sammansättning med representanter endast från Göteborgs stad förutsätter ett omfattande samordningsförfarande mellan olika kommuners intressen innan ställningstaganden om åtgärder fattas.

Stadsfullmäktiges beredning för natur- och kulturskydd förklarar sig inledningsvis i bilagda skrivelse av den 25 februari 1970 vilja uttrycka sin uppskattning av utredningen, som beredningen finner mycket värdefull och intressant. De i utredningen framlagda förslagen angående reservatets användande anser beredningen vara väl motiverade. Beredningen finner också alla rimliga anspråk som kan ställas i natur- och kulturskyddshänseende vara väl tillgodosedda genom utredningens förslag. Vad beträffar den föreslagna motorvägen genom reservatet avsluter sig beredningen helt till utredarnas uppfattning om konsekvenserna för reservatet av motorvägen och vill därför kraftigt understryka att en sådan väg kommer att få ur naturskyddssynpunkt synnerligen

olyckliga inverknings på reservatet. Beredningen har ej något att erinra mot den föreslagna uppdelningen av reservatet i områden av fyra olika typer, men framhåller att det ur naturskyddssynpunkt är angeläget att gränserna för aktivitetsområdena från början ges en definitiv karaktär, så att aktivitetsområdena, som ofta har en benägenhet att svälla ut, icke ytterligare inkräktar på naturområdena och övriga områden inom reservatet. Då det i utredningen förutsättes att inom de flesta aktivitetsområdena byggnader för olika funktioner uppföres vill beredningen fästa uppmärksamheten på möjligheten att till Delsjöområdet flytta lämpliga byggnader. Enligt uppgift har staden i sin ägo ett flertal av bl a kulturhistoriska skäl bevarade byggnader, vilka är möjliga att flytta. Vid det närmare utformandet av aktivitetsområdena bör undersökas i vilken mån dessa byggnader kan komma till användning inom reservatet. Beredningen framhåller slutligen att cyklisterna borde erbjudas betydligt fler vägar inom reservatet.

Fastighetsnämnden återoppar i bilagda skrivelse av den 24 mars 1970 såsom yttrande i ärendet innehållet i en av fastighetskontoret avgiven promemoria av den 27 januari 1970. Kontoret uttalar däri, att det ej vill motsätta sig att Äpslätten intages i reservatet. Ifrågavarande område har i stadsplan från år 1957 avsatts för handels- och industriändamål samt allmän plats. För närvarande är områdets användning för handels- och industriändamål inaktuell, medan däremot ett utnyttjande för allmänt ändamål, bl a för gymnasium, diskuteras. Enligt kontorets mening bör man dock försöka undvika att förlägga en så skrymmande anläggning som ett gymnasium till ifrågavarande område.

Vad beträffar frågan om motorvägens framdragande genom reservatet och utredningens uppfattning, att tillkomsten av en ny storflygplats vid Härryda bör medföra en omprövning av motorvägsnätets inriktning framhåller fastighetskontoret, att de motorvägssträckningar som diskuteras, i sin helhet ligger utanför stadens gränser.

I och för sig synes det enligt kontoret vara önskvärt att frågan om motorvägsnätets utformning och etappvisa utbyggande studeras på nytt av Stor-Göteborgs samarbetskommitté med hänsyn bl a till inverkan av den nya storflygplatsen. Därvid är det dock angeläget att utöver till regionala trafikintressen och naturvårdsintressen ta vederbörlig hänsyn även till de speciella plansynpunkter som de närmast berörda kommunerna kan anlägga på dessa trafikfrågor. Sålunda bör bl a beaktas den icke önskvärda ökning av trafiken på sekundärleden öster om Kåsjön som kan förväntas vid ett senareläggande av motorvägen.

Kontoret anser att området vid Töpelsgatan i och för sig har ett lämpligt läge för en ridsportanläggning, inte minst med tanke på den stora grupp av barn och ungdom som rider. En förutsättning är då att anläggningens byggnadsprogram kan krympas så att densamma utan svårighet kan inrymmas på tidigare för ändamålet reserverat område. Företrädare för ridsporten har förklarat sig intresserade av en sådan lösning, varvid man räknat med att för träning och tävlingar utomhus använda den gamla tippen, vilken i planen upptagits som område för ridning. Kontoret föreslår därför att möjligheterna att förlägga ett ridhus till området norr om Töpelsgatan prövas ytterligare.

Vad beträffar rekommendationen i utredningens naturinventering om avsättande av Delsjöområdet som naturreservat erinrar fastighetskontoret om att remissyttranden som byggnadsnämnden och fastighetsnämnden avgivit tidigare klart visat den inställningen, att tillämpning av naturvårdslagen till skydd för naturområden inom Göteborg bör tillämpas restriktivt. Väsentligt från allmän synpunkt vid bedömningen av frågan om området eller del därav bör avsättas som naturreservat är de större möjligheter som därvid erhålles att genomföra förslagens intentioner. Med hänsyn till att delar av området är i privat ägo och till de större möjligheter att genomföra förslaget som vinnes genom bildande av naturreservat

tillstyrker kontoret beslut därom inom Delsjöområdet med undantag av de västligaste delarna (delområdena 1 och 2). Inom sistnämnda områden, där ett mera intensivt utnyttjande av marken föreslås för idrotts- och rekreationsändamål, är reservatformen enligt kontorets mening ej lämplig.

Kontoret anser sig böra förorda, att Delsjöreservatet till den del det är i stadens ägo, förlägs från 1 januari 1971, överföres till idrotts- och friluftsnämndens förvaltning. Kontoret är berett att framdeles avge förslag rörande formerna för sådant överförande.

Hälsövnadsnämnden meddelar i bilagda skrivelse av den 28 januari 1970, att nämnden såsom eget yttrande i ärendet återoppar innehållet i bilagda utlåtande av förste stadsläkaren Andén. Däri uttalas bl a att det planerade ridhusets placering vid Råda säteri är lämpligare än den tidigare föreslagna placeringen i närheten av campingplatsen. En anläggning med så många hästar måste sommartid ge problem med bl a flugor för den närbelägna campingplatsen, hur välskött ridhusområdet än är. Att placera ridhuset längre in i reservatet kan heller inte vara lämpligt med hänsyn till det långa gångavståndet från spårvagnshållplatsen genom skogen och då det är större grupper barn och ungdom som ägnar sig åt ridsport.

Vatten- och avloppsnämnden återoppar i bilagda skrivelse av den 16 december 1969 såsom eget yttrande i ärendet innehållet i en av direktören Erik Rindegård avgiven promemoria av den 8 december 1969. I denna erinras om att driften vid Delsjöverket är nedlagd i och med Lackarebäckens tillkomst och att de enda anläggningar i Sjölyckan som fortfarande skall användas för stadens vattenförsörjning är en vattenreservoar och pumpstation samt anslutningsledning till befintlig huvudvattenledning i Delsjövägen. Ehuru det i utredningen ej lagts fram något förslag om vilken myndighet, som skall förvalta Delsjöområdet, torde dock enligt va-verkets uppfattning den framlagda utredningen ge erforderligt underlag för ett beslut om att det inhägnade vattenverksområdet, med undan-

tag av marken för vattenreservoaren och pumpstationen, öppnas för allmänheten samt att fastighetskontoret tills vidare, intill dess förvaltningsorgan för Delsjöreservatet utsetts, övertager ansvaret för de tre bostadshusen samt de reningsanläggningar som ej är i bruk.

Styrelsen över energiverken förklarar sig i bilagda skrivelse av den 22 januari 1970 såsom eget yttrande återopla innehållet i ett av direktören Sven Lavemark den 19 januari 1970 i ärendet avgivet utlåtande. Där uttalas bl a att elverket ej har något att erinra mot en justering av linjesträckningen för kraftledningen Lärje—Krokslätt enligt något av de båda alternativ som föreslagits i utredningen.

Vidare framhålles, att elverkets verksamhetsplan innefattar anläggande av en 130 kV mottagningsstation i Kallebäcksområdet i anslutning till nu nämnda kraftledning. Ur elverkets synpunkt skulle markområdet omedelbart öster om Konserveringsforskningsinstitutet vara lämpligt för stationsanläggningen.

Renhållningsstyrelsen meddelar i bilagda skrivelse av den 26 maj 1970, att styrelsen såsom eget utlåtande i ärendet återopar bilagda av renhållningsdirektören Nils Holmberg avgivna, samma dag daterade yttrande, Härjämte förklarar styrelsen sig vilja understryka nödvändigheten av att reservtipp, slaggtipp m m för förbränningsanläggningen i Sävenäs finnes tillgänglig innan tippning på Brudaremsen kan upphöra. I sitt yttrande erinrar direktör Holmberg om att stadskollegiet den 2 oktober 1968 beslutat förklara sig för sin del intet ha att erinra mot att Brudaremsen t o m utgången av 1972 utnyttjades som sopupplägningsplats under förutsättning att renhållningsstyrelsen dels planerade uppläggningen av soporna så att anpassning erhöles till det förslag till områdets framtida utnyttjande som framginge av planeringsgruppens för Delsjöreservatet i ärendet avgivna yttrande, dels iakttog vad övriga remissorgan anförde ifråga om förebyggande av sanitära olägenheter. Holmberg meddelar

i anslutning härtill att uppläggning av sopor på Brudaremsen nu sker enligt det av GAKO upprättade förslaget till dispositionsplan, som redovisas å kartbilaga 24 till Delsjöutredningen. Då utredningen i vad avser Brudaremsen överensstämmer med den planläggning som renhållningsverket medverkat i finnes enligt yttrandet intet att erinra mot den framlagda planen.

Stor-Göteborgs samarbetskommitté förklarar i bilagda skrivelse av den 24 september 1970 det vara av vital betydelse, att man i den fortsatta översiktsplaneringen strävar efter att öka reservatets yta mot öster för att på så sätt minska slitaget per ytenhet och för att ge de växande tätorterna längs E 3 och riksväg 40 näraliggande och likvärdiga rekreationsområden. Möjligheterna att ge olika delar av reservatet olika karaktär och möjligheter till utnyttjande ökas också härigenom. De regionala organen planlägger för närvarande en rad större naturreservat. I anslutning härtill kommer frågan om Delsjö-Kåsjöreservatets utvidgning österut och möjligheterna att knyta an till det sk Härskogsreservatet att närmare studeras. Bedömningen kommer att ske i samråd med berörda kommuner. Den föreslagna dispositionen av reservatsområdet tillgodoser enligt samarbetskommitténs regionala intressen och kan med sin utformning infogas som del i en reservatsplan för regionen i sin helhet. Samarbetskommittén framhåller även att del av den planerade motorvägsringen måste passera genom Partille kommun, då den inte kan ges ett västligare läge genom Göteborg eller ett östligare läge på grund av att sjön Aspen och Lerums samhälle utgör hinder. Läget för trafiklederna genom Partille har undersökts närmare av en särskild utredning, som undersökt såväl läget för motorvägsringen som för en eventuell ytterligare trafikled som kunde motiveras, därest man önskade begränsa motorvägsringen till fyra körfält. Två lägen har kunnat anpassas till bebyggelse och topografi i Partille. Ett med västligt — inre — läge och ett med östligt — yttre — läge. Huruvida den yttre leden bör byggas ut i första hand och ingå som del i

motorvägsringen kan närmare klarläggas i anslutning till pågående planläggning av trafikledsnät för regionen i sin helhet. I anslutning härtill kan man även undersöka förutsättningarna att bygga delar av den inre motorvägsringen i tunnällage som begränsar intrånget på reservatet.

I samarbetskommitténs skrivelse anfördes vidare att Delsjöutredningen kan läggas till grund för ställningstagande till genomförande åtgärder. Det är knappast rationellt att varje kommun svarar för sin del av reservatet. En interkommunal samverkan bör övervägas. Samverkan bör lämpligen omfatta alla större reservat inom regionen. Frågan härom kommer inom kort att aktualiseras.

Från *Partille kommunalnämnd* har stadskollegiet i ärendet fått mottaga bilagda skrivelse av den 2 juli 1970. Där förklarar sig nämnden inledningsvis rent allmänt vilja uttrycka sin tillfredsställelse över visat intresse att bevara ett ur naturvårds- och rekreationssynpunkt så ändamålsenligt, vakert och välbeläget område som Delsjöreservatet. I yttrandet framställes emellertid olika erinringar mot utredningen. Sålunda finner nämnden det förvånande att den arbetande gruppen för planering av området inte fått en annan sammansättning. Utredningen sträcker sig nämligen långt utöver Göteborgs stads gränser och hälften av området är beläget inom Partille kommun och närmare 2/3 av området ligger inom kommunerna Partille-Råda-Landvetter. Arbetsgruppens värderingar är i vissa fall enligt nämnden ganska ensidiga och vederbörlig hänsyn har ej tagits till alla föreliggande problem inom denna del av regionen. En allsidig utredning bör baseras på befintlig och planerad byggnation runt området. Trots allt är det invånarna inom området i stort som i första hand berörs av utredningen. Under arbetets gång har utredarna haft visst samråd med Partille kommun dels genom generalplanekommitténs arbetsgrupp, dels genom kontakt med vissa tjänstemän. En önskvärd kontinuitet av information och synpunkter för Partille kommuns vidkommande har dock icke åstadkommits. Där-

med vill nämnden också konstatera att utredningens resultat vid en annan uppläggning måhända i vissa avseenden blivit annorlunda.

Nämnden uttalar vidare bl a, att därest ett sammanhängande reservat skall bildas från Delsjöarna till Härskogsreservatet måste dessa grönstråk skäras av trafikleder. Trafikledernas ingrepp skall minskas så långt möjligt genom en noggrann inpassning i naturen. Föreslagen motorvägssträckning från Angered över Mellbyfålt, Finngösa, Östra Puketorp och Öjersjö — tidigare godkänd av såväl Stor-Göteborgs samarbetskommitté, regionplanestyrelsen som Partille kommun — förutsattes enligt nämnden bli förverkligad. De genom området i nord-sydlig riktning skärande bergssträckorna är i dagens läge en naturlig gräns för aktiviteterna inom reservatsgränserna. En motorvägssträckning i detta avsnitt innebär inte ett allvarligt avbräck på de föreslagna förbindelsestråken, då man kunnat tillgodose de naturligaste sträckningarna förbi motorvägen. Nämnden kan inte finna föreslagen motorvägssträckning ur den synpunkten olämplig. Angreppspunkter till området är jämnt fördelade runt reservatet. Beträffande utredningsgruppens farhågor för att bullerstörningar från motorleden skulle medföra att stora delar blir obrukbara för rekreativa ändamål framhålles i yttrandet, att gruppen inte närmare reflekterat över det larm som staden redan åstadkommer medförande en medelljudnivå av 30 till 35 dB på de ställen där motorvägen är skisserad. Nämnden understryker att ifrågavarande vägbygge förberetts bl a genom förvärv av vissa fastigheter som kommer att beröras av den aktuella sträckningen. Vidare har ett planerat bostadsområde Ögärdesdalen — upptaget i kommunens bostadsbyggnadsprogram — fått utgå enär kommunen bedömt att motorvägen kommer att beröra området. Samtidigt är vägen i föreslagen sträckning en förutsättning för utvecklingen i södra Partille så som denna kommer till uttryck i en nyligen upprättad dispositionsplan för denna kommun. Vad maskvidden i primärvägnätet beträffar är

den betydligt större i denna del av regionen, varvid avlastningsmöjligheterna för E 3:an är få och behovet av avskärande leder stort. Befintliga trafikprognoser visar att en led är otillräcklig. Flygfältets förläggning till Härryda bedöms enbart öka behovet av två nord-sydliga leder. I skrivelsen framhålls även att Partille kommun i viss omfattning planerat områden berörande Delsjöreservatet. Under de samråd som förekommit mellan utredarna av Delsjöreservatet och representanter för kommunen har vissa meningskiljaktigheter framkommit bl a avseende Björnåsbärgets bebyggelse. Furulunds dispositionsplan i söder, badanläggningen vid Kåsjön samt Öjersjöområdet.

Med anledning av förslaget att Delsjöområdet skall utläggas såsom naturreservat framhåller nämnden, att detta medför en begränsning av möjligheterna till en successiv anpassning av befintliga grönområden för den planerade utvecklingen i och omkring området. Kommunen har i sin översiktsplan redovisat avgränsningen till Delsjöområdet, vilket måste anses fullt tillfredsställande för framtiden.

Landvetters kommunalnämnd har enligt bilagda utdrag av sitt protokoll den 16 februari 1970, § 54, beslutat upptaga ett av byggnadsnämnden avgivet yttrande i ärendet som sitt eget att avgivas till Göteborgs stadskollegium. I nämnda yttrande framhålls att från Partille kommun redovisats ett förslag till översiktsplanering innebärande en kraftig expansion åt sydost nära gränsen till Landvetters kommun. Förslaget flygfält i Härryda synes för Landvetters del tvinga framtida utbyggnad mot nordväst i riktning mot nyssnämnda del av Partille. Dessa omständigheter kan sålunda komma att minska utrymmet för utveckling och sammankoppling av reservaten.

Kommunalnämnden i Råda kommun uttalar i bilagda skrivelse av den 2 mars 1970, att det synes vara värdefullt att reservat skapas av Delsjöområdet, framför allt kanske på grund av områdets centrala belägenhet inom den inre göteborgsregionen. Kommunalnämnden förklarar sig efter hörande

av byggnadsnämnden tillstyrka bildandet av reservat i enlighet med Delsjöutredningens förslag.

Länsstyrelsen i länet meddelar i bilagda skrivelse av den 23 februari 1970, att styrelsen berett naturvårdsrådet i länet tillfälle att yttra sig angående den framlagda planen för Delsjöreservatet och finner anledning att helt instämma i de synpunkter rådet framfört i sitt yttrande, varav en kopia bilagts länsstyrelsens skrivelse. Som särskilt angeläget inför det fortsatta arbetet med planeringen för detta reservatsområde framstår en omarbetning av trafikledsplanen för de östra delarna av göteborgsregionen. Därvid bör med hänsyn till naturvårdsintressena särskilt eftersträvas en lösning, där endast en trafikled av motorvägsstandard tillåts skära genom det sammanhängande grönområde, som Delsjö-Härskogsreservaten utgör. Likaså är behovet av snara åtgärder att stoppa framträngandet av ytterligare bebyggelse inom Delsjöområdet uppenbart.

Naturvårdsrådet i länet konstaterar i nyssnämnda yttrande, vilket är daterat den 8 februari 1970, att det i trafikledsplanen för göteborgsregionen är inlagda två motorvägar, som skär av det sammanhängande naturområde mellan vägarna E 3 och R 40 som Delsjö- och Härskogsområdena utgör. Rådet delar helt utredningsgruppens uppfattning att trafikledsplanen är oförenlig med reservatintressena. Skulle bägge dessa motorvägar och flygfältet i Härryda kommun komma till utförande, får vi här tre breda och delvis parallella bullerzoner, som kommer att sönderskära ovannämnda grönstråk och helt förta intrycket av opåverkad natur, varigenom rekreativvärdena avsevärt reduceras. Enligt rådets mening bör sådana konsekvenser ge anledning till ytterligare utredning av de stora vägfrågorna inom denna del av göteborgsregionen.

Utredningens förslag till markdisposition innebär enligt naturvårdsrådets uppfattning ett väl intensivt utnyttjande av vissa arealer, inom vilka det ordinära rörliga friluftslivet därigenom begränsas och en kraftig förslitning i övrigt kan förväntas. Området väster om en linje från Härlanda tjärn till

Lilla Delsjön kommer förmodligen att disponeras på ett sådant sätt att naturprägel till ganska väsentlig del försvinner. En viss moderation kan därför rekommenderas vid slutliga ställningstagandet till utbyggnaden av vissa anläggningar. Likaledes tycks i några fall parkeringsplatserna i planen ha förlagts för långt in i reservatet och för nära raststugorna.

Naturvårdsrådet uttalar vidare bl a, att rådet förutsätter att man från kommunalt håll med det fortsatta planarbetet syftar att nå fram till en reservatbildning i naturvårdsrådets mening med fastställande av reservatföreskrifter för de olika delområdena. I avvaktan på den slutliga reservatbildningen rekommenderar rådet att frågan om lösning av markanvändningen genom ett interimistiskt förordnande jämlikt 11 § NVL tages upp till prövning.

Länsarkitekten i länet erinrar i bilagda skrivelse av den 10 april 1970 om att i direktiven för utredningen bl a angetts, att anordningar för sport och annan fritidsverksamhet inte bör förläggas till reservatet om naturvärden av betydelse därigenom skulle gå till spillo, samt att nya anläggningar bör koncentreras till områden, som redan är etablerade intressecentra. Man kan emellertid befara, att en konflikt med dessa direktiv uppkommer, då de i utredningen föreslagna nya anordningarna inom den västra delen av reservatet tillsammans med utvidgning av de befintliga inom denna del utgör en risk för ett allt för intensivt utnyttjande. Mot bakgrunden härav kan det ifrågasättas, om det är befogat att utöka den befintliga golfbanan med ytterligare en 9-hålsbana liksom att anlägga ytterligare ridvägar inom denna västra zon.

Länsarkitekten framhåller, att sett från de synpunkter arbetsgruppen har att företräda är sträckningen av den föreslagna motorvägen Råda—Partille olyckligt vald då orörda och ur naturvårdssynpunkt åtråvärda områden kommer att drabbas såväl genom bullerstörningar som genom de fysiska hinder vägen skulle skapa. Det är önskvärt, att förnyade undersökningar verk-

ställs för att sondera möjligheterna till en mindre störande vägdragningslängre österut, exempelvis vid Landvettervägen.

I vissa fall tycks parkeringsplatserna enligt länsarkitekten ha föreslagits onödigt långt in i området och för nära tilltänkta raststugor med servering.

Länsarkitekten rekommenderar prövning av frågan om utläggande av området som naturreservat i naturvårdsrådets mening med fastställande av reservatföreskrifter. Detta understrykes av att mark successivt ianspråktagits för olika ändamål inom skilda delar av området och att det synes nödvändigt att snarast stoppa denna tendens. Det är även av största vikt hur området kommer att förvaltas samt att erforderliga resurser skapas för effektiv skötsel och översyn i frågor som berör jakt, fiske, bad, segling och skötsel av naturen i allmänhet.

Statens planverk, planbyrån, framhåller bl a i bilagda skrivelse av den 27 april 1970, att motorvägens dragningslängd blir avgörande för reservatets framtid. Då arbetsgruppen uttrycker oro för motorvägens avskärande och bullerstörande verkan finner planverket det märkligt att man velat detaljplanera reservatet utan definitiv kännedom om betingelserna avseende vägen. Den sträckning vägen fått synes olycklig. En dragningslängd om Stora Kåsjön är ur reservatets synpunkt överlägsen huvudalternativet A 1. Frågan bör bli föremål för ytterligare studier både i regional skala och vad beträffar detaljerna. Därest den föreslagna sträckningen kommer till utförande bör någon anslutning till Öjersjövägen icke ske.

Planverket vill för sin del rekommendera, att ytkrävande aktiviteter för ett mera begränsat antal deltagare förläggas längre bort från mera omfattande bostadsbebyggelse än anläggningar som kan användas av många och på ett varierat sätt. Ur denna synvinkel är en ytterligare utvidgning av golfbanan i väster olämplig. Den satsning Delsjöreservatet innebär för att möta en efterfrågan på området för sport och friluftsliv liksom på centralt belägna naturreservat har planverkets fulla stöd. Planver-

ket förordar att området utlägges som naturreservat i naturvårdslagens mening och att det förvaltande organet får den förankring och de resurser som fordras för att kunna skydda och vårda området i enlighet med utredningens intentioner.

Statens naturvårdsverk uttalar bl a i bilagda skrivelse av den 13 maj 1970, att den planerade motorvägen utgör ett ytterst besvärsligt inslag för den östra, mera orörda hälften av Delsjöområdet genom att den kommer att isolera de två värdefullaste naturområdena från varandra. Verket ifrågasätter därför om inte planen bör omarbetas i fall denna trafikled kommer till utförande. Det kan tänkas att det då är lämpligare att till den bullerstörda zonen utmed motorvägen förlägga vissa typer av anläggningar och aktiviteter som är mindre bullerkänsliga. Verket vill dock starkt understrika att motorvägen inte bör framdragas enligt planen utan ges en östligare förläggning.

Naturvårdsverket förklarar vidare, att verket instämmer i den i naturvårdsinventeringen framförda åsikten att Delsjöområdet bör avsättas som naturreservat. I avvaktan på beslut härom bör staden hos länsstyrelsen begära att förbud utfärdas enligt 11 § naturvårdslagen mot att sådana åtgärder får vidtagas som skulle kunna försvåra eller omintetgöra reservatbildningen.

Vägförvaltningen i länet uttalar i bilagda skrivelse av den 3 april 1970, att förvaltningen anser att en förbindelse genom Delsjöreservatet kommer att bli nödvändig med hänsyn till det förväntade resutbytet mellan regionens NO och S delar, oberoende av Härryda flygplats tillkomst. En motorväg Landvetter—Jonsered kan aldrig bli ett alternativ till en sådan förbindelse, men väl ett komplement. Vägförvaltningen finner att en lokalisering av förenämnda förbindelse i princip enligt alternativ A (Råda—Finngösa—Mellby—Angered) är att föredraga ur kommunikationsteknisk synpunkt. Ett läge enligt alternativ B (Råda—Kvastekulla—Skulltorp—Bergum) kommer att medföra

vissa omstuderingar av Angered-Bergumplanen, men framför allt sådana ingrepp i den långt komna bebyggelseplaneringen i Partille, att det enligt vägförvaltningens mening är rimligt att hålla öppet för en utbyggnad i detta läge.

Statens Vattenfallsverk, Trollhätte kraftverk meddelar i bilagda skrivelse av den 9 februari 1970, att en flyttning av del av kraftledningen Lärje—Krokslätt enligt utredningens förslag medges under förutsättning att annan mark upplåtes för ledningen och att full gottgörelse utgår för verkets av flyttningen föranledda kostnader.

Från *den biologiska samarbetsgruppen i Göteborg* har bilagda skrivelse i ärendet av den 31 januari 1970 inkommit. Samarbetsgruppen uttalar där bl a, att den anser både den kulturhistoriska utredningen och naturinventeringen väl utförda och relativt uttömmande. Vissa kritiska anmärkningar framföres mot utredningen och där framlagda förslag. Sålunda anföres bl a, att berggrundskartan borde ha kompletterats med en jordartskarta, då den exakta markredovisningen är högst väsentlig för bedömningen av vegetationsbalansen och markytans nötningskänslighet. Vidare må nämnas, att samarbetsgruppen inte helt delar inventerarnas åsikter om att naturområdena till stor del skall lämnas orörda. Om bergen skall behålla sin nuvarande karaktär krävs sålunda en kontinuerlig skötsel. De kala hedmarkerna i bergen är i hög grad en kulturprodukt och om dessa lämnas åt sitt öde kommer de snabbt att förbuskas. Gruppen är negativt inställd till planerna på att lägga en raststuga till Blacktjärn, då de intilliggande områdena hör till de mera känsliga partierna i reservatet och en anläggning med relativt hög besöksfrekvens skulle leda till ett alltför stort slitage på de värdefullaste naturområdena.

Särskild uppmärksamhet ägnas åt den planerade motorvägen genom reservatet och samarbetsgruppen förklarar sig helt dela utredningens uppfattning om ifrågavarande väg. Att på detta sätt stycka sönder ett homogent område och dra vägen genom den allra värdefullaste delen anser gruppen

högst väsentligt minska attraktionskraften och värdet för kommande generationer. Tyvärr lär det väl knappast gå att undvika en motorväg genom Delsjö-Härskogsreservaten. Att, som nu planeras, låta en stor väg gå genom vardera reservatet, anser gruppen dock så olämpligt att man bör sträva efter att till varje pris försöka förena dessa båda vägar till en enda. Ur samlad värdekostnadssynpunkt är det enda realistiska en sådan samlingsväg dragen mellan de egentliga reservaten och öster om Kåsjön (analogt med alt B, kartbilaga 14).

Göteborgs Fältrittklubb har till stadskollegiet i ärendet inkommit med bilagda skrivelse av den 30 januari 1970. Där framföres erinringar mot det i utredningen diskuterade alternativet att förlägga det nya ridhuset till Råda säteri. Bl a framhålls att den tunnel, varigenom kontakten med Delsjöreservatet torde komma att tillgodoses, troligen skulle bereda flertalet ryttare stora svårigheter även med mycket dresserade hästar. Även med tanke på avstånd från staden, färdväg samt gångavstånd från busshållplats, är läget mindre attraktivt. Slutligen bortfaller den möjlighet till samarbete och hyra för manegetrymme på dagtid som klubben i dag har med den ridande polisen och som verksamt bidrager till att hålla nere kostnaderna.

I skrivelsen framhålls vidare, att i den programutredning som klubben gjort i samband med det pågående utredningsarbetet rörande Delsjöreservatet, nämnes två faktorer av avgörande betydelse vid val av läge för en ny anläggning, nämligen direktkontakt med Delsjöterrängen och nära kontakt med kollektiva trafikmedel, i första hand spårvagn. Dessa båda faktorer skulle tillgodoses utomordentligt väl vid en lokalisering av anläggningen till platsen vid Töpelsgatan. Ett ytterligare i programutredningen framfört önskemål om nära, helst direkt kontakt med utomhusbanor bedömdes däremot ej ha avgörande betydelse, då klubben var helt nöjd med den gamla soptippen som utomhusbana.

Klubben uttalar även, att i samhällsplaneringen bör anläggningar och lämplig ridterräng ingå som självklara komplement till större bostadsområden, där de har karaktären av närsportanläggningar i första hand för ungdom. En anläggning vid Töpelsgatan i kombination med närbelägna utomhusbanor på den utfyllda gamla soptippen kommer i framtiden att fylla denna funktion för centralt belägna bostadsområden i Göteborg, samtidigt som det stora befolkningsunderlaget tillsammans med klubbens erfarenheter och resurser möjliggör en större samlad anläggning för den mer avancerade tävlingsverksamheten, varigenom ridningen även kan bli en publiksport.

Beträffande föreslagna ridvägar framhåller klubben att den självfallet inte kan ta ställning till detaljer i utformningen av ett sammanhängande system med sådana vägar, innan ridhusets lokalisering blivit bestämd. Klubben hoppas därför få tillfälle att vid senare tidpunkt, och i samband med planens successiva genomförande, få återkomma i denna fråga.

KOMMUNALRÅDET

Reservatets gränser

Under årens lopp har vid skilda tillfällen mark belägen i reservatets yttre delar tagits i anspråk för bostadsbebyggelse m m. Då ytterligare intrång i reservatet ej synes kunna ske utan avsevärt men för detsamma finner jag det vara av stor vikt att dess gränser nu blir definitivt fastställda. Såsom anges i utredningen (sid 8 f) har gränserna diskuterats och föreslagits med utgångspunkt från målsättningen att ytterligare intrång i reservatet, som inte tjänar för friluftslivet väsentligt ändamål, bör förhindras. De föreslagna gränserna framgår av markanvändningsplanen (kartbilaga 17). I norr, väster och söder har definitiva gränser för reservatet föreslagits medan gränsen mot öster angivits som etappgräns i avvaktan på resultatet av pågående undersökningar om en sammankoppling av Delsjö- och Härskogsreservaten. Mot den föreslagna gränsdragningen synes intet finnas att erinra..

Det inom förenämnda gränser befintliga området avser mark belägen såväl inom Göteborg som inom Partille och Råda kommuner. I sitt remissyttrande har Partille kommunalnämnd uttalat, att det är förvånande att icke den arbetande gruppen för planering av området med hänsyn till nyssnämnda förhållande fått en annan sammanställning. Kommunalnämnden anser att arbetsgruppens värderingar i vissa fall är ganska ensidiga och att vederbörlig hänsyn ej tagits till alla föreliggande problem inom den utanför staden befintliga delen av området. Jag vill i anledning härav framhålla, att avsikten från början var, att två utredningar skulle redovisas, nämligen en översiktlig utredning som omfattade hela reservatet samt en utredning avseende dispositionen av stadens del av detsamma. För den förstnämnda utredningen, vilken skulle utföras som en första etapp, skulle Stor-Göteborgs samarbetskommitté svara. Konsultbyrån GAKO, som erhöll i uppdrag av samarbetskommittén resp staden att verkställa båda utredningarna, fann under arbetets gång att en redovisning i två etapper ej var lämplig att genomföra. Med hänsyn till de kontakter GAKO hade med övriga kommuner beträffande planläggningen av den utanför staden belägna delen av reservatet fann sig arbetsgruppen kunna godtaga att de båda utredningarna redovisades gemensamt.

De i utredningen framlagda förslagen avseende de utanför staden belägna delarna av reservatet förutsättes givetvis bli föremål för ytterligare överväganden i samband med regionplaneförbundets och Stor-Göteborgs samarbetskommittés fortsatta regionala arbete.

Jag vill emellertid i detta sammanhang betona, att i utredningen framlagda förslag baserats på sakliga och objektiva undersökningar. Samtidigt vill jag framhålla att utredningar som kommuner gör rörande sina fritidsområdens disposition är av den natur, att de ofta kommer att beröra områden belägna inom andra kommuner. Utredningarna torde i många fall försvåras om dessa

senare kommuner visar en sådan inställning till desamma, som synes komma till uttryck i Partille kommunalnämnds remissyttrande.

Motorväg Råda—Partille

Den fråga som i de inkomna remissyttrandena särskilt fångat uppmärksamheten och vållat delade meningar är frågan om framdragande av en motorväg genom reservatets östra del. I planförslaget har nämnda vägsträckning inlagts på sätt som studerats i en separat utredning och godkänts av Stor-Göteborgs samarbetskommitté samt regionplanestyrelsen. I Delsjöutredningen uttalas, att en motorväg i denna sträckning är till allvarligt men för reservatet med hänsyn dels till de försvårade kontakter mellan reservatets båda delar, som uppstår för såväl människor som djur, dels till bullerstörningar från trafiken inom vissa delar av reservatet. Medan majoriteten av remissyttrandena ansluter sig till utredningens ståndpunkt i frågan anser bl a byggnadsnämnden och Partille kommunalnämnd, att vägen icke kommer att få de skadeverkningar för reservatet, som befarats av utredningen. Byggnadsnämnden liksom vägförvaltningen i länet betonar att behovet av såväl denna motorväg som en motorväg Landvetter—Jonsered är helt klarlagt. Partille kommunalnämnd framhåller att den angivna sträckningen av förstnämnda motorväg i föreslagen sträckning är en förutsättning för utvecklingen i södra Partille såsom denna kommer till uttryck i en nyligen upprättad dispositionsplan för denna kommun. Fastighetsnämnden uttalar i sitt yttrande att det i och för sig synes vara önskvärt att frågan om motorvägsnätets utformning och etappvisa utbyggande studeras på nytt av Stor-Göteborgs samarbetskommitté med hänsyn bl a till inverkan av den nya storflygplatsen. Därvid är det dock angeläget att utöver till regionala trafikintressen och naturvårdsintressen ta vederbörlig hänsyn även till de speciella plansynpunkter som de närmast berörda kommunerna kan anlägga på dessa trafikfrågor.

För egen del vill jag framhålla, att det ur naturvårdssynpunkt är av största vikt att

ändra vägens sträckning. Jag finner därför att noggranna undersökningar bör göras rörande andra alternativa sträckningar. Om dessa undersökningar skulle ge vid handen att vägen måste erhålla den föreslagna sträckningen måste ingående undersökningar göras rörande möjliga åtgärder för att eliminera de olägenheter vägen kan medföra för reservatet.

Skatås och Brudaremossen

Det av idrotts- och friluftsnämnden tidigare framlagda principförslaget till förnyelse av Skatås har bearbetats och redovisats på sidan 119 f i utredningen (kartbilaga 23). Till Skatåsområdet har även förlagts de sport- och idrottsfält, som tidigare planerades på Brudaremossen.

Genom att funktions- och byggnadsprogrammen för Skatås och Brudaremossen samordnats har man nått en fullständigare och mera ekonomisk anläggning. Man synes sålunda ha skapat förutsättningar för en högklassig anläggning med rationell drift och med ett läge, som är lätt att nå även för dem som använder sig av de kollektiva trafikmedlen.

På Brudaremossen skall soptippning fortsätta to m 1972 års utgång. Soporna skall läggas upp i form av en långsgående ås (kartbilaga 24). Efter nyssnämnda tidpunkt föreslås området öppnas för friluftssändamål. Därvid kan ett flertal rörelsestråk sträckas utöver området och viktiga förbindelser tillskapas. Den nytillkomna åsen skapar även förutsättningar för specialaktiviteter vintertid. Genom dessa aktiviteter och de vinteraktiviteter som föreslås vid Skatås kommer Delsjöreservatets redan betydande attraktivitet som vintersportplats med all säkerhet att öka i väsentlig grad.

Det må erinras om, att stadsfullmäktige genom beslut den 18 juni 1968, § 26, och den 18 december 1969, § 27, medgivit idrotts- och friluftsnämnden att utföra projekteringsarbeten för friluftsanläggningen Nya Skatås. Stadsfullmäktige har vidare den 30 oktober 1969, § 14, beviljat nämnden anslag för anordnande av parkeringsplatser samt utförande av vatten- och av-

loppsledningar vid Skatås friluftsanläggning. I en framställning av den 8 april 1970, som ännu ej varit föremål för stadsfullmäktiges behandling, har idrotts- och friluftsnämnden hemställt att få utföra den i nya Skatåsanläggningen ingående motionscentralen.

Nya ridhusets lokalisering

I utredningen uttalas att det nya ridhusets lokalisering bör omprövas dels med hänsyn till ridsportens krav på en fullgod anläggning, dels med hänsyn till de hygieniska problem som kommer att uppstå runt anläggningen om den förläggs i tillräckligt läge vid Töpelsgatan på grund av närhet till bostäder och till campingplats. Som ett alternativ nämnes ridhusets förläggning till Råda säteri, där kravet på direktkontakt ridhus—utomhusanläggningar helt kan tillgodoses. Genom bussförbindelsen Göteborg—Mölnlycke tillgodoses även kravet på tillgång till allmänt kommunikationsmedel.

Hälsovårdsnämnden förklarar i sitt remissyttrande, att ridhusets placering vid Råda säteri är lämpligare än den tidigare föreslagna lokaliseringen till området vid Töpelsgatan. Sommardag måste en anläggning med så många hästar ge problem med bl a flugor för den närbelägna campingplatsen, hur välskött ridhusområdet än är. Byggnadsnämnden anser att frågan ytterligare bör utredas, då tillräckligt underlag för ett avgörande ännu icke finns. Å ena sidan delar nämnden utredningens farhågor rörande de sanitära problemen vid ridhusets förläggning vid Töpelsgatan, varför en sådan lokalisering avstyrkes. Å andra sidan finner nämnden att Råda säteri knappast är idealiskt sett ur åtkomlighetssynpunkt. Fastighetsnämnden anser att möjligheterna att förlägga ett ridhus norr om Töpelsgatan ytterligare bör prövas. Idrottsnämnden finner att en måttligt stor ridsportanläggning invid Töpelsgatan synes motiverad och bör kunna inrymmas i detta friluftsavsnitt. Göteborgs fältrittklubb, som är helt negativt inställd till förslaget om ridhusets lokalisering till Råda säteri, anser att detsamma bör för-

läggas till det reserverade området vid Töpelsgatan.

För egen del anser jag att i bl a fältritts-klubbens yttrande anförts vägande skäl mot ridhusets förläggning till Råda säteri. Då en stor del av dem som besöker ridhuset är barn och ungdom synes det angeläget att ridhuset förläggas på en plats, som på relativt kort tid kan nås med kollektivt trafikmedel. Vidare är det naturligtvis av stor betydelse att ridhuset har direktkontakt med Delsjöterrängen. Ur dessa synpunkter är den för ridhusanläggning reserverade platsen norr om Töpelsgatan mycket lämplig. Vid den ytterligare prövning av frågan om ridhusets lokalisering som kräves finner jag att man bör överväga om icke trots allt möjligheter kan finnas att förlägga detsamma till ifrågavarande plats. Härvid bör genom hälsovårdsnämndens försorg en mera ingående undersökning göras om ridhuset kan medföra några sanitära olägenheter för grannskapet.

Sjölyckan

Detta områdes planering synes av speciellt intresse med hänsyn till att det här, såsom i utredningen framhålls, skulle vara möjligt att bygga ut en mycket lättåtkomlig replipunkt i reservatet med tanke kanske främst på personer, som har liten aktionsradie: gamla, rörelsehindrade och småbarnsfamiljer. I utredningen (sid 120 f; kartbilaga 25) har skisserats hur området skulle kunna disponeras. Sålunda skulle de befintliga vattenbassängerna kunna göras grundare och bli plaskdammar. Filterbyggnaderna skulle kunna iordningställas som ett vattenmuseum, en kaffestuga skulle kunna iordningställas med en framförliggande lekäng och utsikt över Stora Delsjön. Vidare skulle badplatsen nedanför teknikbacken ställas iordning och på Sjölyckans område kompletteras med omklädnings- och toalettbyggnader. I utredningen framhålls även möjligheterna att inom Sjölyckan som introduktion till Delsjöreservatet anlägga ett utflyktsmuseum, där information kan erhållas om vad man kan se och träffa på av natur inom reservatet: geologi, vegeta-

tion, djur och växter. Såsom ovan angivits har museistyrelsen i särskild skrivelse till stadskollegiet framlagt förslag om anordnande av ett sådant museum inom området. Museet föreslås ingå som del i nödvändiga servicelokaler av annat slag, t ex kafé, raststuga o dyl.

Till Sjölyckan avses även såsom framgår av skolstyrelsens ovannämnda skrivelse förläggas ett folk- och skolobservatorium.

På grundval av det i utredningen skisserade förslaget till disposition av Sjölyckan bör ett detaljförslag utarbetas. Jag tillstyrker att detta förslag även omfattar ett utflyktsmuseum och en observatorieanläggning. Då det synes vara av intresse att området iordningställs så snart som möjligt, synes Sjölyckan jämte närliggande partier, främst den sk teknikbacken, böra ingå som en av de första etapperna vid realiserandet av Delsjöutredningens förslag.

Stora Torp

I utredningen (sid 123) framhålls, att byggnadernas värde och det förhållandet att Stora Torp är en av de lättåtkomligaste entréerna till reservatet motiverar en översyn av planförhållandena kring Stora Torp ur kulturhistorisk synpunkt och reservatets synpunkt. Men inte bara planförhållandena på Stora Torp bör enligt utredningen omprövas utan också bebyggelsens användning. Huvudbyggnaden utnyttjas idag för kontors- och bostadsändamål. Det är knappast troligt att denna användning kommer att bestå och det finns därför anledning att redan nu överväga hur byggnaden i framtiden skall utnyttjas. Av övrig bebyggelse, som ur miljösynpunkt har stor betydelse, bör speciell uppmärksamhet ägnas åt den stora U-formiga ekonomibyggnaden. Samtidigt som man prövar även denna byggnads användning bör den omgående bli föremål för en byggnadsteknisk upprustning. Alla nu nämnda förhållanden motiverar enligt utredningen, att Stora Torp med parkområde, ekonomibyggnader och entréer göres till föremål för en speciell utredning.

I skogsnämndens remissyttrande föreslås som ovan nämnts, att staden skall förvärva Stora Torps huvudbyggnad av stiftelsen Skogssällskapet och där ordna lokaler för service åt allmänheten, information o dyl.

Med hänsyn till att markområdet kring Stora Torp varit föremål för skilda intressen tillstyrker jag, att den föreslagna utredningen rörande planförhållande och bebyggelsens användning göres. Dock bör redan nu uttalas, att huvudbyggnaden knappast synes vara erforderlig för något reservatsändamål. Härovan har jag tillstyrkt, att ett utflyktsmuseum skall förläggas till Sjölyckan. Detta museum eller någon angränsande byggnad bör lämpligen även inrymma lokaler för olika slags service åt allmänheten. Något behov att använda huvudbyggnaden på Stora Torp för ändamålet föreligger därför ej.

Delsjö golfbana

Ä kartbilaga 26 har skisserats en ny 9-håls golfbana väster om Stora Delsjön. I utredningen (sid 121) betonas, att det endast är ett skissförslag som ytterligare måste bearbetas. Planverket finner förslaget om den nuvarande golfbanans utvidgning olämpligt ur den synpunkten, att ytkrävande aktiviteter för ett mera begränsat antal deltagare bör förläggas längre bort från mera omfattande bostadsbebyggelse än anläggningar som kan användas av många och på ett varierat sätt. Även länsarkitekten ifrågasätter om det är befogat att utöka den befintliga golfbanan med ytterligare en 9-hålsbana, då han finner risk föreligga för att västra delen av Delsjöområdet blir föremål för ett alltför intensivt utnyttjande.

För egen del vill jag anföra att intresset för att spela golf på Delsjöbanan är mycket stort. Banans kapacitet förslår ej på långt när för alla dem som önskar spela där. En ytterligare golfbana inom Delsjöområdet är därför behövlig. Det torde vara föga rationellt att lägga en sådan bana annat än i anslutning till den befintliga. Jag tillstyrker därför, att en 9-håls golfbana anordnas inom i huvudsak de gränser, som föreslås i utredningen. Vid detaljplanering-

en av banan måste man bl a beakta, att allmänheten ej får utestängas från tillträde till terrängen väster om Stora Delsjön. Undersökningar måste bl a ske rörande förutsättningarna för framdragande av lämpliga promenadvägar inom området.

Kraftledning

I utredningen (sid 100) framhålls, att den kraftledning från Lärje till Krokslätt, som passerar reservatet, utgör ett hinder för utnyttjande av flera centrala områden, bl a i anslutning till Skatås. Dessutom är ledningen på viktiga punkter störande ur landskapssynpunkt. Två alternativ till ny sträckning för del av ledningen har undersökts (kartbilaga 9). Det ena alternativet, som preliminärt kostnadsberäknats till ca 225 000 kr, avser en flyttning av ledningen till Skatås västra sluttning, en sträcka om ca 2 km. Det andra alternativet, preliminärt kostnadsberäknat till ca 60 000 kr, avser en smärre justering av sträckningen norr om Delsjökolonierna. Med hänsyn till att en sådan omläggning endast delvis löser de aktuella problemen förordas det förstnämnda alternativet i utredningen.

Energiverken och Trollhätte kraftverk har i remissyttranden i ärendet förklarat sig godtaga en flyttning i enlighet med något av de båda angivna alternativen.

Då den planerade utbyggnaden av Skatås synes motivera en flyttning av ledningen enligt det här ovan angivna första alternativet, tillstyrker jag en sådan flyttning.

Skyddsförordnande enligt naturvårdslagen

I utredningens naturinventering (sid 89) rekommenderas, att hela området, möjligen med undantag för delområdena 1 och 2 å kartbilaga 4, avsättes som naturreservat. I remissyttrandena har bl a statens naturvårdsverk och statens planverk förordat att Delsjöområdet utläggs som naturreservat i naturvårdslagens mening. Naturvårdsverket m fl finner det också befogat att staden, i avvaktan på beslut om områdets avsättande som naturreservat, hos länsstyrelsen begär att förbud utfärdas enligt 11 § naturvårdslagen mot att sådana åtgärder

får vidtagas, som skulle kunna försvåra eller omintetgöra reservatbildningen. Med hänsyn till att delar av området är i privat ägo och till de större möjligheter som erhålles att genomföra de i utredningen framlagda förslagen genom bildande av naturreservat förklarar sig fastighetsnämnden tillstyrka beslut därom med undantag dock såvitt avser de västligaste delarna (delområdena 1 och 2). Byggnadsnämnden förklarar det önskvärt att Delsjöområdet för framtiden utgör reservat för friluftsliv men vill samtidigt hänvisa till tidigare uttalanden om att staden genom sin byggnadsnämnd i stadsplaner och generalplaner har fullt tillräckliga medel att reglera naturområdenas användning. Partille kommunalnämnd framhåller, att ett utläggande av Delsjöområdet som naturreservat medför en begränsning av möjligheterna till en successiv anpassning av befintliga grönområden för den planerade utvecklingen i och omkring området. Kommunen har i sin översiktsplan redovisat avgränsningen till Delsjöområdet, vilket måste anses fullt tillfredsställande för framtiden.

Med hänsyn till de större möjligheter att genomföra förslagens intentioner, som ett beslut härom sålunda skulle medföra, anser jag att Delsjöområdet bör förklaras som naturreservat. En framställning från stadens sida till länsstyrelsen i frågan bör därför göras såvitt avser inom staden belägen del av reservatet. I likhet med fastighetsnämnden anser jag att ett förordnande icke bör omfatta delområdena 1 och 2 å kartbilaga 4. Inom dessa områden avses marken utnyttjas mera intensivt för idrotts- och rekreationsändamål. Staden, som avser göra stora investeringar inom berörda del av reservatet, bl a för Nya Skatås, synes böra ha frihet att besluta om de förändrade dispositioner inom områdena, som staden kan finna gagna idrotts- och friluftslivet och som kan påkallas av utvecklingen. Om även dessa områden skulle ingå i det blivande naturreservatet, vore det risk för att de reservatsföreskrifter, som utfärdades, skulle förhindra eller försvåra de förändringar av markanvändningen, som sta-

den kunde finna erforderliga. Jag vill betona att avsikten är att gränserna för de båda delområdena skall fastslås med samma giltighet som för reservatet i övrigt. Ej under några förhållanden får sålunda något intrång av bostadsbebyggelse o dyl toleras.

Jag finner det icke påkallat med något förordnande om interimistiska skyddsföreskrifter jämlikt 11 § naturvårdslagen i avvaktan på att området avsättes som naturreservat.

Här ovan har jag tagit upp vissa väsentliga i utredningen behandlade frågor. De övriga frågor som behandlas i utredningen och de förslag, som där framlägges, synes ej kräva några särskilda kommentarer i detta sammanhang. Jag finner att planförslaget — i de delar där så är påkallat efter ytterligare bearbetning och ytterligare överväganden — bör ligga till grund för den framtida dispositionen av Delsjöreservatet. Givetvis förutsätter som framgår av det ovan anförda ett realiserande av planförslaget att det godkännes av övriga berörda kommuner såvitt avser de delar, som är belägna utanför Göteborg.

Vad beträffar frågan om genomförandet av de i utredningen framlagda förslagen nämner Stor-Göteborgs samarbetskommitté i sitt remissyttrande, att en interkommunal samverkan härför — vilken samverkan lämpligen bör utsträckas till att omfatta alla större reservat inom regionen — inom kort kommer att aktualiseras. I anledning härav vill jag framhålla, att ehuru jag är positivt inställd till en interkommunal samverkan beträffande fritidsreservaten inom regionen finner jag att frågan om realiserandet av utredningens förslag såvitt avser göteborgsdelen av Delsjöreservatet är förknippad med så speciella problem, exempelvis när det gäller utbyggnaden av Nya Skatås, att staden själv bör svara för förslagets genomförande.

Förvaltning

Såsom fastighetsnämnden påpekar i sitt remissyttrande beslöt stadsfullmäktige den 17 oktober 1968, § 21, att uppdraga åt idrottsnämnden att utgöra förvaltningsmyndighet för friluftsområden och i denna egenskap från tidpunkt varom överenskommelse kunde träffas med fastighetsnämnden övertaga förvaltningen av vissa i beslutet angivna friluftsområden. Bland dessa nämndes ej Delsjöreservatet. Orsaken härtill var enligt vad som framhölls i den promemoria, som avgivits av stadskollegiets i ärendet tillsatta arbetsgrupp, att det pågående utredningsarbetet rörande reservatets planläggning borde avslutas före ett ställningstagande i förvaltningsfrågan. Det anfördes dock att knappast någon annan förvaltningsmyndighet än idrottsnämnden syntes böra komma ifråga för förvaltning av ett område som var så nära förknippat med fritidsverksamhet, friluftsliv och rekreation som Delsjöreservatet.

Med hänvisning till det anförda föreslår jag, att idrotts- och frilufts-nämnden fr o m den 1 januari 1971 övertar förvaltningen av den inom staden belägna delen av Delsjöreservatet. Till nämnden skall härvid från fastighetsnämnden överföras samtliga hyresavtal och arrendekontrakt avseende byggnader och mark inom reservatet. Idrotts- och frilufts-nämnden skall givetvis även övertaga förvaltningen av de anläggningar och byggnader i Sjölyckan, som va-nämnden ej längre behöver för sin verksamhet. En särskild överenskommelse bör träffas mellan de båda nämnderna såväl angående avgränsningen av det område, som va-nämnden alltjämt behöver disponera, som angående den arrendeavgift som nämnden skall erlagga för området.

Vid förvaltningens utövande bör idrotts- och frilufts-nämnden givetvis, där nämnden själv ej förfogar över erforderlig expertis, utnyttja andra förvaltningsresurser. Sålunda bör nämnden exempelvis anlita skogsnämnden för skogsskötsel.

Det bör ankomma på idrotts- och frilufts-nämnden som förvaltningsmyndighet att svara för att de kompletteringar av det

framlagda planförslaget och de ytterligare utredningar rörande Delsjöreservatets planering, som kan finnas erforderliga, verkställas såvitt avser inom staden belägen del av reservatet. I nämndens uppgift ingår även ansvaret för att åtgärder vidtages för planens genomförande, vilket givetvis är en fråga på lång sikt.

I detta sammanhang vill jag påpeka, att det ej längre torde vara aktuellt att förlägga den i styrelsens för energiverken remissyttrande angivna mottagningsstationen till Delsjöområdet. Preliminärt har nämligen energiverken och fastighetskontoret enats om att stationen skall förläggas till ett utanför reservatets gränser beläget område väster om Konserveringsforskningsinstitutet.

Skolstyrelsens framställning om ett anslag på 25 000 kr för utarbetande av preliminära skisser och upprättande av kostnadsberäkning avseende planerat folk- och skolobservatorium torde bifallas. Efter samråd med finanskontoret föreslås att nämnda belopp täckes av det till stadskollegiets förfogande i övrigt innevarande år ställda anslaget samt upptages på driftstat i stadens tilläggsstat för år 1970.

Hemställs, att stadskollegiet ville

dels föreslå stadsfullmäktige besluta:

och dels, under förutsättning av stadsfullmäktiges bifall till ovannämnda förslag, för egen del besluta:

1) att bevilja skolstyrelsen ett anslag om 25 000 kr för att utarbeta preliminära skisser och upprätta en kostnadsberäkning avseende ett planerat folk- och skolobservatorium vid Sjölyckan i Delsjöreservatet, samt

2) att i mom 1 angivna anslag skall täckas av det till stadskollegiets förfogande i övrigt innevarande år ställda anslaget och upptagas på driftstat i stadens tilläggsstat för år 1970.»

Den del av förestående promemoria, som här ovan utmärks med transumtionstecken, överensstämmer till innehållet med stadskollegiets hemställan här nedan.

Stadskollegiet anser sig böra tillstyrka bifall till kommunalrådet Torsten Henriksens förslag.

På grund härav får stadskollegiet, som även bifallit förslaget i vad avser på kollegiet för egen del ankommande beslut föreslå stadsfullmäktige att besluta:

1) att, såvitt avser inom staden belägen del av Delsjöreservatet, dels godkänna de i föreliggande utredning föreslagna gränserna för reservatet dels godkänna att det i utredningen framlagda planförslaget — efter de ytterligare utredningar och överväganden som kan krävas — lägges till grund för reservatets framtida disposition, varvid de i förevarande promemoria framförda synpunkterna skall beaktas,

2) att dels bifalla museistyrelsens förslag om anordnande av ett friluftsmuseum inom Sjölyckan i Delsjöreservatet dels förklara sig inte ha något att erinra mot att ett folk- och skolobservatorium förlägges till nämnda område i enlighet med vad som angives i skolstyrelsens ovan angivna skrivelse,

3) att, såvitt avser utom staden belägen del av reservatet, förklara sig för sin del dels tillstyrka de i utredningen föreslagna gränserna dels tillstyrka att det i utredningen framlagda planförslaget — efter de ytterligare utredningar och överväganden som kan krävas — lägges till grund för reservatets framtida disposition, varvid de i förevarande promemoria framförda synpunkterna bör beaktas,

4) att hemställa till länsstyrelsen om att inom Göteborgs stad belägen del av Delsjöområdet inom de i utredningen föreslagna gränserna, med undantag av de delar av området, som å kartbilaga 4 till utredningen betecknats med siffrorna 1 och 2, måtte förklaras som naturreservat enligt 7 § naturvårdslagen och att reservatsföreskrifter måtte utfärdas grundade på föreliggande utredning och med iakttagande av vad som anförts i denna promemoria,

5) att uppdraga åt idrotts- och friluftsnämnden att fr o m den 1 januari 1971 handhava förvaltningen av den inom staden belägna delen av Delsjöreservatet; samt

6) att underrätta Stor-Göteborgs samarbetskommitté om stadsfullmäktiges beslut i ärendet.

Det skall här anmärkas, att vid ärendets behandling inom stadskollegiet förekommit skiljaktiga meningar.

Sålunda har herr Björn Molin yrkat bifall till föreliggande förslag med den ändringen att någon ytterligare utbyggnad av Delsjö golfbana med en nio-hålsbana icke skulle genomföras.

Vid företagen omröstning har vice ordföranden herr Erik Johannessson och herrar Arne Berggren, Stig Gunne, Bertil Hansson, Bertil Tholin, Olle Jansson, Jan Steen, i ledamots ställe tjänstgörande suppleanten herr Gudmund Carlander samt ordföranden herr Lennart Ström röstat för bifall till kommunalrådets förslag oförändrat, medan herr Björn Molin och i ledamots ställe tjänstgörande suppleanten herr Gösta Björck röstat för bifall till herr Molins förslag.

Stadskollegiet har således med nio röster mot två beslutat i enlighet med av kommunalrådet Torsten Henrikson framlagt förslag.

Göteborg den 28 oktober 1970.

På stadskollegiets vägnar:

LENNART STRÖM

Torsten Henrikson

Nils Glimstedt

FRAMSTÄLLNINGAR AV

A. Museistyrelsen

Till Göteborgs stadskollegium

Museistyrelsen har från kanslichefen mottagit bilagda tjänsteutlåtande av den 17 mars 1970 angående program för ett utflyktsmuseum i Delsjöområdet.

Med överlämnande av de till ärendet hörande handlingarna får museistyrelsen hemställa, att stadskollegiet ville besluta i enlighet med det förslag tjänsteutlåtandet innehåller.

Göteborg den 1 april 1970.

På Göteborgs museistyrelsens vägnar:

B. O. MELIN

Nils Glimstedt

Tjänsteutlåtande över program för ett utflyktsmuseum i Delsjöområdet

Vid sammanträde den 11 april 1969 behandlade museistyrelsen ett förslag till handlingsprogram för Göteborgs museer. Därvid godkändes ett förslag att uppdraga åt en grupp museer att utarbeta program för ett utflyktsmuseum förslagsvis förlagt till Sjölyckan i Delsjöreservatet.

Arkeologiska, historiska och naturhistoriska museerna samt industrimuseet överlämnade förslag till sådant program den 17 september 1969. Förslaget är utformat så att allmänheten vid besök i reservatet får en koncentrerad information över områdets natur, historia och kulturminnen, samt möjlighet att aktivt uppsöka och uppleva detta. Ärendet upptogs av styrelsen vid sammanträde den 1 oktober 1969 där det bordlades.

Det innehållsmässiga programmet förefaller väl sovrat och genomtänkt för uppgiften. Ur både allmänhetens och museernas synpunkt är det högst angeläget att det kommer till utförande.

Förläggningen av utflyktsmuseet diskuteras av de fyra museerna. De avstyrker förläggning till Stora Torps huvudbyggnad. Under vissa förutsättningar (bl a omdragning av vägar) föredrar de att verksamheten förläggas till Sjölyckan och att utflyktsmuseet inryms i en mindre byggnad nära marken.

De fyra museerna antyder en viss oro inför kostnaderna som kan tänkas fördröja museernas centrala lokalproblem.

Den utredning om Delsjöreservatet som på stadskollegiets uppdrag utförts av

GAKO i samråd med en särskilt tillsatt arbetsgrupp har inte behandlat frågan om reservatets framtida förvaltning. Man borde dock kunna utgå ifrån att planerad förnyelse av anläggningar inom området blir enhetligt utförd. Ett utflyktsmuseum bör kunna ingå som del i nödvändiga service-lokalerna av annat slag t ex kafé, raststuga o d. Ansvar för uppförande och förvaltning av lokalerna bör åläggas den framtida huvudmannen för reservatet. Museernas uppgift skulle då bli att lämna service genom utställning i anvisade lokaler samt underhåll och förnyelse av det utställda materialet. Ett extra anslag för iordningställandet blir då behövligt medan underhåll och förnyelse ingår i ordinarie driftbudget. Byggnads- eller upprustningskostnader bör ingå i helhetsprojektet.

Om förslaget till utflyktsmuseum i Delsjöreservatet antas bör storleken och utformningen av lokalerna beräknas och utföras i samråd med museistyrelsen.

Jag föreslår att museistyrelsen må besluta att hos stadskollegiet föreslå att ett utflyktsmuseum anordnas i det framtida Delsjöreservatet enligt utredningens påpekande 3:73 sid 121 och enligt det av museerna utformade programmet,

att utflyktsmuseet förläggs till Sjölyckan, att lokalerna ingår i andra serviceanordningar inom området och iordningställes samtidigt med dessa,

att lokalernas storlek och utformning beräknas och utförs i samråd med museistyrelsen och

att museistyrelsen senare må återkomma med anslagsäskanden för utrustning av det föreslagna utflyktsmuseet.

Göteborg den 17 mars 1970.

HANS EKHOLM

Kanslichef

Till Göteborgs museistyrelse

Enligt Göteborgs museistyrelsens protokoll av den 11 april, § 146, uppdrogs åt arkeologiska, historiska och naturhistoriska museerna samt industrimuseet att i samråd ut-

arbete ett program för ett utflyktsmuseum förslagsvis förlagt till Sjölyckan i Delsjöreservatet. Undertecknade får härmed vördsam inkomma med sådant program. Detta måste på nuvarande stadium med nödvändighet bli skissartat och i huvudsak begränsa sig till principiella synpunkter.

Vi ställer oss i princip starkt positiva till idén om ett utflyktsmuseum för Delsjöreservatet. Uppgiften för ett sådant museum bör vara att fungera dels som en introduktion till området och dels som ett facit där gjorda erfarenheter i terrängen kan kollationeras och få sin förklaring. Utställningen bör syfta till att aktivera besökarnas observans under strövandet inom området. Vid utformningen av utflyktsmuseet bör man strikt följa denna målsättning, och undvika innehåll som inte direkt anknyter till vad som kan observeras i området. Endast därigenom kan museet få den lättsamma karaktär som bör präglade ett utflyktsmuseum. På så sätt bör utflyktsmuseet, utöver att fylla sin omedelbara uppgift, också kunna intressera publiken för och kanalisera den till huvudmuseerna med deras fylligare och mer allsidiga material.

Delsjöområdet är först och främst ett naturreservat och utflyktsmuseets naturhistoriska del torde därför rimligen bli inte bara grundläggande utan också dominerande.

Som ett centralt objekt inom den naturhistoriska utställningen och inom museet som helhet bör man ha en tredimensionell modell av hela området. Denna bör framställas i så stor skala som möjligt utan att den blir för stor att kunna överblickas. Sådana modeller kan numera fräsa ut maskinellt ur lämpligt material med ledning av höjdd kurvorna på en karta. Kring detta dominerande föremål bör det utställ-
da materialet i övrigt grupperas.

Det naturhistoriska materialet bör innehålla berg- och jordartsprov vilka om möjligt presenteras i anslutning till anordningar som belyser deras uppkomst. Modeller bör förklara områdets tektoniska uppbyggnad och topografi.

Vegetationstyper och deras beroende av miljön visas med foton. En huvudsak beträffande det botaniska materialet bör vara att peka ut fenomen, som belyser ekologi, tillväxt, konkurrens etc inom vegetationen och som man kan direkt observera i terrängen.

Beträffande djurlivet bör monterade exemplar av de vanliga fågelarterna och de mer påfallande insekterna etc inom området utställas. Därutöver bör man särskilt lägga an på fotspår, gnagspår, ekskrementer och annat som berättar om djurens liv i området för den som lärt sig läsa detta speciella alfabet. Den naturhistoriska utställningen bör kanske kompletteras med en smula sötvattensbiologiskt och annat limnologiskt material som är ägnat att belysa vad som kan direkt observeras vid och i sjöarna.

I anslutning till Naturhistoriska museets presentation av Delsjöområdets nutida natur bör den förhistoriska utställningen inledas med en presentation av områdets natur (fördelning av land och vatten, dåtida flora och fauna) under förhistorisk tid med särskild hänsyn till de spår av detta som man nu kan avläsa i terrängen. Kartor och rekonstruktionsteckningar kompletterar. Förhistoriska lämningar kan prickas in på den stora ovan nämnda modellen. Efter denna översiktsdel bör utställningen åskådliggöra utnyttjandet av området under de olika förhistoriska tiderna, fortfarande med särskild tonvikt på hur man kunnat utläsa detta.

Historiska museets bidrag bör givetvis belysa områdets historia. En god uppfattning av denna erhålles i textkonceptet Delsjöreservatet sidorna 32—53 under rubrikerna Byar och gårdar på 1500-talet, Bönder och torpare på 1700- och 1800-talen, Byn och inägorna, Utmarken och skogen, Torpen. I anslutning till den ovan nämnda modellen och med särskild anknytning till befintliga spår i området av olika historiska moment kan åtskilligt av detta material presenteras i en orienterande och översiktlig expo.

Industrihistoriska museets bidrag, slutligen, bör självfallet anknyta till det teknikhistoriska minnesmärke som det gamla vattenverket utgör och den funktion som Delsjöarna nu och rimligtvis för överskådlig framtid kommer att ha för Göteborgs vattenförsörjning. Framställningen bör syfta till att först och främst göra anläggningarna vid Sjölyckan intressant. Särskilt tacksam bör därvid den södra filtreringsanläggningen från 1870-talet vara. Den framstår i och för sig som ett suggestivt industrihistoriskt dokument.

Frågan om lokaliseringen av det tänkta utflyktsmuseet torde inte ingå i undertecknades uppdrag. Då frågan dock aktualiserats i PM angående tillfart och presentation av Delsjöreservatet av jägmästare Tore Svensson (bilaga 1) som anförts i särskilt PM av museichefen Allan Nilsson (bilaga 2) måste frågan dock helt kort vidröras här. Jägmästare Svenssons PM innehåller väsentliga synpunkter som är värda allt beaktande. Frågan om lokalisering och utformning av ett utflyktsmuseum måste dock lösas förutsättningslöst och får inte påverkas av behovet av att lösa ett helt annat problem. Vi är angelägna att Stora Torp tages med i helhetsbilden vid den vidare utformningen av utflyktsområdet ifråga (se vidare bilaga 1—2). Vi finner det dock viktigt att, om museet skall fylla den målsättning som inledningsvis skisserats, utflyktsmuseet inrymmer i en liten byggnad nära marken. Stora Torp, med sitt slottslänkande utseende och sina höga entrétrappor, har en utformning som man kan befara skulle direkt motverka syftet med utflyktsmuseet. En byggnad som det norra filterhuset har en storlek och yttre utformning som bättre motsvarar intentionerna. Just denna byggnads placering är dock ej idealisk men skulle kunna förbättras genom viss omdragning av vägar.

Vi har tidigare i denna skrivelse framhållit vår principiellt positiva inställning till ett utflyktsmuseum i anslutning till Delsjöreservatet. Samtidigt önskar vi dock antyda en viss oro över risken för att ett projekt av detta slag skulle kunna försvåra och

framför allt fördröja lösningen av museernas mer centrala lokalproblem.

Göteborg den 17 september 1969.

BENGT HUBENDICK

ALLAN T. NILSON

LILI KAELOS

ÅKE ÅBERG

Bil 1 till museistyrelsens skrivelse

P M

angående tillfart till och presentation av Delsjöreservatet

Den direkta kontakt som tidigare funnits mellan Göteborgs förnämsta rekreativområde, Delsjöreservatet, och kommunikationerna utmed Delsjöbäcken har undan för undan avskärmats och avbrutits genom bebyggelse. Den sista vyn över öppen äng mot vackert utformade skogsbryn försvann genom uppförandet av radiohuset vid Stora Torp. Kvar står att söka sig från huvudkommunikationslederna in i reservatet på olika tillfartsvägar vid Robertshöjd, Kålltorp, Kärralund, Lilla Torp, Stora Torp, Skår och Kallebäck. Parkeringsplatser inom reservatet har iordningställts vid Härlan-dajärn, Skatås, Delsjökolonien och Kallebäck. Dessutom kan reservatet nås från söder och öster.

Den allvarligaste följden av denna avskärmning synes vara att reservatet ej längre presenterar sig på önskvärdt sätt. Man far tillfarterna förbi utan att ana att Göteborgs stad här bjuder invånarna ett hälsofrämjande naturbetonat rekreativområde av enastående format. Ännu mera markant blir denna instängning när föreliggande dispositionsplaner för Stora Torp genomföres. Den korridor som än så länge förefinnes mellan Böcentrum och reservatet skulle helt stängas av en utlagd skoltomt och en ännu inte utlagd tomt för Stora Torps huvudbyggnad.

Delsjöreservatet erbjuder rekreation för alla men dock kan en uppdelning i två kategorier ske. Den större söker den avkoppling naturen ger genom befrielse från jäkt och buller. Dessa människor som represen-

terar alla åldrar och ofta uppträder familjevis uppskattar i första hand orörd natur. Den andra kategorien söker främst avkoppling genom motion, sport och idrott — givetvis gärna i naturlig miljö. Dessa människor blir mer eller mindre bundna till anläggningar för den aktivitet de utövar. Då anläggningar för speciella ändamål som regel är störande för personer som inte utnyttjar dem, bör de i möjligaste mån samlas till avgränsade områden, där intrånget blir minst. Så har också planerats i samband med utbyggnaden av Skatåsanläggningarna.

Denna intresseuppdelning synes tala för två skilda huvudentréer till Delsjöreservatet. En där naturen så långt möjligt är bevarad och en där besökaren så snart som möjligt når den anläggning han söker. Den senare har sin givna placering vid Kärralund. Den förra bör förläggas till den tidigare nämnda korridor som alltså står till förfogande vid Stora Torp. I fortsättningen behandlas endast förutsättningarna för en sådan entré vid Stora Torp.

Till Stora Torp är kommunikationerna de bästa tänkbara. I korsningen Delsjövägen—Bögatan ordnas en större trafikknut. Där finns också spårvagnshållplats och taxistation. I intilliggande Böcentrum finns frukt- och konfektyraffär, tobaks- och tidningsbutik, konditori, speceriaffär och annan service. På södra sidan Delsjövägen mot reservatet finns en nyanlagd parkeringsplats, som bör kunna utökas och uppmjukas för att ifråga om såväl kapacitet som estetisk utformning fylla rimliga krav. Stora Torps park och trädgård med gångar och gräsmattor utgör en utsökt samlingsplats för såväl små som stora sällskap. Ekonomibyggnaderna, som f n användes som häststallar, kan utnyttjas för olika ändamål samtidigt som de ger intryck av lantlig idyll. Från Stora Torp utgår ett flertal vägar av olika slag, som dels leder vandrarströmmen till reservatets mest attraktiva partier, dels fördelar besökarna på ett behagligt sätt redan vid entrén.

Förutsättningarna för service, samling, väderskydd m m är sålunda från början utomordentligt goda och kan ytterligare förbättras med små och naturligt givna medel. Ett önskemål är emellertid att det utsökta naturreservatet presenteras på rätt sätt och att besökarna beredes tillfälle till information såväl före som efter besöket. Dessa behov skulle kunna tillgodoses i ett sammanhang genom permanenta utställningar av kartor för orientering och av föremål för upplysning. Särskilt intresse bör ägnas områdets geologi, flora och fauna.

Dessa permanenta utställningar skulle i förströelse- och upplysningssyfte lämpligen kunna kompletteras med tillfälliga utställningar från stadens olika museer, som här skulle finna en stor, vaken och tacksam publik.

Dessa funderingar leder till frågan om att disponera Stora Torps huvudbyggnad för allmänt ändamål. Byggnaden, som ägs av stiftelsen Skogssällskapet, utnyttjas sedan år 1943 som huvudkontor och två tjänstebostäder. Genom sitt läge utgör denna byggnad ett hinder för anordnandet av omnämnd korridor samtidigt som den erbjuder goda förutsättningar för anordnande av föreslagna utställningar m m.

Göteborg den 1 september 1969.

TORE SVENSSON

Bil 2 till museistyrelsens skrivelse

P M

angående utflyktsmuseum i Delsjöreservatet

Enligt Göteborgs museistyrelsens protokoll av den 11 april 1969, § 146, uppdrogs åt Arkeologiska, Historiska och Naturhistoriska museerna samt Industrimuseet att i samråd utarbeta program för ett utflyktsmuseum förslagsvis förlagt till Sjölyckan i Delsjöreservatet.

I anledning härav får undertecknad för Historiska museets del anföra följande.

I konceptet Delsjöreservatet, utarbetat av Konsultbyrån GAKO AB lanseras redan själva idén till ett utflyktsmuseum i Delsjöreservatet på s 176—177, där Sjölyc-

kan presenteras: »Intill bassängerna finns filtreringsanläggningar i 2 mindre byggnader och på området i övrigt 3 bostadshus med uthus. Allt i prydligt skick och väl värt att tillvarata... Kanske skulle man också här som introduktion till Delsjöreservatet anlägga ett utflyktsmuseum som berättade om vad man kan se och träffa på av natur inom reservatet av geologi, vegetation, djur och växter.»

Även ett annat område inom Delsjöreservatet beskrivs såsom möjligt för ett utflyktsmuseum, nämligen Stora Torp. I textkonceptet Delsjöreservatet kan följande å s 181 återges härom i detta sammanhang: »Byggnadernas värde och det förhållandet att Stora Torp är en av de lättåtkomligaste entréerna till reservatet befogas en översyn av planförhållandena kring Stora Torp ur kulturhistorisk synpunkt och reservatsynpunkt. Men det är inte bara planförhållandena kring Stora Torp som bör omprövas utan också bebyggelsens användning. Huvudbyggnaden utnyttjas i dag för kontors- och bostadsändamål. Det är emellertid knappast troligt att denna användning kommer att bestå, och det finns därför anledning att redan nu överväga hur byggnaden i framtiden skall utnyttjas...»

Alla dessa förhållanden befogar att Stora Torp med parkområde, ekonomibyggnader och entréer göres till föremål för en speciell utredning, där kraven på en kulturhistorisk och arkitektonisk behandling ställs högt.»

Ur de synpunkter som Historiska museet kan företräda i ärendet förefaller såväl den norra filtreringsanläggningen som Stora Torps huvudbyggnad möjliga att komma i fråga i det här aktuella sammanhanget. Samtidigt kan framhållas att den södra av filtreringsanläggningarna från början av 1870-talet bör bevaras intakt för framtiden, då den såväl i arkitektur som teknisk inredning är karaktäristisk för sin tids stil och teknik. Den norra filtreringsanläggningen, som är från 1933, torde snart även kunna göra anspråk på att betraktas som intressant industrihistoria.

Stora Torps centralare läge och lättillgänglighet ur kommunikationssynpunkt samt särskilda värde såsom byggnadsminnesmärke jämte de omständigheter som anföres i jägmästare Tore Svenssons här bilagda PM av den 1 september 1969 kan likväl tala för att det som alternativ bör lämnas företräde. Delar av bottenvåningen i huvudbyggnaden tycks kunna disponeras som utställningsutrymme under det att andra delar därav kan användas till en kompletterande servering. Det är emellertid också tänkbart att annan Stora Torp tillhörig byggnad än corps de logis skulle kunna komma i fråga för ett museum av här aktuellt slag.

För Historiska museets del bör ett utflyktsmuseum främst omfatta en presentation av områdets historia, där Stora Torp fö intar en icke oväsentlig del. En god uppfattning av områdets historia erhålles i textkonceptet Delsjöreservatet, s 32—53 under rubrikerna Byar och gårdar på 1500-talet, Bönder och torpare på 1700- och 1800-talen, Byn och inägora, Utmarken och Skogen, Torpen. Åtskilligt härav kan presenteras i en orienterande och översiktlig expo med glimtar från områdets historia.

Till ett mer utarbetat förslag förefaller det vara lämpligt att återkomma sedan definitiv ställning tagits till tänkbara lokaliseringalternativ.

Idén till ett utflyktsmuseum som introduktion till Delsjöreservatet är tilltalande, konstellationen av föreslagna museer torde även täcka en stor del av de ämnesområden som närmast kan komma ifråga.

Den använda beteckningen utflyktsmuseum förtjänar även att tagas upp till vidare behandling. Det är kanske dock möjligt att en definitiv benämning på en sådan anläggning kan tänkas utan att ordet museum behöver ingå i densamma.

Göteborg den 4 september 1969.

ALLAN T. NILSON

B. Allmänna skolstyrelsen

Till Stadskollegiet

19 maj 1970

Stadsfullmäktige beslöt den 17 oktober 1968 under § 16 i protokollet att uppdraga åt stadskollegiet att låta utreda förutsättningarna för uppförande av ett folk- och skolobservatorium. Den 18 februari 1969 utsåg skolstyrelsen (§ 56) en arbetsgrupp för att utföra det av stadskollegiet lämnade uppdraget. I en den 11 maj 1970 daterad skrivelse har gruppen framlagt förslag om att uppdraga åt en konsult att utarbeta förslag till situationsplaner och skisser för ett planerat observatorium.

Allmänna skolstyrelsen, som vid sammanträde denna dag behandlat förevarande ärende, får med hänvisning till nämnda skrivelse, föreslå stadskollegiet besluta

att bevilja skolstyrelsen ett anslag på 25 000 kr för att utarbeta preliminära skisser och upprätta en kostnadsberäkning avseende ett planerat folk- och skolobservatorium vid den s k Sjölyckan strax norr om Stora Delsjön.

På allmänna skolstyrelsens vägnar

BERTIL HANSSON

Bertil Wijck

Gunnar Bengtsson

Till allmänna skolstyrelsen

11 maj 1970

Stadsfullmäktige beslöt den 17 oktober 1968 under § 16 i protokollet att uppdraga åt stadskollegiet att låta utreda förutsättningarna för uppförande av ett folk- och skolobservatorium inom Skatåsområdet såsom ersättning för Slottsskogsobservatoriet. Beslutet grundades på en i fullmäktige väckt motion av herr Bertil Hansson, m fl. Denna motion hade remitterats till skolstyrelsen för yttrande. Efter hörande av fastighetsnämnd och idrottsnämnd hade skolstyrelsen för sin del tillstyrkt att en utredning kom till stånd. Stadskollegiet beslöt sedan den 11 december 1968 att uppdraga åt allmänna skolstyrelsen att förslagsvis genom en arbetsgrupp bestående av repre-

sentanter för skol- och idrottsförvaltningarna samt för sakkunskap på området låta utreda förutsättningarna för uppförande av ett folk- och skolobservatorium inom Skatåsområdet och framlägga de förslag utredningen kunde ge anledning till. I den promemoria, som låg till grund för stadskollegiets beslut i ärendet, preciserades uppdraget till att avse utformningen och kostnader samt lämpligaste placering av ett folk- och skolobservatorium.

Den 18 februari 1969 utsåg skolstyrelsen (§ 56) en arbetsgrupp för att utföra det av stadskollegiet lämnade uppdraget. Gruppens ordförande och sekreterare är underordnade Siverbo och Bengtsson.

Kommittén har övervägt observatoriets placering. Efter överläggningar med den konsultbyrå som gjort utredningen om Delsjöreservatet, GAKO konsultbyrå AB, och stadens fastighetskontor har kommittén funnit att anläggningen bör placeras vid Delsjöns norra del, del s k Sjölyckan.

För att fullfölja sitt uppdrag har arbetsgruppen bl a införskaffat uppgifter angående de folk- och skolobservatorier som under de senaste åren byggts inom ett antal länder i Europa t ex Västtyskland, Schweiz, Hollands men även inom USA. På grundval av dessa informationer samt de upplysningar och synpunkter som gruppen erhållit från bl a representanter för skolan, astronomin och amatörastronomin har gruppen fastställt program för ett folk- och skolobservatorium (se bilaga).

Detta program skall ligga till grund för den projektering som ingår i gruppens uppdrag. Som redovisning av uppdraget kommer gruppen att överlämna en skiss till ett folk- och skolobservatorium samt ett preliminärt kostnadsförslag.

Gruppen har nu kommit så långt med sitt uppdrag att den är beredd att uppdraga åt en konsult att framlägga förslag till situationsplaner och skisser för ett planerat observatorium. De beräknade kostnaderna för detta programarbete uppskattas till ca 25 000 kr. Då skolstyrelsen i sin stat inte har något anslag för sådana kostnader torde det vara nödvändigt att styrelsen hos stads-

kollegiet anhåller om anslag för angivet ändamål.

Med hänvisning till vad som ovan anförts får arbetsgruppen hemställa hos allmänna skolstyrelsen att föreslå stadskollegiet besluta

att bevilja skolstyrelsen ett anslag på 25 000 kr för att utarbeta preliminära skisser och upprätta en kostnadsberäkning avseende ett planerat folk- och skolobservatorium vid den s k Sjölyckan strax norr om Stora Delsjön.

För arbetsgruppen för uppförande av ett folk- och skolobservatorium

K. A. SIVERBO

Gunnar Bengtsson

11 maj 1970

Program för ett planerat folk- och skolobservatorium vid Delsjöns norra ända — den s k Sjölyckan

Allmänna förutsättningar

Anläggningen uppföres i etapper. Första etappen omfattar 3 observationspaviljonger och en byggnad innehållande en hörsal för ca 100 personer, andra etappen ett planetarium. Projekteringen skall omfatta hela anläggningen.

Möjligheterna att eventuellt bygga ut anläggningen ytterligare bör beaktas.

Observatoriet kommer att ligga inom Delsjöreservatet. Inom detta planeras anläggningar för olika fritidsaktiviteter. Det kan därför finnas anledning att vid projekteringen ta hänsyn till att observatoriet kan komma att utgöra en del av ett »science centre» dvs en anläggning för olika slag av hobbyverksamhet med naturvetenskaplig anknytning.

Projekteringen bör föras fram så långt att en preliminär kostnadsberäkning kan upprättas.

1. Dimensionering

Anläggningen projekteras för en beräknad kapacitet av 5 000 till 10 000 besökare per år.

2. Inplacering

Anläggningen får naturligtvis inplaceras med hänsyn till tomtens topografi. Amatörastronomerna skall kunna ställa upp sina instrument på en vindsyddad plats. Anläggningen skall därför förses med vindsyddad gård. I anslutning till gården bör finnas skåp, i vilka amatörastronomerna skall kunna förvara sina tillhörigheter.

3. Antal byggnader

Enligt erfarenhet från andra liknande anläggningar synes lämpligt att ett instrument lokaliseras till en byggnad. Den för anläggningen föreslagna tekniska utrustningen innebär att den bör fördelas på 3 byggnader. Därutöver bör det planetarium som förutsatts ingå i anläggningen inbyggas i en byggnad samt slutligen en samlingssal i en särskild byggnad.

a) Paviljongerna förses med åt norr avskjutbara tak. I varje byggnad (paviljong) inrymmer ett förberedelserum på ca 16 kvm (15 personer). I detta skall finnas stjärnkartor, månkartor och tabeller av olika slag. Det bör finnas möjlighet att hänga upp kläder i anslutning till detta utrymme. Storleken av det sistnämnda utrymmet har beräknats till 14 kvm. Inom detta placeras ett antal toaletter, förslagsvis 2. Den viktigaste delen av byggnaden, är det s k observationsrummet, i detta är instrumentet placerat. Detta rum bör vara ca 25 kvm. Förberedelserummet skall värmeisolerats, däremot ej observationsrummet som är ett kallutrymme.

b) En byggnad, inrymmande:

Samlingssal för cirka 100 personer, avsedd för föredrag, sammanträden, samkväm, genomgångar med större grupper, visning av film och diabler, utställningar m m samt en

Expedition för hela anläggningen, vilken även bör kunna tjänstgöra som bibliotek samt hall- och kapputrymme. I källarvåningen bör dessutom finnas en

Större lokal med elljus, vatten och avlopp för slipning av teleskoppeglar och amatörastronomer av teleskop samt ett

Fotolaboratorium med elljus, vatten och avlopp.

c) I planetariet bör finnas följande utrymmen:

Projektionsrum, cirkulärt med projektor, manöverpult och projektionshimmel (=kuppelns insida) samt minst 100 sittplatser.

Samtliga byggnader uppföres förslagsvis i lättbetong och klädes utvändigt med tegel och taken med papp.

Anläggningen förses med vatten och avlopp samt värme och telefon.

Ventilationsutrustningen skall utföras enligt gällande normer.

Yttre arbeten

En asfalterad väg bör anläggas upp till observatoriet.

Teknisk utrustning

De astronomiska objekten kan ur observationssynpunkt indelas i tre kategorier

- 1) Solen, månen, planeterna och vissa dubbelstjärnor
- 2) Galaktiska stjärnhopar, nebulosor och detaljer på månens och planeternas ytor
- 3) Klotformiga stjärnhopar, ljussvaga nebulosor, täta dubbelstjärnor, galaxer och kometer.

De olika objekten kräver skilda observationsinstrument, nämligen

1 ovan

en medelstor refraktor (finns redan donation av Victor Hasselblad AB)

2 ovan

en refraktor med minst 200 mm objektivdiameter och kraftig montering med Coudé-optik. Med detta erhålls ett fixerat okularläge — en bekväm observationsställning.

3 ovan

Spegelteleskop med en öppningsdiameter ej understigande 350 mm och Newtonoptik, m m. Detta instrument förutsättes i första hand vara avsett för mera avancerade amatörastronomer och bör därför utrustas med utbytbar kasetthållare i primärfokus.

Båda refraktorerna ovan (1 och 2) bör vara försedda med protuberansteleskop för visningar av solen. Samtliga instrument bör vara utrustade med elektriska manöverorgan.

Utöver de instrument som nämnts bör inom anläggningen finnas ett horisontalteleskop som ger möjligheter att observera solen och månen i stor förstoring. Teleskopets konstruktion kan bestämmas av byggnadernas inbördes läge och observatorietomtens storlek och form. Coelostaten (— en eller två rörliga speglar) kan placeras på en betongsockel under en avtagbar skyddshuv och solbilden projiceras på en vägg inne i en av observationspaviljongerna.

REMISSYTTRANDE

Vatten- och avloppsnämnden

Till Stadskollegiet

Genom skrivelse den 30 oktober 1969 har stadskollegiet till vatten- och avloppsnämnden för yttrande överlämnat en av konsultbyrån Gako i samråd med en för ändamålet särskilt tillsatt arbetsgrupp i september avgiven utredning »Delsjöreservatet».

I ärendet har direktören Erik Rindegård avgivit en den 8 december 1969 dagtecknad promemoria.

Med överlämnande av den av direktören avgivna promemorian får va-nämnden såsom eget yttrande i ärendet åberopa innehållet i densamma.

Göteborg den 16 december 1969.

På vatten- och avloppsnämndens vägnar:

B. FILIPSON

Ingvar Mellquist

PM

beträffande utredning om planläggning av Delsjöreservatets nyttjande.

I skrivelse av den 30 oktober 1969 till va-nämnden har stadskollegiet för nämndens yttrande översänt en av konsultbyrån

Gako m fl verkställd utredning rörande planläggning av Delsjöreservatets nyttjande. Med anledning härav kan följande anföras.

I utredningen redovisas en inventering av vatten- och avloppsanläggningar inom reservatet. Va-verket, som lämnat uppgifter till denna redovisning, har i princip intet att erinra, det kan dock tilläggas att staden enligt vattendomstolens dom av den 16 september 1965 erhållit bekräftelse på rätten att reglera vattenståndet i Delsjöarna mellan nivåerna +74,50 och +77,50 m i stadens höjdsystem. Va-verket förutsätter att det strandskydd, varmed Delsjöarna är belagda enligt naturvårdslagen fortfarande skall gälla.

Vidare redovisas ett förslag till markdispositionsplan. Det område i planen som närmast berör va-verket är Sjölyckan.

Inom detta område ligger det sk Delsjöverket, i huvudsak bestående av 5 långsamfilter med en sammanlagd area av ca 3 500 m², en byggnad innehållande marmorfilter, en byggnad med anordningar för filterreglering, en kontorsbyggnad, en vattenreservoar, en mindre pumpstation samt tre bostadsbyggnader för va-verkets personal. Området är inhägnat av staket. Vid sjökanten finns intagsanordningar, från vilka en ledning utlagts under mark fram till filtren.

I och med Lackarebäcksvärdets tillkomst är driften vid Delsjöverket nedlagd och de enda anläggningar inom området som fortfarande skall användas för stadens vattenförsörjning är vattenreservoaren och den intilliggande pumpstationen, samt anslutningsledning till befintlig huvudvattenledning i Delsjövägen. Va-verket har i skrivelse till fastighetskontoret av den 3 juli 1967, 28 november 1967, 19 juli 1968 och 3 januari 1969 anhållit om att fastighetskontoret måtte ombesörja att annan eller andra förvaltningar än va-verket får omhändertaga marken och samtliga anläggningar med undantag av reservoaren och pumpstationen. Fastighetskontoret har tidigare anfört, att en ändring av anläggningarnas disposition borde anstå till dess

pågående utredningar och förhandlingar om Delsjöområdet framtid klarlagt vilken förvaltning, som skall övertaga ansvaret för området. I föreliggande utredning har ej lagts något förslag om vilken myndighet, som skall förvalta området. Enligt va-verkets uppfattning torde dock den framlagda utredningen ge erforderligt underlag för ett beslut om att det inhägnade vattenverksområdet, med undantag av ovannämnda mark för reservoar och pumpstation öppnas för allmänheten samt att fastighetskontoret tills vidare, intill det förvaltningsorgan för Delsjöreservatet utsetts, övertager ansvaret för de tre bostadshusen samt de reningsanläggningar som ej är i bruk. Det förutsättes att kostnaderna för inhägnandet av området för reservoaren och pumpstationen ej skall bestridas av va-verket samt att inhägnaden sker efter samråd med verket.

Va-verket förutsätter vidare att nyttjandet av Delsjöreservatet ej skall inskränka på fortbestånd eller möjligheterna till skötsel och underhåll av övriga inom reservatet befintliga anläggningar, vilka omhändervades av verket.

Med hänvisning till vad ovan anförts får jag föreslå va-nämnden besluta

att för egen del godkänna innehållet i denna promemoria samt

att såsom eget yttrande översända promemorian till stadskollegiet.

Göteborg den 8 december 1969.

Göteborgs stads Vatten- och Avloppsverk

ERIK RINDEGÅRD

Sören Hallquist

Styrelsen över energiverken

Till Stadskollegiet

22 januari 1970

Planläggning av Delsjöreservatets nyttjande

Med anledning av stadskollegiets skrivelse den 30 oktober 1969 med begäran om yttrande över utredning beträffande planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande,

får styrelsen över Energiverken i Göteborg som eget yttrande återopla bilagda av direktören Sven Lavemark den 19 januari 1970 avgivna förslag.

På styrelsens över Energiverken i
Göteborg vägnar:

ELOF FRÄNDBERG

Stig Danielson

19 januari 1970

Yttrande över utredning angående Delsjöreservatet

Från Göteborgs stadskollegium har inkommit en skrivelse daterad den 30 oktober 1969 och undertecknad av kommunalrådet Henrikson, med begäran om yttrande över utredning angående Delsjöreservatet. Med anledning härav kan följande synpunkter framföras.

1. Vid företagen inventering har utredningen, beträffande elektriska ledningar, uppmärksammat de två Trollhätte kraftverk tillhöriga 130 kV friledningar, som genomkorsar det aktuella området. I avsnitt 2.37, rubricerat »Kraftledningar», anges att utredningen funnit att ledningen Lärje—Krokslätt (OL4 S9) och dess skyddszon utgör ett hinder för utnyttjandet av vissa centrala områden samt att den på viktiga punkter är störande ur landsskapssynpunkt. Med anledning härav föreslår utredningen två alternativ för jusering av linjesträckningen enligt kartbilaga 9. Mot en sådan eventuell justering av linjesträckningen har elverket inget att erinra. Det förutsättes här att separat yttrande i denna fråga begärts från Trollhätte kraftverk.

2. Beträffande Energiverken i Göteborg, elverket, tillhöriga anläggningar redovisas under avsnitt 2.34, rubricerat »Upplåten mark», att elverket har arrendekontrakt för mark för tvenne nätstationer. Inom området finns dock ytterligare elverket tillhöriga anläggningar, såväl nätstationer som ledningar för högspänning 10 kV. På till detta yttrande bilagd kartsnitt har dessa anläggningar inritats. Utöver vad som framgår av denna kartsnitt finns ledningar för lågspänning samt belysningsanläggningar vid Skatås och

Härlanda tjärn. Elverket förutsätter att dessa anläggningar kan bibehållas i oförändrat skick.

3. Elverkets verksamhetsplan innefattar anläggande av en 130 kV mottagningsstation i Kallebäcksområdet i anslutning till den tidigare berörda 130 kV friledningen OL4 S9, vilken station bör vara driftklar 1973. Ur elverkets synpunkt skulle markområdet omedelbart öster om Konservforskningsinstitutet vara lämpligt för nämnda stationsanläggning. Av utredningen, kartbilaga nr 26, framgår dock att detta markområde markerats som övningsbana för Delsjö golfklubb. Underhandskontakter i detta ärende har under hösten 1969 tagits med Fastighetskontoret, och elverket förväntar sig att markfrågan för Kallebäckstationen kan lösas på ett för elverket tillfredsställande sätt. Eventuellt kan Trollhätte kraftverk ha behov av att i anslutning till ovanstående 130 kV station uppföra en station för 400 kV för att trygga tillmatning av elkraft till Göteborgs stad.

Med hänvisning till ovanstående föreslår jag, att styrelsen beslutar

att som eget yttrande över utredning angående Delsjöreservatet överlämna ovanstående förslag.

Göteborg som ovan.

SVEN LAVEMARK

Nils Önnheim

Idrotts- och friluftsnämnden

Till Stadskollegiet

den 27 januari 1970

Genom resolution den 29 oktober 1969 har stadskollegiet till idrotts- och friluftsnämnden för yttrande överlämnat en av Konsultbyrå GAKO AB verkställd utredning angående Delsjöreservatet.

I ärendet har idrotts- och friluftsnämnden mottagit bilagda, den 15 januari 1970 daterade promemoria från sin förvaltning vid vilken fogats yttrande av Göteborgs Distrikts Idrottsförbund, Göteborgs Korpo-

ratidsidrottsförbund och Skid- och Friluftsrådet Distriktsförbund samt av herr E. Trolle.

Såsom svar på remissen får idrotts- och friluftsnämnden meddela, att nämnden återopar innehållet i förvaltningens förenämnda promemoria.

På idrotts- och friluftsnämndens vägnar

GUDMUND CARLANDER

Ulf Borg

PM nr 1/70 ang Delsjöreservatet

Genom resolution den 29 oktober 1969 har stadskollegiet för yttrande överlämnat utredning om Delsjöreservatet som verkställt genom stadskollegiets försorg. Med anledning härav får förvaltningen anförda följande:

Genom skrivelser har Göteborgs Distrikts Idrottsförbund, Göteborgs Korporationsidrottsförbund och Skid- och Friluftsrådet Distriktsförbund anmodats inkomma med yttrande över utredningen. De inkomna yttrandena bilägges i avskrift. Vidare har av utredningen berörd personal inom förvaltningen haft tillfälle att yttra sig. Skriftligt yttrande har härvid avgivits bl a av E. Trolle. Då detta yttrande innefattar många intresseväckande synpunkter och i stor omfattning torde vara representativt för många oorganiserade människors åsikter och önskemål när de skall idka friluftsliv, har detta yttrande även bilagts i avskrift.

Reservatets gränser

Då idrottsnämnden i skrivelse den 6 maj 1966 till stadskollegiet hemställde om utredning beträffande planläggning av Delsjöreservatets framtida nyttjande och förvaltning var det viktigaste skälet för denna utredning att för en framtida reservatsbildning få gränserna fastlagda för friluftsområdet.

De av utredningen föreslagna gränserna får nu anses acceptabla. Mindre önskvärda intrång har redan tidigare tyvärr blivit i plan godkända. Inom de föreslagna gränser-

na bör Delsjöområdet, sedan utredningen godkänts av berörda myndigheter, förklaras som naturreservat enligt naturvårdslagen.

Den av utredningen föreslagna uppdelningen av reservatsområdet efter nyttjandeform synes även kunna godkännas. Härvid förutsättes att de aktiviteter som måste flyttas vid ett plangenomförande, skall få fullgoda ersättningsområden färdigställda före en flyttning.

Motorvägen Råda—Partille

Utredningen har haft att taga ställning till lämplig sträckning av motorväg genom östra delen av reservatet. Detta ställningstagande har enligt uppdraget måst begränsas till en modifiering av utredningsalternativet Råda—Finnösa—Mellby—Angered. I sitt utlåtande har utredningen kraftigt understrukit de allvarliga följdverkningar på reservatet, som den planerade motorvägen, oavsett alternativ, skulle medföra. Det finns allt skäl att understryka utredningens uttalade erinringar mot den genomkorsande motorvägen. I sina remissyttrandena har även såväl Distrikts Idrottsförbund som Skid- och Friluftsrådet tagit avstånd från motorvägens alternativ A. Det förtjänar för övrigt att påpekas att idrottsnämnden i skrivelse till stadskollegiet den 16 november 1966 hemställde om åtgärder som förhindrade en fortsatt projektering av motorväg genom reservatet enligt alternativ A.

Utredningen påpekar att trafikledsplanen tillkommit före frågan om Härryda flygfält väckts och att en omprövning av motorvägsnätets inriktning nu bör ske, varvid man bör beakta de stora vinster ur reservatssynpunkt som uppstår med en motorväg i östligare läge (öster om Kåsjön). Det kan här även omnämnas att inom förvaltningen har övervägts alternativet att Mellby—Finnösaleden föres i tunnel genom Finnösa-berget och därefter anknuter till motorvägsförslaget öster om Kåsjön.

Skatås lokalisering

Förvaltningen delar utredningens uppfattning om att den närspport- och friluftsanläggning, som skall finnas i reservatets väst-

ra del lämpligast följags till Skatås. Den planläggning som idrotts- och friluftsnämnden nu utför tar sikte på att så snart det är ekonomiskt möjligt fullfölja en förnyelse av Skatås. Arbetena med ny parkering samt framdragande av vatten och avlopp pågår och närmast på programmet står en ny motionscentral.

Brudaremosens framtida utnyttjande

Det av stadsfullmäktige 1965 (handling 251) beslutade sportfältet på Brudaremosen har under utredningens gång måst slopas som följd av att fortsatt soptippning medgivits. De ekonomiska fördelarna voro för staden så stora att kunna fortsätta soptippningen på Brudaremosen istället för att byta tippningsplats att det motiverade avsteg från stadsfullmäktiges beslut om anordnande av ett sportfält på Brudaremosen. Genom den fortsatta soptippningen har sportfältet omöjliggjorts. Istället erbjöds idrottsnämnden att iordningställa ett sportfält i Björkedalen invid Skatås. Detta sportfält ingår nu i det av utredningen redovisade förslaget till nytt Skatås. Även om detta förslag till sportfält som följd av undergrundens dåliga beskaffenhet blir mer kostnadskrävande än Brudaremosen har ändringen fått accepteras, särskilt som utfästelser gjorts om hänsynstagande till kostnadsökningen vid kommande anslagsäskanden.

Nya Ridhusets lokalisering

Förvaltningen ansluter sig helt till synpunkterna på att Kärralunds campingplats skall bibehållas. Om ett nytt ridhus samtidigt får plats på åsen väster om campingplatsen är beroende på hur stort ridhus som blir aktuellt. Att till detta avsnitt av Delsjöområdet lägga den stora ursprungligen planerade centralanläggningen för ridsport i Göteborg måste medföra stora risker för icke önskvärd överbelastning av aktiviteter i detta avsnitt av reservatet.

Utvecklingen av ridsporten har under senare år gått mot en popularisering och även följande decentralisering, vilket visat sig vara lämpligt. Klareberg på Hisingen,

ett ridhus i Askim, liksom ridverksamhet i Torslanda har tillkommit.

En måttligt stor ridsportanläggning invid Töpelsgatan synes motiverad och bör kunna inrymmas i detta friluftssavsnitt. Den utredning som Delsjöutredningens arbetsgrupp föreslår för placering av ridsportens centralanläggning synes även böra innefatta utredning om totala behovet i Stor-Göteborg av ridsportanläggningar.

Sjölyckan—Delsjöarna

Ett avsnitt av främre Delsjöområdet, som kräver en fortsatt undersökning är Sjölyckan och badningen i Delsjöarna. I ett särskilt yttrande till stadskollegiet har idrotts- och friluftsnämnden den 19 november 1969 avlämnat yttrande över säkerhetsåtgärder för bl a badning i Delsjöarna.

Till slut får förvaltningen framhålla att beslut om huvudmannskapet och förvaltningsorgan snarast fattas sedan remissbehandling av utredning ägt rum.

Med anledning av ovanstående får förvaltningen hemställa om att idrotts- och friluftsnämnden måtte besluta

att som sitt yttrande återropa innehållet i denna promemoria.

Göteborgs idrotts- och friluftsnämnds förvaltning den 15 januari 1970.

R. JERNERYD

Stig Ekholm

Bil 1 till PM nr 1/70

19 december 1969

Idrotts- och friluftsnämnden

Direktör Roland Jerneryd

Göteborg

Betr Delsjöutredningen

Med anledning av Eder skrivelse av den 30 oktober 1969 angående yttrande över rubricerade, får vårt förbund härmed framlägga vissa synpunkter, som vår styrelse anser vara väsentligt att särskilt beakta.

Sid 8—9. Karta 21

I västra gränsen vid skjutbanorna önskas enligt utredningen en 9-håls golfbana, som komplement till redan befintlig 18-hålsbana. Vi stöder detta förslag, under förutsättning

att motsvarande skjutbana och bågskyttebana kan erbjudas annat område.

Sid 10+88. Karta 14

Motorvägen Råda—Partille säger förbundet ett klart nej till vad som gäller den sträckning som utredningen föreslår. Hela karaktären av friluftsområdet spolieras därmed en sådan sträckning kommer till utförande.

Om Härryda-flygfältet blir en verklighet, är det riktigare att motorvägen i sin sydöstra del flyttas österut, när vägen då också på ett bättre sätt kommer att betjäna Göteborgs grannar.

Sid 11+112. Karta 23

Skatås

Samtliga fotbollsplaner förutsättes vara elbelysta och planmått skall följa Svenska Fotbollförbundets bestämmelser i fråga om storlek (60×100).

Fotbollförbundet ifrågasätter avståndet från omklädningsrummen—planerna.

Intensivområdet kring Skatås bör om möjligt kompletteras med en uppvärmd swimmingpool.

Utrymme bör även ges inom anläggningen för en testcentral i anslutning till motionshall-idrottsspoliklinik.

Teknikbacke

Viktigt är att få teknikbacken så familjevänlig som möjligt. En kombination med exempelvis tefatsåkning, mindre hoppbacke och utförsbacke med ett par slalombackar är önskvärt.

Vattensport

Vattenskidssporten i vårt distrikt har stora bekymmer, då sporten idag inte kan utövas enär lämplig bana saknas. Förbundet anser dock att vattenskidssporten inte skall utövas inom reservatet, men hoppas att sportens intresse skall bli tillgodosett någon annanstans.

Brudaremosen

Beträffande den nu befintliga soptippen är det önskvärt, när soptömning upphört, att schaktmasor påfyllas för att få fram en större utförsbacke för skidåkning.

Sid 12

Beträffande ridhuset kommer ridsportens representanter att yttra sig separat. Från vårt förbunds sida anser vi att placering av ridhus i Råda och Partille bör kompletteras med en mindre anläggning i anslutning till befintlig ridväg sydväst Härlanda tjärn.

Varför inte fylla ut mosspartiet vid Härlanda tjärns södra del och därmed få ut mark för ponnyridning etc.

I övrigt anser förbundet utredningen vara väl utformad och vi vill uttrycka den förhoppningen att planerna för Delsjöreservatet snarast kan förverkligas — allt under mottot — Idrott åt alla.

Med idrottshälsningar

Göteborgs Distrikts Idrottsförbund

K. G. ÅBERG, e u

Bilaga 2 till PM 1/70

Till Göteborgs stads idrottsnämnd

Ärende: Utredning ang Delsjöreservatet

Sedan Göteborgs Korporationsidrottsförbund beretts tillfälle avge yttrande över rubricerade utredning, får förbundet härmed lämna följande synpunkter:

Göteborgs Korporationsidrottsförbund hälsar med tillfredsställelse att utredning gjorts på ett så grundligt sätt i en så vital fråga, som innehåller förslag syftande till att Stor-Göteborgs befolkning skall beredas ökade möjligheter till stärkande friluftsliv.

Förbundet ansluter sig därför reservationslöst till utredningens målsättning, som förbundet funnit är i linje med den strävan förbundet har, att inom ett inte alltför långt avstånd från befolkningscentra, kunna erbjuda korporationerna på företagen — inte minst ungdom och pensionärer — ett lugnt strövmråde med möjligheter till idrottsliga arrangemang.

Göteborgs Korporationsidrottsförbund vill därför särskilt understryka utredningens synpunkter på att reservatet skall vara fritt från genomkorsande motorvägar, samt att alla möjligheter tillvaratages för en sammankoppling med det så kallade Härskogsreservatet.

Vid den planerade byggnationen i området önskar Göteborgs Korporationsidrottsförbund att hänsyn tas till de verksamheter förbundet bedriver, och att erforderliga lokaler och spelplaner även kommer förbundet till godo.

Utöver vad som ovan anförts har förbundet funnit utredningen mycket intressant och värdefull.

Göteborgs Korporationsidrottsförbund tackar för den möjlighet som beretts förbundet att taga del av utredningen, och är förbundet starkt intresserat av ytterligare informationer, diskussioner och samtal om eventuellt kommande planering i ärendet.

Göteborg den 20 december 1969.

Göteborgs Korporationsidrottsförbund

A. ARNHOLM
sekr

Bilaga 3 till PM 1/70

Till Göteborgs idrottsnämnd

19 december 1969

Delsjötredningen

Skid- och Friluftsförbundets Göteborgsdistrikt ansluter sig helt till de grundläggande principer som utredningen anser böra gälla för reservatets planläggning (pkt 3.1).

Ställning till motorvägens sträckning (pkt 1.13 sid 10) kan inte tagas, då denna fråga ligger utanför Främjandets kompetensområde. Främjandet nödgas dock konstatera att en västlig sträckning (alternativen A, A1 eller A2) begränsar reservatets värde — reservatet blir ytmässigt litet och »instängt»; bullernivån höjes. Främjandet ser en lösning i riktning mot alternativet B såsom önskvärd med hänsyn till de intressen som Främjandet har att företräda.

Främjandet understryker behovet av en tillräckligt dimensionerad, tidsenlig Skatås-anläggning och ansluter sig till utredningens lokaliseringsförslag (pkt 1.3 sid 11).

Det nya ridhuset (pkt 1.13 sid 12) bör enligt Främjandets uppfattning inte förläggas till reservatets västra delar och i varje fall inte i omedelbar närhet av Skatås-an-

läggningen eller campingplatsen mot Delsjövägen. I dessa delar av reservatet kommer att råda »trängsel» mellan olika friluftsförbund. Ridsporten kommer därvid sannolikt att vara den som kräver störst utrymme i förhållande till antalet utövare.

Skid- och Friluftsförbundets
Göteborgsdistrikt

KJELL WERNER
ordförande

Bilaga 4 till PM nr 1/70

Delsjöreservatet

I den utformning som presenteras av konsultbyrån GAKO är en utomordentligt väl genomförd publikation med uppgifter, som belyser och ger en god översikt över detta friluftsområde.

Den får ses som en del av den regionala fritidsutredningen för Göteborgs stad och vad som kan göras för att ge stadens invånare den rekreation och den avkoppling som är så betydelsefull för en sund tillvaro. Ett stigande intresse för friluftsliv har stimulerat och skapat ett ansvars-känning som kan väntas leda till snara åtgärder.

Med utgångspunkt från 1966 då idrottsnämnden drog upp riktlinjer för verksamheten och stadsfullmäktige beslutade om utförandet av en inventering, har vi nu fått denna publikation. Den visar vad som är möjligt att genomföra, vilka omständigheter som begränsar ett handlingsprogram samt ger de skyddsåtgärder som är nödvändiga för att bibehålla ett så värdefullt närområde.

Hur det skall göras är en annan sak.

Idrotts- och friluftsnämndens förvaltning som närmast skall pröva utredningen har begärt yttrande och det är glädjande att få komma med ett inlägg. Ju mer mångsidigt detta är, desto bättre för den som skall välja och vraka bland uppslag. Många avsnitt av denna promemoria är därför med avsikt detaljerade. Efter en introduktion med grundsynpunkter får läsaren efterhand del i tankegångar som i vissa stycken är helt avvikande mot utredningen.

Varje människa vet att det är tillåtet att vistas i dessa marker och de som varit intresserade har utnyttjat denna tillgång. Efter den inventering som nu genomförs är det aktuellt att planera och skapa aktiviteter för att göra denna trakt än mer tillgänglig och det skall bestämmas vilka naturupplevelser som skall serveras och vilka objekt som är mest angelägna.

En sådan utbyggnad får emellertid inte jämföras med byggandet av idrottsplatser, som genast är färdiga att tagas i bruk av väl utbildade föreningsorganisationer. Friluftslivets utövare har inte denna bakgrund, om det än finns föreningar och den stora allmänheten som skall stimuleras har ingen ledning alls, om den vill komma med i gemenskapen. Det märkliga är att den kategori människor som bäst behöver rekreation genom ett hårdande friluftsliv, halft motvilligt måste påtvingas ett gott välbefinnande, vilket är en av de springande punkterna. Det krävs nämligen en ansträngning av dem.

Vad finns det då där ute i skog och mark som kan konkurrera med alla färgsprakande lockelser, som bjudes nutidens människor i staden både ute och hemma? Vad finns det som kan övervinna tröttheten hos människor som kippar efter andan i vår tids snabba tempo eller kan locka från gänget, där tuffheten råder och upplevelserna tillhör ett fräckare plan?

Vår tid som är så uppfinningsrik i alla avseenden måste finna den rätta lösningen på problemen genom att skapa motreaktioner, men det är en svår uppgift. Organisationer som Turistföreningen, Skid- och friluftsförbundet och Scoutrörelsen m fl har inte resurser för att leda och styra uppbyggnaden, även om de var och en på sitt sätt kommit med utomordentligt goda uppslag för att locka ut människor. Det är sålunda inte någon nyhet att göra vandringsleder eller att bygga raststugor och det räcker inte att bygga ett par raststugor i Delsjöterrängen och säga: »Här har Ni!»

Mot detta svarar ett stigande intresse för motionsutövning som kanske får tillskrivas den en gång så lyckliga idén att starta ett

Vasalopp. Denna tävling har betytt mycket för utvecklingen, inte bara när det gäller skidåkning utan även längdlopp. Tävlingar i orientering har likaså varit av mycket stort värde genom att man lärt ut, hur det är möjligt finna rätt väg i okänd terräng. En kompass har varit en leksak som varit rolig att följa och det räcker kanske att tillverka en sådan tingest, som har den egenskapen att blinka höger eller vänster, när den en gång ställts in mot ett mål. Det kan ge den injektion som söks för ett ökat friluftsintrasse.

Bland föreskrifter för att bevara de vackra naturreservaten måste det utfärdas stränga bestämmelser och ordningsföreskrifter i naturvårdande syfte med avseende på skadegörelse och nedskräpning. Det får inte göras experiment som kan skada växtligheten eller vattensystemen. Det får inte spridas kemiska bekämpningsmedel som inte är tillräckligt prövade. Miljövårdslagen måste komma till allemans kännedom.

En uppgift som inte får åsidosättas, är att färdiga objekt inte får lämnas att sköta sig själva utan måste följas upp. Garantier för kontinuerliga driftsanslag till nödvändiga förbättringar förutsättes.

En fråga som även får beaktas är att en kuststad har ett differentierat friluftsliv, vilket innebär att bad och segling upptar allt friluftsintrasse sommartid ute i kustbandet. Båtsport bedrivs numera i en omfattning som är betydligt större än förr, vilket tydligt visades vid den stora båtparaden Sail Training Race förra året och det var en manifestation.

Båtsport kräver i allmänhet inte samma grad av kroppsrörelse som skogsluffaren underkastar sig.

Den som vill ströva omkring i våra naturreservat får välja årstiderna höst, vinter och vår, vilket är helt naturligt för en kustbo. Sommartid går det inte att konkurrera med ett kustland som kanske är världens förnämsta. Vår huvudsakliga uppgift blir sålunda att stimulera till friluftsliv i inlandet under resten av året. Idrotts- och friluftsnämndens uppgift blir att skapa dessa aktiviteter, vilket kräver ett ingående stu-

dium av vad människor behöver och vad de önskar sig.. Detta är synpunkter som även måste beaktas i det som skall ske i våra naturreservat. Genom att analysera frågan är det fem ledmotiv som är väsentliga: 1. Frihetslängtan, 2. skönhetsvärdet, 3. motion, 4. avkoppling och omväxling, 5. kontakten med andra människor.

Frihetslängtan inrymmer en stor portion romantisk lägerlivsprimitivism och är längtan ut och bort från en instängd tillvaro. Det är en drift som storstadsbon bör känna mer än andra.

Skönhetsvärdet. Människor har i alla tider sökt sig till platser som är vackert belägna. Detta motiv får inte glömmas vid placering av utflyktsmål i Delsjöterrängen och när man samlar uppgifter om ett område, får ett sådant väsentligt motiv inte åsidosättas. Det är därför felaktigt att förlägga en raststuga nere i dalen i Sjölyckan, där man varken ser sol eller måne, när man jämför med den underbara utsikten från Delsjöslätten som man folkvandrat till i alla tider. Målet för en promenad får inte vara vilken glänta eller äng som helst, när det finns en vackrare plats. Vem reser exempelvis till Långedrag och nöjer sig med att stanna några hundra meter innan han kommer fram. I intervjuundersökningen i bokens början har författaren själv tagit toppen på Delsjöslättens sluttning som utgångspunkt för avståndscirklar, vilket är betecknande. En raststuga måste vara motiverad och denna fråga behandlas ytterligare.

Motion och välbefinnande är fysiskt betingade. Det finns ett stort behov att få öka sin spänst och det är glädjande att intresset för motionssporten ökar, vilket måste få allt stöd för en fortsatt ökning.

Avkoppling och omväxling. Det högt uppdrivna tempot i förvärvslivet måste få en utlösning i en antireaktion. Även den ökade mängden lagparagrafer med hela florran av förbud som översvämmar medborgaren, inte minst i trafiken, är för många en tvångströja i en grå, bunden enformighet, som leder till knutna muskler och ibland

knutna nävar. Vi får inte glömma att det är så. Lagen som är grundvalen för ett samhälle håller på att bryta nacken av samhället.

Stress och tvång ger otrevliga framtidsperspektiv som redan nu behöver få en naturlig avspänning. Med de tillgångar som naturreservaten utgör, är detta en av de viktigaste faktorerna, som rätt utnyttjade, måste tillgripas för att skapa avspänning och vi har möjlighet att pröva det alldeles in på knutarna. Ytterst få människor på vårt klot har tillgång till naturområden såsom vi har och säg inte att det är trångt någonstans eller någon gång i våra närområden, när det finns en orörd vildmark en mil utanför staden. Det är endast de som vill ha naturen för sig själva som kan säga så.

Kontakten med andra människor. En storstadsbo vill träffa likasinnade, vill ha ett umgänge eller en partner, vilket är stora problem i en storstad. Det är en egendomlig paradox att människor ständigt knuffas med människor och ändå inte träffar någon. Säg inte att det beror på människorna själva, när umgängesformen för det passande och för god ton hindrar folk från att tala med varandra på spårvagnar, i bussar och på gatan. Det saknas lokaler där det är självklart att tala med främlingar och danslokaler är inte alltid lämpliga mötesplatser.

På en rastplats eller i en stuga kan alla kategorier människor träffas och meningsfränder kan komma till tals med varandra. Detta är dock ingen lösning på problemet som får vara betydligt radikalare. Det krävs ett nytt grepp, en idé som öppnar människor för varandra på ett sympatiskt sätt. En sådan idé är otvivelaktigt att tilltalsordet Du användes av alla som träffas i skog och mark. Det borde vara lämpligt nu, när friluftslivet i alla dess former är på väg att bli en folkrörelse. Pressen borde inte ha något emot en debatt om Du-reformen.

Vid granskning av utredningen fäster man sig till en början vid de besöksiffror som anges som är baserade på förfrågningar. De kan givetvis korrigeras genom räkning av tillströmningen vid tillfartsvägarna. En ökning med fördelning efter årstiderna

skulle även vara av värde. Det uppdyper inte att det exempelvis kan vara 100 000 människor ute en vintersöndag och endast ett par tusen en söndag i juli månad. Vem vill bestrida den uppskattningen? Hur många har gått vägen till Bertilssons stuga en sommarsöndag i juli månad och räknat de mötande?

Funktionsplanen skall utformas med hänsyn till årstiderna och nuvarande besöksfrekvens som med förutseende får planeras för en ökad livaktighet, när planerna kommer i gång. Sommartid blir det svårt att konkurrera med västkusten, men genom ett nyskapande som främst får inriktas på den befolkning som måste stanna i staden och vill utnyttja de korta avstånden och lättheten i trafikhänseende för att komma ut ett par timmar, bör det vara möjligt locka till besök i frilufterservaten genom exempelvis bassängbad. En lantlig idyll och vila på någon rofylld plats kan ge den rekreation som utschasade och nedslitna människor behöver.

Det som nu förberedes för våra frilufterservat med planlösningar på anläggningar av skilda slag förefaller att vara fastlåsta efter utredningens direktiv, men det får inte ske med hänsyn till de felbedömningar som föreligger. Raststugornas placering, byggnad av en campingplats i Råda och en friluftsgård därintill är frågor som måste behandlas innan de kommer till beslutssammanhang.

Angelägenhetsgraden i nästa fråga är betydelsefull, nämligen att Delsjöreservatet bör förbehållas befolkningen i Stor-Göteborg. Tvärt emot detta har föreslagits att avdela ett område i dessa trakter som campingplats.

Dessa bilbesökare är inte inriktade på att komma till ett friluftsområde. De vill sommartid komma till kusten för att få en glimt av hav och njuta av salta bad eller för att komma till stadens lockelser. Deras behov av campingplats på ett sådant ställe som Råda är enbart för övernattnings och detta gäller sommartid. Vintertid står området outnyttjat.

Det är därför olämpligt att rycka en bit ur frilufterservatet och förlägga en campingplats vid Råda.

Dessa marker kan framdeles lämpa sig bättre för andra ändamål. Detta är ett område som skiljer sig från bergsryggarnas och mossmarkernas Delsjöområde. Här borde det vara möjligt göra gräsbackar och betesmarker för bildandet av något som utomlands blivit populärt nämligen »country-club»-verksamhet. Det måste vara ett utländskt ord på en bondgård för att »slå».

Det är även olämpligt att förlägga en idrottsgård till angivna marker i Råda. En friluftsgård skall ligga högt och vackert. Vi har förmånen att kunna bjuda platser med hänförande utsikt och helst skall det vara en plats, där människor kan sitta på trappan och blicka ut i västerläge mot solnedgångar och över vatten som krusar sig. Längtan efter dessa värden måste finnas kvar hos människor. Om inte vår generation har känslan för detta, så kommer framtidens människor att tigga om det.

En friluftsgård i närheten av Göteborg får inte bli hotell. De kan läggas i Göteborg. Det skall vara ett ställe som inbegripes i namnet och inget annat. Friluftsgårdar som är belägna i trakter där de kan locka semesterfirare, antingen de ligger i fjälltrakter eller vid en kust, kan driva sådan rörelse, men det är ingen göteborgare som reser till Råda för att fira semester. Det skall inte heller vara ett ställe för konferenser, som inte har med namnet att göra. Vi skall inte konkurrera med hotellen i detta avseende.

En friluftsgård i Göteborgs omgivning är i realiteten en större raststuga för ett större antal människor. Det är ett lämpligt utflyktsmål för skolbarnens vinterlov, där de kan hålla sina tävlingar, det är ett utflyktsmål för företag som i större sammanhang gör friluftssammanslagningar för sin personal etc. Servering av varma och kalla drycker med tilltugg är vad som krävs. Samlingsrum för klubbar som vill ha möten bör finnas och vid behov skall det kunna ordnas britsar för primitiv övernattnings i logement och i enstaka rum. Bastu i byggnaden är angeläget med hänsyn till det tilltagande

intresset för denna badform. Det talas även om simbassäng i samband med en friluftsgård, vilket även kan ifrågakomma för större pretentioner och som är ett sätt att locka besökare. Det finns förslag på byggnader som har provisoriska överbyggnader för vinterhalvåret och är öppna sommartid. För att stimulera intresset för promenader till en sådan friluftsgård, kunde det kända systemet tillämpas, att gästerna fick betala vad de själva ville för servering av en dryck med tilltugg. En kostnadsfri servering vore tänkbar, om det gavs tillfälle för mecenater att skänka medel för ett sådant ändamål och för att få sitt namn inristat i någon bjälke i byggnaden. »Den här veckan bjuder jag», kan det låta. Innan det nedlägges arbete på en friluftsgård är det angelägnare att få raststugor i terrängen.

Det finns utan tvivel stort behov av raststugor och utredningen föreslår två stycken och en av dem har delvis behandlats, nämligen den som planeras för Sjölyckan, vilket är ett olämpligt val. Det måste ytterligare klargöras vad en raststuga har för uppgift, nämligen att den skall finnas på en plats där den betjänar dem som tagit en långpromenad, där det är skönt att vila ut och där det kan serveras en dryck med tilltugg. Det är synnerligen viktigt att dessa replipunkter placeras med lämpligt avstånd från kommunikationsleder och parkeringsplatser. Av denna anledning bör biltrafiken till Delsjöslänten stoppas långt tidigare och om inte förr vid Delsjökolonin. Det är fel att bilarna skall få köra ända fram och passagerarna få uppta platser i en raststuga istället för långväga promenerande. Ett läge med vacker utsikt är det andra motivet och det bör tilläggas att det finns en mängd sådana platser i våra trakter som är lätta att nå utan alltför stora ansträngningar.

Ännu ett mål är, att ett ställe skall vara samlingsplats där det är lätt att komma tilltals med likasinnade och meningsfränder. För att uppmuntra till samtal, kan det arrangeras för samtalsämnen genom exempelvis sentenser som illustreras på en vägg

eller noter till kända melodier som ger liknande samtalsämnen.

Placeringen av en stuga en bit nedom Blacktjärn vid sidan om vägen kan inte vara så allvarligt övertänkt. Den uppfyller inte de förutsättningar som man väntar sig med sitt läge endast 800 m från parkeringsplatsen vid Puketorp. Eftersom gångavståndet är så kort, har de som kommit från detta håll inte mer än hunnit innanför friluftsområdet och då tar de inte gärna en rast. Kommer de från andra hållet är det troligast att de avverkar de sista 800 metrarna till bilen för att få komma hem. Med Uggleberget på den ena sidan och Stora Geteryggen på den andra kommer raststugan att ligga i en dalgång, även om det inte är längst ner i botten av dalen. Följden är att det blir skugga här på eftermiddagarna och solnedgångarna ser man aldrig. Det är svårt att förstå varför både detta förslag och det som gäller Sjölyckan fått en sådan placering. Den befriande känslan att få se ut över ett stort synfält saknas helt och hållet och det är ju inte meningen att gå och gömma sig under ett berg och få den kylan som rinner ner och dimmorna i dalgången.

Den som haft tillfälle att plöja igenom dessa marker och lärt känna dem i motluten vintertid och upplevt glädjen att nå upp till de milsvida utblickarna från bergsryggarna både vinter och sommar får en annan uppfattning om var det helst borde finnas en raststuga. Då räcker inte en utredning i handen för att få de rätta perspektiven, då måste mödan sitta kvar i medvetandet, för att det skall kännas var det kan vara skönt med en rast.

En stuga i dessa trakter bör om möjligt ligga mitt i centrum av detta avsnitt av Delsjöområdet så att den kan nås från alla håll. Det finns en bergsrygg, Stora Geteryggen som är idealisk för placering av en stuga, höjdmärkning 138 eller därintill på särtrycket 1:50 000, som är högt och vackert. Vi har förmånen att kunna bjuda på sådana vackra platser och den generositeten är inte kostnadskrävande. Det gamla utslitna argumentet att det inte får byggas på topparna är förlegat, när man ser hur det

bygges högt på alla håll i stadens utkanter. Framdragning av ledningar för el, vatten och avlopp är inte stora problem i vår tid. Stugan skämmer inte ut naturområdet, vilket däremot en motorväg skulle göra.

En friluftsgård får komma i efterhand sedan dessa raststugor placerats och blivit accepterade. När den frågan blir aktuell är Edsåsen ett förslag som allvarligt bör diskuteras med sitt läge mellan Stora och Lilla Delsjöarna.

Anläggningar som bygges måste vara framtidsobjekt och de måste användas på rätt sätt. Den delen kan inte överlåtas på klubbar eller föreningar som inte är kvalificerade för sådana uppgifter eller har intresse för mer än sitt område. Ridsporten har sitt, golfen sitt, elitskrinningen sitt etc, men ingen av dem kan tänkas göra en insats för den stora allmänheten.

Det är den stora massan som har rätt till ett omhändertagande. Redan i ungdomsåren sker en utgallring, sedan de större talangerna inlemmas i klubblivet och de övriga som inte har så stora förutsättningar blir lämnade åt sig själva. Det är i detta samhällsskikt vi finner dem som behöver samhällets omtanke och hjälp att komma igång. De som sysslar med samhällsproblem i samband med människors trivsel och hur de skall aktiviseras, förstår kanske bäst och vet att det främst behövs uppslag som gör det trivsamt kul. Man vill »garva och gnägga», vilket är ett slags avkoppling som är nödvändig.

Förslag till anordningar utesluter således inte uppslag som kommer under miljö och det som kan skapas för hobby och andra intressen.

Förslag i anslutning till detta kan lekas fram med något i stil med Topparna som förslagsvis kan vara 10 till antalet, där var och en kan vara karaktäristisk och de kan tillfogas namn som följande exempel:

1. *Knega-hit.*

En topp som är lätt att nå och som har vacker utsikt. Den har en regnmätare som är så stor att den samtidigt fungerar som tak. Den har ett vindskydd och

sittplatser som lämpar sig för den som vill sola under vackra dagar.

2. *Odens böe.*

En topp med historiska uppgifter och landhöjningssiffror. Den kan även tala om hur människor såg ut, indelat i tidsperioder.

3. *Klumpeduns.*

En topp med en jätte som är, låt oss säga, 5 m hög. Här får man lära känna jättar i saga och sanning.

4. *Solbänken.*

En topp med vindskydd och ett par 50 m långa solbänkar för soliga dagar. Bänkarna utföres med värmeslingor för sitsar och vid fötterna. Uppgifter om solen, avstånd, strålning etc.

5. *Månbänken.*

En liknande topp som solbänken med uppgifter om månen.

6. *Slå i vägg eller geologen.*

En topp med en stenvägg, där människor får hugga in sina namn, uppgifter om de som en gång ristade runor, hur stenen behandlas nu och hur det var förr, prov på olika stenar, jordskorpans byggnad etc. En kokvagn köres upp mellan kl 11—15 för kaffeservering.

7. *Kom-å-blås.*

Topp med pipor som ljuder när det blåser, vindskydd och sittplatser för Källe och Ada, Oskar och Beda och jag.

8. *Klämtaren.*

Topp med klocka som slår vid exakt tidpunkt lördagar och söndagar. Teodolit i inmurat skydd. Avståndsangivningar.

9. *Flaggtoppen.*

En topp med alla nationers flaggor. Vindskydd även här.

10. *Basseklunseknixen.*

En topp med grammfonverk som med dämpad återgivning ger goda historier, solbänkar i slutningen med utsikt, kaffeservering från 100 termosar eller mer.

Topparna har vissa uppgifter som angiv-
ves för samtliga, nämligen höjden över
havet, riktningsangivning mot givna mål
med avstånd, kortaste avstånd till närmaste
bilväg i de fyra väderstrecken. De har alla
det gemensamt att de lockar till en extra
ansträngning och avsikten att locka till pro-
menader. Det kan göras ett märke för
Topparna som erhålles i brons, silver och
guld.

I dessa sammanhang är Delsjöreservatet
en källa att ösa ur som det gäller att ut-
nyttja för skapandet av åtgärder som kan
tänkas »slå». Delsjöområdet är en tillgång
som måste inpräntas i det allmänna med-
vetandet, så att man vill pröva vad som
finns att bjuda som är annorlunda än att
hänga i gathörnen eller sitta i kvalmiga
lokaler.

Ett program kan även omfatta följande
förslag för att locka människor i alla åld-
rar, nämligen att låta utföra en jättestor
karta över Sverige och bygga den på någon
lämplig plats. Förslaget innebär att den får
göras ca 400 m lång och bredden därefter,
att den får återge berg och slätter, sjöar och
floder, städer och byar etc. efter kända läro-
böcker.

En lämplig plats skulle vara mossen öster
om Brudareåsen. Ett sådant förslag skulle
kunna fånga intresse och har man gått mel-
lan Ystad och Haparanda några gånger bör
det bli en ansenlig promenad. Vill man se-
dan ta trapporna upp till raststugan på
Stora Geteryggen, får man först en över-
blick över vårt land och längre upp en ut-
sikt som sträcker sig utanför vårt land långt
ut till havs. Vägen till TV-masten kan ut-
sträckas med en vandringsled nordostvärt,
så att man får en överblick även från detta
håll. Allmänna skolstyrelsen borde vara in-
tresserad.

Ett annat förslag är att hjälpa sjuka och
gamla som har svårt att röra sig och gärna
vill komma ut. Speciella tvåhjuliga kärror
med höga hjul kan tillverkas som är ett
mellanting mellan en sulky och en trilla och
de handikappade får hyra häst och kusk. De
höga hjulen gör det möjligt att taga sig fram
på mycket ojämna vägar och även i ter-

rängen på vissa ställen. Vintertid kan det
göras slädar för dem och det skall vara
lätta doningar.

Vid alla landvinningar är första åtgärden
att göra bekväma förbindelser in i området
genom lättframkomliga vägar. Gångvägar
och ridvägar är föredömliga, men det som
är angeläget är utförandet av stigar och
leder, som är så beskaffade att de stimulerar
till användning. Man bör vara mycket upp-
märksam på vad stigar och leder betyder
för att locka ut människor. När det bygges
anläggningar får dessa leder i allmänhet en
mycket underordnad betydelse i byggnads-
planen och det är ett stort misstag. Lätt-
framkomligheten på våra bilvägar är en
självklar sak och det är beroende av be-
läggningen. Ridvägarna i Delsjöområdet är
mycket väljorda så att hästarna får ett
mjukt underlag när de trampar, men det har
ännu inte gått upp för dem som bygger
löpstigar eller promenadstråk att även de
måste vara behandlade. Gräsmattor för
golfbanor och idrottsplatser är enormt på-
kostade om det skall göras jämförelser med
stigarna. Varje torva som sparkas upp läg-
ges till rätta. På andra håll i vårt land finns
det löpstigar och skidstråk som är påkostade
och de som utnyttjar dem är i många fall
stormförtjusta. Det skall vara mjuka och
fjädrande beläggningar som är fria från
stubbar och stenar för att locka och stimu-
lera. En tanke på detta skulle leda till:

Även om exempelvis en tartanbana skulle
kosta miljonen för en halv mil, är inte den
summa bortkastad. En sådan stig skulle
locka 100 000 personer under en vecka,
medan en motsvarande bana på en idrotts-
plats skulle samla några hundra ungdomar
under en sommarsäsong.

Var och en inser vad det betyder ur häl-
sosynpunkt att samla 100 000 personer till
Delsjöområdet. Det skulle troligen göra
1000-tals mindre antal förkyllningar och
kanske 10 000 mindre för dem som fort-
sätter en längre tid med sådan friluftskti-
vit. Vill man göra sensation skall det,
istället för en bana på en idrottsplats, läg-
gas en tartanbana i vildmarken för en tar-
tanlunk. Det är lätt att tänka sig in i vilka

invändningar som kan göras. Det är inte
heller svårt att få utlåtande från sakkun-
niga ur hälsosynpunkt.

I det föregående har framförts hur ange-
läget det är att stimulera friluftsliv genom
idéer och uppslag. Det är att märka att en
enda idé kan vara tillräcklig för lång tid
framåt.

Vill man locka ut dem som tränar för
långlopp på skidor, som är ett populärt
nöje, skall det göras skidspår som är så väl
preparerade, att det går att köra för fullt
utför på löpskidor med möjlighet att pas-
sera och köra omkull utan att fastna i sten-
rös och stubbar.

Det som planerats för slalomåkning från
Brudareåsen ned mot Härlandatjärn är ut-
märkt, men backens bredd är otillräcklig i
sin nedre del. Den är endast ca 10 m bred
där den är som smalast, vilket är omöjligt
om 100 personer åker samtidigt i backen
och de måste väja för varandra och de som
trampar uppför. En slalombacke skall som
regel ha stor bredd, speciellt i sin nedre del
och får beräknas efter behov då den utnytt-
jas mest, exempelvis under skolornas lov-
dagar. Liftan får i första hand flyttas åt
sidan och backen breddas i sin nedre del.
Den måste tillåta variationer och ge plats
åt mindre försigkomna. Liftan behöver inte
den bästa delen i backen utan endast fyra
spår och plats för ev fall vid sidan om. En
inhägnad är nödvändig och det bör även
avsättas en del av backen som endast får
användas av dem som trampar uppför. För
att göra backen variationsrik måste kullar
och »dälpor» finnas kvar. De skall vara
formade så att det går att snurra på en
kulle, att sjunka ner i en »dälpa» och med-
ge terränghopp på annat ställe etc. Ett mot-
lut i sidan på backen måste finnas, där det
är roligt att runda. En slalombacke får
alltså inte vara platt och intetsägande, den
skall ha stil och vara kul. Rodelbanan ser
trevlig ut på dispositionsplanen och jag an-
tar att det är sakkunnigt folk som planerat
den.

Delsjöslänten kommer även i fortsättning-
en att fungera som teknikbacke och får där-
för byggas upp en bit ovanför »gärsgårn»

så att den blir bättre. Många göteborgare
har klockarkärlek till denna slänt ned mot
sjön.

För övrigt skall det byggas mindre backar
för barn och ungdom i skilda stadsdelar och
de skall ha liftar. De skall underhållas med
snö och göras åkbara på samma sätt som
skridskobanor som plogas och spolats. Det är
lika viktigt. Isbana och skidbacke intill var-
andra med snö från den ena till den andra
är ett bra förslag. Utredningen har flera
förslag till slalombackar, men med tanke
på backen i Kortedala ned mot Lärjeån, som
var ett stort misstag, bör utförandet av dem
få vänta till dess att backarna vid Brudare-
åsen och Delsjöslänten färdigställts. De som
vill ha svårare backar reser till trakter där
klimatet är bättre än vårt och där backarna
är före med snö och kyla. Vi kan inte kon-
kurrera med dem.

Det bör finnas skridskobanor för dem som
är roade av långgrösskrinning, vilket är en
sport som rätt upplagd skulle samla många
fler proselyter.

Det finns många sjöar som lämpar sig
för detta runt om Göteborg och Härlanda-
tjärn och Lilla Delsjön. Detta område kunde
iordningställas med sopade banor utmed
stränderna. Snön som sopas åt sidorna ut-
jämnas för utläggning av skidspår. Skrid-
skor uthyres som en självklar och nödvändig
service. Det är närmast en kostnadsfråga.

Mindre skridskobanor för ishockey och
bandy med enkla målburar kan iordning-
ställas. Isarna kan spolats genom att pumpa
upp vatten från uppborrade vakar. Det
finns oändligt mycket som kan göras under
beteckningen »Vintersport på våra sjöar»
som kan locka till friluftsliv.

Det är att märka att det som göres på
detta sätt icke är förbehållet en elit utan
den stora allmänheten, vilket är en väsent-
lig skillnad. Hela uppläggningsplanen av våra
friluftsområden är baserad på detta, vilket
är en betydelsefull huvudfråga.

Det som planeras på våra sjöar vintertid
får följas av ytterligare satsning på »Som-
marsport på våra sjöar» som måste popula-
riseras genom vettiga förslag. Det som läm-

par sig bäst i våra insjöar, förutom badning, är roddsport, som mycket väl kan göras populärt i sammanhang som motionsidrott, långdistanstävlande och nöjesrodd. Det är en sportgren som stannat i utvecklingen och hållit sig kvar begränsad av antalet kapproddbåtar. Dessa båtar har varit för dyra för alleman och inte tillräckligt sjösäkra. De har inte heller varit avsedda för hela familjen, vilket varit en hämmande faktor, en faktor som tyvärr är vanlig i idrottssammanhang.

Det vore på tiden att roddsporten fick en uppräckning och lagd på bredare bas, genom att det utfördes en ritning på en ny klassbåt avsedd för tävlingar om SM-tecken. En jämförelse med segelsporten ger perspektivet, fastän segling i våra insjöar aldrig kan konkurrera med skärgårdssegling. Det kan byggas en »pleasure-boat», fastän snabbare med dubbla skrov, utriggare, slide etc, en båt som är osänkbar i ett utförande för två roddare och en styrman lämpad som familjebåt. Ett SM-tecken för familjen med två vuxna och ett eller två barn är bra. Den får likaså byggas i tandem för »henne och honom» samt till sist en singel. Samtliga dessa typer utföres som katamaran. En pristävlan skulle snabbt ge en idealbåt.

Båtarna bygges för uthyrning, ritningar utlämnas för hobbybygge, klubbar bildas, långdistanstävlingar anordnas (med start 1971) etc etc. Det kan göras en utredning speciellt för detta. Det borde vara större nöje att ro över blanka vatten än att leka med en roddapparat hemma i källaren eller omvänt, att pröva om källarjobbet gjort nytta.

Stolpbodar i strandkanten bygges för förvaring av båtarna, där var och en får hyra sitt fack. Förslagsvis kan det utföras en byggnad för detta ändamål vid dämnet mot Delsjön innanför staketet på Sjölyckans område och denna byggnad bör i så fall ligga på solsidan.

Fisket kan stimuleras genom att vid något lämpligt vattendrag bygga en mysig brygga med en längd av ca 100 meter. Bryggan göres som ett lämpligt utflyktsmål med an-

ordningar som vindskydd, utvikningar för att grilla korv etc. Bänkar för sanna historier måste även finnas.

Förhållanden som är svåra att bemästra är skydd mot luftföroreningar, buller från flyg och från motorvägar, vilket är de svåraste fridstörarna för ett naturområde. Det är angelägenheter som berör hela landet och uppgifter för länsplanerare. För bevarande av ett så stort område som möjligt utan korsande motorväg i Delsjöområdet, visar utredningen att det i fallet vägen Råda och norrut mot Partille är möjligt att bygga längre österut, vilket är helt riktigt. Det vore olyckligt om vägen skulle gå väster om Kåsjön och fördärva kärnan i hela detta område. En väg här skulle få återverkningar ända från Stora Geteryggen i väster och österut till Kåsjöområdet och det högt belägna Björnåsmassivet. Detta är jungfrulig mark för finsmakaren i våra närområden som inte får brytas, när det nu finns möjlighet komma fram med en väg som låter området vara ifred. En sådan väg skulle även skära av förbindelserna med Partille och det som planeras vid Kåsjön och det vore olyckligt.

I dessa områden från Brudaremsen bort mot Lilla Kåsjön vore det trevligt med en gammeltuga med bygdefolk i tidsenliga dräkter från låt oss säga 200 år sedan. Stugan kunde rekonstrueras för att samtidigt inrymma en bostadsdel och en del för servering. Husdjur borde även finnas. En sådan stuga vore en anhalt på väg från Bertilssons stuga och längre bort och Partilleborna fick samtidigt ett mål för sina utflykter.

För utformning av ett friluftsområde får det samlas förslag från alla håll i likhet med det som presenterats i detta inlägg. Antingen det kommer från våra egna områden eller från andra håll, får det byggas på erfarenheter sedan en lång följd av år. Den största andelen i friluftsverksamheten gäller att skapa intresse för friluftsliv och en byggnadsavdelning får därför arbeta parallellt med en sådan intresseskapande avdelning. Utan det ena eller det andra och ett samspel blir det inte någon inlevelse för

uppgifterna. Ett samspel måste även finnas mellan önskvärda anordningar och byggmästaren, så att det inte bygges rätt sak på fel plats eller tvärtom. En norm för allmänhetens önskningar får även finnas som ger impulser och uppslag.

Samhällsutvecklingen har stor del i vad som händer befolkningen och samhället bär ansvar för tempoökning och fysisk slapphet, vilket kräver motåtgärder. Hela vårt samhälle är moget för läkarvård och sker det inte en omsvängning till det bättre genom en sundare livsföring, kan det vara försent. Skall friluftsverksamheten komma ifatt den negativa sidan i utvecklingen, krävs det motåtgärder.

Det som framstår som mest angeläget är att skapa ett *friluftscentrum* för Stor-Göteborg med uppgift att aktivera friluftsliv till ett större antal människor. Ett sådant friluftscentrum kan vara en avdelning i förvaltningen på samma sätt och med samma berättigande som en avdelning för småbåtshamnar.

Det kan vara en avdelning för all friluftsverksamhet som skall förverkligas, som samlar uppgifter från alla håll och bearbetar dem, så att de passar in i sammanhanget.

Det kan jämföras med företag som måste presentera nyheter för sina kunder. För en sådan utformning krävs det ett ingående studium av vad som finns att bjuda på andra håll. Speciella metoder utarbetas och folk med fallenhet får samla och sovra det material som kommer in. De får studera litteratur och omplantera nyheter som kan anpassas och det är inga tillfälligheter som ger de bästa resultaten. Det kräver arbete, fantasi och tålmod. Resultaten presenteras i färdigt skick för en styrelse som kan få alla detaljuppgifter när den så önskar. Ett friluftscentrum kan fungera på ett liknande sätt.

Under alla förhållanden krävs det förstås att förstå, vad som är bäst för människor och en outtömlig fantasi och entusiasm av dem som skall föra en sådan tanke vidare.

Arbetet på friluftsavdelningen kommer att öka väsentligt sedan naturreservaten införlivats. De som under lång tid utarbetat generalprogram och planer, har inte varit enskilda personer utan staber som i sin tur anlitat konsulter, vilket inte minst gäller Angered- och Bergumsområdet med friluftservatet i Vättlefjäll samt Delsjöservatet som utförts av GAKO. Dessa arbeten som närmast haft utredningskaraktär skall nu överlämnas till idrotts- och friluftsnämnden för att fullföljas, vilket är en betydligt större uppgift, inte minst därför att man kommit, som i fallet Delsjöservatet, till felaktiga meningsriktningar i väsentliga delar som måste korrigeras.

Genom de program som skall förverkligas och med driften av de nya objekten, får friluftsavdelningen helt nya ansvarsområden som ger helt andra proportioner för byggnadsverksamheten och intresseskapandet.

En lucka kommer att uppstå mellan färdiga objekt och utnyttjandet av dem, eftersom det inte är färdiga organisationer som tar hand om folket, som anförts tidigare i detta inlägg. Människor behöver ledning och ledningen i detta fall är en ständig omtanke och lyhördhet för önskningar som det blir fråga om att utforma för en fortsatt stimulerande verksamhet.

Hela denna apparat kommer helt naturligt att anförts idrotts- och friluftsnämnden eftersom socialförvaltningen har andra uppgifter för sitt klientel och allmänna skolstyrelsen inte bär ansvar för dem som är över skolåldern.

Naturreservaten skall betjäna befolkningen i hela Göteborg och närliggande kommuner. Vättlefjäll är sålunda inte enbart ett område för Angered-Bergumsborna och Delsjöservatet inte enbart för närliggande områden. Övriga stadsdelar har inte dessa tillgångar, om man undantar parker och mindre områden som Änggården, Hedlunds park m fl.

Naturvårdsverket kan göras delaktigt ifråga om miljövård och dylikt sedan det behandlats på annan nivå.

Värderingar och konsekvenser får även behandlas på liknande sätt, liksom utarbetande av handlingsprogram och inplacering i förvaltningens verksamhet som ligger utanför vad här anförts.

Frågor som får tillmätas den största betydelsen är de som gäller avkoppling och rekreation i vad man kunde kalla antistress.

Detta inlägg är ett svar på den appell som gått ut för yttrande den 30 oktober 1969 som även gällt »intresserade medarbetare» och som nu lämnas före den 1 januari 1970.

Göteborg den 27 december 1969.

E. TROLLE

Hälsovårdsnämnden

Till Stadskollegiet

Stadskollegiet har med skrivelse den 29 oktober 1969 till hälsovårdsnämnden för yttrande före den 1 februari 1970 överlämnat en av konsultbyrån GAKO AB verkställd utredning angående Delsjöreservatet.

Hälsovårdsnämnden får härmed meddela att nämnden såsom eget yttrande i ärendet åberopar innehållet i bilagda utlåtande av förste stadsläkaren Andén.

Göteborg den 28 januari 1970.

På hälsovårdsnämndens vägnar:

EGON BERNTSON

Ulf Borg

Till Hälsovårdsnämnden

Stadskollegiet har för yttrande översänt en av konsultbyrån Gako utförd utredning angående Delsjöreservatet.

Några väsentliga erinringar ur hälsovårdssynpunkt mot utredningen, som jag finner föredömlig, har jag inte. Att Skatås upprustas och utbygges hälsas givetvis med tillfredsställelse. Utbyggnaden av Skatås måste anses vara att föredraga framför tillskapandet av en större idrottsanläggning på Brudaremossen ur många synpunkter bl a kommer nu biltrafiken inte så långt in i reservatet. Vid Skatås kan vatten- och avloppsproblemen relativt lätt lösas genom anslutning till stadens nät. Så länge Göte-

borgs stad ännu inte har någon annan planerad reservtipp än Brudaremossen, synes det vara en helt orealistisk tanke att man skall kunna lägga ned verksamheten där omedelbart när Sävenäverket kommer i drift.

Det planerade ridhusets placering vid Råda Säteri, vilket föreslagits i utredningen, är lämpligare än den tidigare föreslagna placeringen i närheten av campingplatsen. En anläggning med så många hästar måste sommartid ge problem med bl a flugor för den närbelägna campingplatsen, hur välskött ridhusområdet än är. Att placera ridhuset längre in i reservatet kan heller inte vara lämpligt med hänsyn till det långa gångavståndet från spårvagnshållplats genom skogen och då det är större grupper barn och ungdom som ägnar sig åt ridsport.

Hälsovårdsförvaltningen har tidigare yttrat sig över bad i Delsjöarna och då framhållit nödvändigheten av att tillräckligt antal klosetter utplaceras. Det förväntas även att fler livräddningsredskap blir utplacerade på lämpliga ställen. Vidare har hälsovårdsnämnden påpekat att några större anläggningar för friluftsbad ej bör komma till stånd vid Delsjöarna.

Beträffande bilparkeringsplatser inom reservatet får jag helt ansluta mig till utredningen där det står »att man genom successiv utbyggnad styr utnyttjandet av terrängen» och vidare har det ansetts riktigt att behålla framkörningen till Sjölyckan bl a med tanke »på möjligheterna för äldre personer och handikappade att komma in i hjärtat av reservatet». Delar av denna parkeringsplats bör reserveras för dessa grupper.

Det bör påpekas att bullerangivelserna på bil 15 blivit omkastade.

Jag får hemställa att hälsovårdsnämnden ville åberopa ovanstående som eget yttrande.

Göteborg den 21 januari 1970.

T. ANDÉN

Förste stadsläkare

Skogsnämnden

Till Stadskollegiet

Med skrivelse den 29 oktober 1969 har kommunalrådet Torsten Henrikson begärt skogsnämndens yttrande över verkställd utredning beträffande Delsjöreservatets utnyttjande. Skogsnämnden, som genom sin verkställande ledamot varit representerad i utredningen, får anförda följande.

Sedan sin tillkomst 1921 har skogsnämnden burit ansvaret för skötseln av stadens marker inom det område, som numera benämnes Delsjöreservatet. I denna skötsel har innefattats naturvården, anläggningar för sport och friluftsliv, viltvården och fritidsfisket. Härav följer att skogsskötseln haft till syfte att tillgodose naturvården och förhöja landskapets skönhet. Att naturvården fått gå före skogsbruket tar sig bland annat uttryck i förekomsten av skogsbestånd långt bortom den ekonomiska mognadsgränsen. Detta utesluter självfallet ej att alla åtgärder utförts efter noggrann ekonomisk planering och att allt avverkat virke tillvaratagits på förmånligaste sätt.

Tyvärr har emellertid skogsnämndens intentioner ej sällan kommit i kläm mellan olika intressen, beroende på stadens behov och områdets belägenhet i omedelbar anslutning till stadsbebyggelse. Nämnden har ideligen fått värja dessa marker mot hot av olika slag. Därvid har man antingen sökt anvisa alternativ eller godtagit mest skonsamma lösningar. Exempel på intrång som nämnden ej förmått avvärja är TV-anläggningen. Exempel på intrång som nämnden godtagit är vattengenomledningen av Delsjöarna. Exempel på anvisat alternativ är utbytet av byggnadsområde från Stora Torp till Björkekärr. Exempel på positiv inställning till kommunalt behov är anvisningen av mark för golfbana inom Delsjöreservatet, varvid jämväl önskemålet att bevara de attraktiva ängarna spelade en framträdande roll.

Avgränsning mot stadsbebyggelse

Olyckligtvis har någon gräns för reservatet aldrig blivit dragen. I stället har undan för undan fastställda stadsplaner fått

utgöra avgränsning i väster och norr. Följden har blivit att lättillgänglig mark tagits i anspråk för andra ändamål utan hänsyn till verkningarna för reservatets utformning och utnyttjande.

Sålunda har skogsbrynet mot Delsjövägen och spårvägslinje 5 helt avskärmats genom bebyggelse med djupa inskränningar vid Lilla Torp och Kärralund. Radiohuset vid Stora Torp har tilldelats den sista öppna ängsmarken.

Lika viktigt som att nuvarande gränser lämnas intakta är det att reservatets inre fredas mot störande intrång. Den planerade motorvägen skulle genom sin avskärande verkan och breda bullerzon få förödande följder för utnyttjandet av reservatet.

Entréer

Som framhålles i avsnitt 3.36 finns en av de bästa entréerna till reservatet vid Stora Torp. Sedan man väl passerat radiohuset, befinner man sig på kulturhistorisk mark och i gränsen för ett utsökt parti västsvensk natur. Då denna entré i första hand begagnas av den stora allmänhet, som söker rekreation utan att vara bunden av anläggningar för viss aktivitet, förefaller det naturligt att här lämna information om reservatet och om vad den uppmärksamme naturintresserade vandraren kan möta. En permanent utställning av orienteringsmaterial och särskilt intressanta karakteristika ur växt- och djurvärld, berggrund m m och en introduktionsfilm om reservatet enligt amerikanskt mönster skulle säkerligen få en stor och tacksam publik. Ett besök före eller efter vandringen skulle förhöja värdet av naturupplevelsen. För skolorna skulle givetvis en sådan presentation vara av stort värde.

Behovet av service för den besökande allmänheten kan tillgodoses på olika sätt men det är svårt att bortse från möjligheten att utnyttja den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse som redan finns. Stora Torp, som omges av en stor park i engelsk stil med gångar och gräsmattor, utgör en utsökt samlingsplats för såväl stora som små sällskap. Från Stora Torp utgår ett flertal vägar av

olika slag, som dels leder vandrarströmmen till reservatets mest attraktiva partier, dels fördelar besökarna på ett behagligt sätt redan vid entrén.

Vid denna huvudentré, där allmänna kommunikationer tangerar reservatet, är sålunda förutsättningarna för service, samling, information, väderskydd m m utomordentligt goda. Om frågan ses i samband med pågående diskussioner om anordnande av sk utflyktsmuséer, torde tillräckligt behovsunderlag föreligga för en allvarlig prövning av möjligheterna att behålla korridoren mellan huvudkommunikationerna Delsjövägen/spårvägen och Delsjöreservatets mest besökta partier. Stadens museer skulle här nå en stor, vaken och tacksam publik.

I Stora Torps huvudbyggnad, som föreslagits till byggnadsminne enligt 1960 års lag, har stiftelsen Skogssällskapet sitt huvudkontor. Dessutom inrymmer byggnaden tjänstebostäder för sällskapets verkställande direktör och vaktmästare. Förhandlingar med Skogssällskapet angående överlåtelse av huvudbyggnaden för ovannämnda ändamål bör upptagas utan dröjsmål, enär stiftelsen planerar viss ombyggnad för att tillgodose huvudkontorets ökande lokalbehov.

Även övriga entréer bör ägnas omsorg och utrustas med orienteringstavlor.

Markanvändningsplan

Utredningen har på ett berömvärt sätt beaktat nödvändigheten av att koncentrera önskvärda anläggningar för olika aktiviteter till ett enda väl avgränsat område, där kommunikationer, sanitära anläggningar o d kan anordnas på effektivaste sätt. Samtidigt vinnes större utrymme för den allmänhet som föredrar att söka ostörd rekreation i naturlig miljö. Det är skogsnämndens förhoppning att denna linje skall respekteras i framtiden så att exempelvis Delsjöarna hålls fria från fasta anläggningar för bad och båtport. Sådana nyttjas under en kort säsong och verkar skämmande under återstående del av året.

Skogsskötsel

Den skötsel skogsnämnden ägnat skogsbeståndet har haft till syfte att lämna in-

tryck av naturligt omväxlande miljötrogna växtsamhällen. Det var också utomordentligt tilltalande och livskraftiga bestånd av alla naturligen förekommande trädslag i högst varierande åldrar som drabbades av stormkatastrofen den 22 september 1969. Det uppröjningsarbete som nu pågår måste följas av ett målmedvetet återuppbyggnadsarbete med naturens egna anvisningar som främsta rättesnöre. Arbetet är av sådan omfattning och produktiviteten så stor att det moderna skogsbrukets hjälpmedel måste tagas i anspråk. Det förutsättes som självfallet att den skogliga expertis staden av tradition anlitar får behålla ledningen av all skoglig verksamhet.

Jakt och fiske

Villebrådet är en av reservatets främsta tillgångar. Som jaktobjekt saknar det givetvis betydelse. Den ohämmade rovjakt, som f n bedrives på vissa enskilda marker i de östra delarna, bör snarast upphöra. Beklagligtvis lär kommunala fastighetsköp ha skett med långfristiga förbehåll beträffande jakt-rätten. Den viltvårdsmässiga avskjutningen bör anföras en därför särskilt kvalificerad person. Genom aktivare viltvård och ökande besöksfrekvens torde reservatets villebråd komma att bli synnerligen uppskattade studie- och fotoobjekt.

Fisken i reservatets sjöar kan i motsats till villebrådet förökas i sådan omfattning att allmänt sportfiske kan fortgå. De av skogsnämnden vidtagna fiskevårdsåtgärderna och utprovade formerna för fritidsfisket har visat sig effektiva och uppskattade.

Naturområden och naturattraktioner

De av utredningen angivna områdena bör skötas med särskild varsamhet. Dock får inte förglömmas att jämväl andra områden i det synnerligen omväxlande naturreservatet inrymmer partier och föremål av största värde.

Skyddsförordnanden

Det ständiga hot från olika slag av intrång som vilar över marker i storstadens

omedelbara närhet synes tala för skyddsförordnanden enligt naturvårdslagen.

Sammanfattning

Den omständigheten att Göteborgs stad har förmånen att inom sina gränser rymma detta utsökta naturområde och haft karaktär nog att bara i trängande fall göra störande ingrepp däri förpliktar till ett var-samt men ändå effektivt fortsatt utnyttjande för rekreation. Den föreliggande utredningen bör uppfattas som en tydlig dokumentation om att Delsjöreservatet kan förbli en rikt givande hälsokälla.

Göteborg den 30 januari 1970.

Göteborgs stads skogsnämnd

JAN STEEN

Tore Svensson

Göteborgs fältrittklubb

Till Stadskollegiet

Göteborgs Fältrittklubb, GFRK, som beretts tillfälle inkomma med yttrande över rubr utredning, får med anledning härav anföra följande.

Inledningsvis vill GFRK ge sitt erkännande till att utredningen kommit till stånd och det ambitiösa arbete som nu utförts genom stadens försorg. Klubben noterar också med tillfredsställelse det intresse som i utredningen ägnas ridsporten. I sitt yttrande vill klubben, vilket också utredningen gjort, lägga tyngdpunkten på frågan om en lämplig lokalisering av en ny ridhusanläggning och utomhusbanor inom Delsjöreservatet. Efter en sammanfattning av de gångna årens ansträngningar för att uppnå en fullgod lösning och en redogörelse för den senaste tidens kontakter med dem som utfört utredningsarbetet kommer klubben att närmare precisera och motivera sitt ställningstagande till utredningens förslag beträffande ridsportens areala behov. Här-efter kommer också utredningens förslag betr ridsstigar och ridvägar att närmare kommenteras. Vidare omnämns behovet av en översiktlig planering för ridsporten. Ytt-

randet avslutas med en sammanfattning av framförda synpunkter och önskemål.

Göteborgs Fältrittklubb har sedan en lång tid arbetat på att kunna ersätta den nuvarande anläggningen i Bö med ett nytt ridhus med en lämpligare lokalisering i förhållande till ridterrängen kring Delsjöarna och med en utformning som svarar mot den stora ökning av intresset för ridsporten som klubben kunnat glädja sig åt men ej tillfredsställa. Detta arbete har också givit till resultat att en tomt för en ny ridhusanläggning reserverats vid Töpelsgatan enligt överenskommelse med stadens myndigheter.

Parallellt härmed har klubben arbetat med att få en ersättning för Rytartarkamraternas tränings- och tävlingsbana, vilken ridsporten tidigare disponerat, men som nu upplåtits till IFK som fotbollsplan. Genom Göteborgs stadskollegiums positiva beslut i maj 1967, som svar på klubbens framställning om att den sk gamla soptippen i Delsjöområdet måtte iordningställas som ridbana, har klubben uppfattat att även denna fått sin principiella lösning. Fältrittklubben, i vilken numera ingår f d Rytartarkamraterna, har därför haft grundad anledning att ställa stora förhoppningar på den utredning vars resultat nu föreligger och i vars direktiv angivits

»att ridfält behöver utvidgas och ridsstigar planeras i anslutning till att planerna på ett nytt och större ridhus förverkligas.»

För att positivt medverka vid planeringen av Delsjöreservatet och som underlag för denna har klubben genomfört en programutredning, där verksamheten under nuvarande förhållanden beskrivs och där de faktorer beträffande lokalisering och dimensionering av en ny anläggning preciseras, som enligt klubbens uppfattning är av avgörande betydelse för ridsporten. De två faktorer som särskilt framhållits vid lokaliseringen är en »direktkontakt med Delsjöterrängen» och ej som nu på andra sidan en starkt trafikerad trafikled samt »nära kontakt med kollektivt trafikmedel, i första hand spår-väg.» Klubbens värderingar sammanfaller

här helt med dem arbetsgruppen i utredningen angivit för Skatås lokalisering

»att närhet till allmänna kommunikationsmedel är en väsentlig förutsättning för en närspontanläggning som bla skall betjäna skolungdom.»

I detta sammanhang bör påpekas att av klubbens drygt 1 150 medlemmar är nära 700 ungdomar under 20 år. Av de ca 1 200 ridlektioner som ges varje vecka ges ca 800 till skolungdomar och av dessa ca 500 till barn i åldern 7—13 år. Dessa åker i stor utsträckning spårvagn. Det i och för sig stora antalet lektioner begränsas av brist på manegeutrymme. För flertalet barnlektioner och för lektioner på kvällstid finns långa kölistor. Till det stora antalet ridtimmar per vecka skall läggas de många som barnen vistas i ridhuset för att syssla med sina favoriter bland hästarna, se på när andra rider eller bara träffas. Detta gör att ridhuset fungerar som en stor ungdomsgård. Klubben finner det vara angeläget att starkt betona verksamhetens karaktär av närspontanläggning och den dominerande betydelse lektionsridningen har för hela verksamheten, såväl volymmässigt som ekonomiskt. Med hänsyn till dessa förhållanden bör ett nytt ridhus lokaliseras efter samma principer som t ex en skola för låg- och mellanstadiet.

Som ytterligare önskemål, dock ej som faktor av avgörande betydelse, har klubben i programutredningen angivit att utomhusanläggningar för träning och tävlingar förläggs i nära, helst direkt kontakt med ridhuset. I programutredningen har klubben också angivit det samlade arealbehovet för verksamheten baserat på ett antagande om en ökning av denna med ca 50 %. En ny ridhusanläggning skulle erfordra ett markutrymme på ca 30 000 m², varav ca 5 000 m² skulle bebyggas. För tävlings- och träningsbanor m m skulle erfordras ca 40 000 m², dvs en yta som motsvarar gamla sopptippen. Totalt arealbehov kan uppskattas till ca 7 ha, vilket kan jämföras t ex med de 94

*) Tillgängliga å stadskansliet.

ha utredningen föreslår skall disponeras för golf.

För att grafiskt illustrera det totala ytbehovet bifogade Fältrittklubben en enkel skiss, där alla anläggningar lagts in på en karta över terrängen kring den reserverade tomten vid Töpelsgatan. I anslutning här till framhöll klubben att man var väl medveten om att ridsportens intressen här måste vägas mot andra angelägna. Den här omnämnda programutredningen överlämnades i november 1968 till idrottsdirektören R. Jerneryd samt till konsultbyrån GAKO. Kopia bilägges detta yttrande (bil A). För att ytterligare konkretisera sina önskemål lät klubben senare komplettera utredningen med förslagsritningar till ett nytt ridhus som likaledes överlämnades till arbetsgruppen och GAKO. Även detta material bilägges (bil B)*).

Vid den fortsatta planeringen har klubben haft direkt kontakt med konsultbyrån GAKO. Härvid framkom att klubben ej kunde räkna med att få disponera den nuvarande campingplatsen, även om planmotiven för denna bedömdes som ganska svaga. Fältrittklubben, som väl förstod de framförda argumenten, undersökte tillsammans med GAKO andra alternativ, i första hand det område som kallas Apslätten. För klubbens fortsatta planering och förberedande projektering översändes från GAKO grundkarta och kopia av denna med angivande av gränser för »disponibel mark för ridverksamhetens nyttjande.» Kopia bilägges detta yttrande (bil C)*). Vid därpå följande sammanträde framhöll klubben att detta förutsatte att den gamla tippen blev iordningställd som tränings- och tävlingsbana och att klubben för sin del skulle vara utomordentligt nöjd med en sådan lösning. Vid samma tillfälle framkastades idén att klubben skulle flytta sin verksamhet utanför staden, t ex till Råda Säteri. Denna tanke avvisades emellertid som möjligen varande en lösning för ridsporten i denna kommun men helt orealistisk för Göteborgs Fältrittklubb. Vidare begärdes uttryckligen att klubbens uppfattning måtte bli framförd till arbetsgruppen. Efter detta sammanträde

har GFRK ej haft någon kontakt med GAKO eller arbetsgruppen och således ej haft tillfälle att förrän nu framföra synpunkter på utredningens förslag beträffande ridsporten.

Fältrittklubben har emellertid fortsatt ansträngningarna på att i första hand åstadkomma en lösning av tomtfrågan. Detta har skett genom att låta utarbeta skisser visande hur det nuvarande ridhuset skulle kunna byggas om till idrottshall. Dessa har avsetts ligga till grund för förhandlingar med fastighetsnämnden beträffande stadens förvärv i samband med att en ny tomt ställts till klubbens förfogande. För kännedom översändes kopior av brev och ritningar till idrottsdirektören R. Jerneryd. Kopia av denna framställning jämte ritningskopior bilägges detta yttrande (bil D)*).

I föreliggande yttrande har Fältrittklubben önskat att tämligen utförligt redogöra för den bakgrund mot vilken klubben har att yttra sig över utredningens förslag. Detta har bedömts vara nödvändigt för att rätt förstå den besvikelse klubbens medlemmar måste ge uttryck för över att en såväl i tid som rum näraliggande lösning avvisas till förmån för ett alternativ som ej synes lösa klubbens problem. Klubben kan inte heller förstå varför ett alternativ som arbetsgruppen anser bör prövas inte under utredningsarbetet bedömts böra diskuteras lika ingående med ridsportens företrädare som det alternativ arbetsgruppen nu förkastar.

Mot en anläggning enligt tidigare planer talar enligt arbetsgruppen ridsportens krav, hygieniska problem samt risk för konflikter med andra verksamheter. Några fördelar framhålls ej. Klubben vill gärna bemöta dessa argument.

I GFRK:s programutredning framhålls två »faktorer av avgörande betydelse» vilka utomordentligt väl tillgodoses vid en lokalisering enligt klubbens förslag samt »ett ytterligare önskemål» om nära, helst direkt kontakt med utomhusbanor. Detta bedöms emellertid ej ha avgörande betydelse.

*) Tillgänglig å stadskansliet.

delse. Tvärtom har klubben eftertryckligt betonat att man skulle vara helt nöjd med den gamla sopptippen som utomhusbana.

De hygieniska kraven har så sent som 1965 bedömts vara uppfyllda för en anläggning som då beräknades rymma 250 hästar men sägs nu otillfredsställande med en anläggning för ca 160 hästar. I beskrivningen anges antalet hästar ha ökat vilket är ett sakfel. Möjligheterna att uppnå en god teknisk lösning är stora. Vidare kan framhållas att en lång rad campingplatser planeras med ridning och djurparker som attraktioner samt att klubbens hästar är borta på bete under campingsäsongen.

Enligt klubbens uppfattning är konflikterna med andra verksamheter idag utomordentligt få. Den långt vanligare reaktionen är den motsatta. Ridsportens utövarer har allt intresse av att så blir förhållandet även i framtiden och vill på allt sätt medverka till detta. Tillfarten från Töpelsgatan behöver ej medföra risk för konflikter med den till Olbersgatan lokaliserade tillfarten till Skatås och campingplatsen.

För en lokalisering till Råda Säteri anses tala att kontakten med Delsjöreservatet väl kan tillgodoses genom portar under riksväg 40, möjlighet till kollektiv trafik genom buss, acceptabelt gångavstånd samt direktkontakt med utomhusanläggningar. Några nackdelar anges ej.

Fältrittklubben, som i och för sig är tilltalad av den »kongeniala miljön» och möjligheten att disponera bruksbyggnader och betesmarker, måste dock anmäla tveksamhet. Med portar under riksväg 40 måste avses tunnel under en blivande motorvägs hela bredd inklusive vägbankar. Även om en tunnel byggdes för enbart ridande skulle den troligen bereda flertalet ryttare stora svårigheter även med mycket dresserade hästar. Om tunneln dessutom skulle trafikerats av gående, cyklar och mopeder skulle svårigheterna bli än större. Möjligheterna att bygga om och förse bruksbyggnaderna med de tekniska hjälpmedel som idag krävs för att begränsa växande personalkostnader måste närmare utredas. Med tanke på avstånd från staden, färdväg och turtäthet för

skolungdomen samt gångavstånd från buss-hållplats är läget mindre attraktivt. Slutligen bortfaller den möjlighet till samarbete och hyra för manegetrymme på dagtid som klubben idag har med den ridande polisen och som verksamt bidrager till att hålla nere kostnaderna. Självfallet är också en närbelägen inomhusmanege av stor betydelse för polisens egen ridutbildning, vilket kan uppnås vid en lokalisering enligt klubbens önskemål.

Beträffande utredningens förslag till ridvägar visar text och kartbilagor bristande överensstämmelse. Sålunda inriktas ridvägar mot den tomt vid Töpelsgatan som i beskrivningen ej anses böra bli utnyttjad för nytt ridhus. Självfallet kan inte klubben ta ställning till detaljer i utformningen av ett sammanhängande system med ridvägar, innan ridhusets lokalisering blivit bestämd. Klubben hoppas därför få tillfälle att vid en senare tidpunkt, och i samband med planens successiva genomförande, få återkomma i denna fråga. Allmänt vill dock klubben framhålla att uteridning bedrivs hela året runt, vilket enligt klubbens uppfattning, bör tillmätas särskild betydelse vid en eventuell prioritering av olika verksamheter. El-upplysta ridslingor skulle väsentligt öka möjligheterna även under den mörka årstiden. För att undvika konflikter med andra idrottsutövare bör ridstigar och ridvägar dragas parallellt med andra gångvägar och löpstigar för att undvika tex skidåkare och terränglöpare i för ridning anvisade stråk.

Allmänt vill klubben framhålla värdet av att ridsportens behov av utrymme regelmässigt blir observerat vid översiktlig planering. Detta motiveras av den utveckling till en verklig folksport som statliga och kommunala organ nu allmänt observerat och stöder. I samhällsplaneringen bör anläggningar och lämplig ridterräng ingå såsom självklara komplement till större bostadsområden, där de har karaktären av närtransportanläggningar i första hand för ungdom. En anläggning vid Töpelsgatan i kombination med närbelägna utomhusbanor på

den utfyllda gamla soptippen kommer i framtiden att fylla denna funktion för centralt belägna bostadsområden i Göteborg, samtidigt som det stora befolkningsunderlaget tillsammans med Fältrittklubbens erfarenheter och resurser möjliggör en större samlad anläggning för den mer avancerade tävlingsverksamheten varigenom ridningen även kan bli en publiksport. Ridstigar och ridvägar bör planeras och utbyggas så att goda kontakter skapas med lokala ridcentra i angränsande kommunblock som Partille och Mölnlycke.

Sammanfattningsvis vill Göteborgs Fältrittklubb slutligen framhålla

- Ridhuset är en närsportanläggning för stadens inre bostadsområden.
- Klubben bedriver en betydande ungdomsvårdande verksamhet.
- Ridsporten är en av de få idrotter där flickor överväger.
- Ridsporten bedrivs året runt.
- Den ekonomiska basen för tävlingsverksamheten är lektionsridningen.
- Ridsporten är föga arealkrävande.

Efter att med stort intresse ha studerat den nu framlagda uredningen och noga övervägt där framfört förslag till lokalisering nödgas Göteborgs Fältrittklubb konstatera

att utredningen ej motsvarar de förhoppningar på en konkret lösning av ridportens akuta och långsiktiga problem som klubben knutit till den.

Klubben får därför hemställa

att utredningen måtte vidare bearbetas med beaktande av givna direktiv och med hänsynstagande till tidigare fattade principbeslut avseende såväl tomt för nytt ridhus som iordningställande av ridbana inom Delsjöreservatet.

Detta yttrande har efter ingående diskussioner med klubbens medlemmar och inom styrelsen utarbetats av en arbetsgrupp i vilken förutom undertecknad ingått klubbens vice ordförande Harry Karlsson samt styrelseledamoten Gösta Celander. Klubbens

här framförda uppfattning delas av en enhällig styrelse och biträdes helt av ridhuschefen.

Göteborg den 30 januari 1970.

För Göteborgs Fältrittklubb

GOMER BRUNIUS
ordförande

*Bilaga A till Göteborgs
Fältrittklubbs skrivelse*

PM

*beträffande framtida centralanläggning för
ridsporten i Göteborg.*

Med anledning av den pågående översiktliga planläggningen av det sk Delsjöreservatet har Göteborgs Fältrittklubb genomfört en enkel programutredning som underlag för denna planläggning.

Nuvarande förhållanden

Det nuvarande ridhuset vid Bäverfeldts-gatan omfattar två maneger och stallarna ger utrymme för ca 100 hästar. Anläggningen är hårt överbelastad. Åskådarutrymmen, omklädningsrum och andra biutrymmen är otillräckliga.

En ovärderlig tillgång är närheten till Delsjöterrängen som under hela året dagligen utnyttjas för uteridning. Den växande trafiken på Delsjövägen innebär emellertid uppenbara olägenheter och faror för rytarna. Inom Delsjöterrängen disponerar ridsporten två områden. Gundla Mosse och en tidigare avstjäpningsplats, den sk Tippen. Dessa platser används framför allt vid träningshoppning. Större utomhustävlingar har årligen arrangerats på Kviberg.

Verksamhetens omfattning kan illustreras av att ett drygt tusental rytta regelbundet utnyttjar de anläggningar som nu står till förfogande. I ridhuset ges varje vecka ca 1 200 ridlektioner i grupper omfattande ett 20-tal rytta. Av dessa är ca 800 skolungdomar, och ca 400 vuxna med spridning i alla åldrar. Kostnaden per ridtimme är 10 kr för vuxna och 8 kr för barn. Ridhusets personal uppgår till 24 hel- eller deltidanställda.

Ett mycket stort antal tävlingar anordnas varje år, ofta varje veckoslut, och tävlingsutbytet med andra klubbar är intensivt. Av tävlingar är flertalet klubb-tävlingar och regionala tävlingar, men varje år ordnas stora nationella tävlingar med deltagare från hela landet. För närvarande saknas förutsättningar för internationella tävlingar, bl a genom att stora manegen inte håller internationella mått.

Lokalisering av ny anläggning

Två faktorer är av avgörande betydelse vid val av läge för en ny anläggning. Den första har berörts ovan och är önskemålet om direkt kontakt med Delsjöterrängen. Den andra sammanhänger med det stora antal barn och ungdom som utnyttjar ridhuset och innebär ett önskemål om nära kontakt med kollektivt trafikmedel, i första hand spårväg. Dessa båda betingelser synes bäst kunna uppfyllas genom en lokalisering öster om och nära Delsjövägen på sträckan mellan Skärsgatan och Virginsgatan. Gångavståndet till spårväghållplats bör ej överstiga 800 m.

Ett ytterligare önskemål är att utomhusanläggningarna som hoppbanor och utomhusmaneger förläggs i nära, helst direkt, kontakt med ridhuset. Härigenom kan riddimarna bättre utnyttjas och väsentligt ökade möjligheter skapas för träning och tävlingar.

Dimensionering av ny anläggning

I jämförelse med det nuvarande ridhuset bör en ny anläggning dimensioneras för en 50 %-ig ökning av verksamheten. Detta innebär en byggnadsyta på ca 5 000 m². Byggnaden skulle då kunna inrymma tre maneger med måtten 20×40 m så anordnade att de dels kan ge utrymme för två tävlingsbanor med internationella måtten 20×60 m, dels sammanläggas till en hippodrom 40×60 m för banhoppning. Stallarna dimensioneras för ca 160 hästar. Ridhusbyggnaden skall även rymma 400—500 åskådare vid tävlingar, omklädningsrum, personalutrymmen, klubbbrum, servering och teorirum. Önskvärt är att stallarna utfor-

mas så att sjuka eller skadade hästar kan tas undan i sjukstall och isoleras från de hästar som går i arbete. I direkt anslutning till stallar bör finnas utrymme för en sk paddock för rastning av hästar utomhus. Antalet parkeringsplatser vid ridhuset bör ej understiga 100.

Såväl för ridundervisningen som träning och tävlande är en nära kontakt med utomhusbanor för hoppning och dressyr av största betydelse. Bana för hoppning bör omfatta ca 10 000 m² exklusive framridningsbana och för tävlingar i dressyr erfordras två banor med internationella mått 20×60 m exklusive framridningsmöjligheter. För åskådare vid större tävlingar erfordras läktare eller terrasser i en naturlig sluttning jämte parkeringsplatser. Ytterligare behov är uppställningsmöjligheter för gästande ryttare.

För att illustrera hur en samlad centralanläggning för ridsporten skulle kunna utformas har de ovan berörda delanläggningarna lagts in på nuvarande tältplatsen i Kärralund. Avsikten härmed är att ge en uppfattning om det totala ytbehovet samtidigt som val av läge sammanfaller med tidigare diskuterad plats för ett nytt ridhus. Platsen uppfyller i utomordentligt hög grad de samlade önskemål som ridsporten kan ställa.

Göteborg i november 1968.

GOMER BRUNIUS

Ordförande

Gösta Celanders

Biologiska samarbetsgruppen i Göteborg

Till Stadskansliet

De biologiska föreningarna i Göteborg, som beretts tillfälle att ta del av GAKO:s Delsjöutredning, får härmed vördsamt anföra följande.

Vi konstaterar med tillfredsställelse att Göteborgs stadskollegium redan i direktiven för utredningen tagit fasta på områdets naturvärden och att man därefter i mycket stor utsträckning följt anvisningar-

na i naturinventeringen, utförd av jägmästare M. Werner och naturvårdsintendent P. Wramner. Vi har således inga större förändringar att föreslå.

Både den kulturhistoriska utredningen och naturinventeringen anser vi vara väl utförda och relativt uttömmande. Vi finner indelningen i olika intresseområden adekvat och har inga direkta invändningar att rikta mot denna. Vi vill dock understryka att det inom de flesta områden, och således inte bara i nr 7 och 9, finns partier av stort värde, som måste skyddas.

Beträffande utredningsmaterialet anser vi att berggrundskartan, något oegentligt kallad »geologisk översikt», borde ha kompletterats med en jordartskarta: den exakta markredovisningen är högst väsentlig för bedömningen av vegetationsbalansen och markytans nötningskänslighet. Även en inventering av lägre indikatororganismer hade varit värdefull. Kännedom om dessa arter skulle ge ett värdefullt instrument för framtida bedömningar av miljöpåverkan. I detta sammanhang finner vi även att det hade varit en fördel om vegetationskartan gjorts mer detaljrik. Speciellt saknas skilda beteckningar för barr- och lövskog samt ljunghed.

Bullerutredningen anger ett basälvärde på 30–35 dB, vilket uppmättes vid ett tillfälle under en natt. Det skulle vara intressant att få veta var motsvarande värde ligger mitt på dagen vid måttlig västlig vind. I övrigt efterlyses en kortfattad metodbeskrivning över konstruktionen av bullergränserna utmed vägarna. Hur bestämdes dessa för den planerade motorvägen?

Teoretiskt eller experimentellt? Om det skedde experimentellt, på hur många punkter gjordes mätningarna? Det skulle även ha varit värdefullt om man gjort motsvarande beräkningar för en väg, som avskärmades maximalt med vallar och tät skog.

Ett annat problem i det här sammanhanget, som man dock knappast kan beräkna på förhand, är inverkan av föroreningar från trafiken. Sot och olja, salt och bly är några av de faktorer, som kommer att påverka vegetationen och faunan inom en

bred zon utmed vägarna. Inte bara den rekreationssökande allmänheten utan även det högre djurlivet kommer att skyddas om området. Det kommer således att verka som en effektiv spärr för djurens naturliga flyttningar mellan olika delar av området.

Vi delar helt utredningens uppfattning om den planerade motorvägen mellan Råda och Partille. Att på detta sätt stycka sönder ett homogent område och dra vägen genom den allra värdefullaste delen anser vi högst väsentligt minska attraktionskraften och värdet för kommande generationer. Behovet av relativt orörd natur inom det storstadslandskap som alltmer kommer att breda ut sig måste i framtiden bli allt större och mer pockande. Tyvärr lär det väl knappast gå att undvika en motorväg övertvärande Delsjö-Härskogenreservaten. Att, som nu planeras, låta en stor väg gå genom vardera reservaten anser vi dock så olämpligt att man bör sträva efter att till varje pris försöka förena dessa båda vägar till en enda.

Ur samlad värdekostnadssynpunkt är det enda realistiska en sådan samlingsväg dragen mellan de egentliga reservaten och öster om Kåsjön (analogt med alt B, pl 14). De avvägningar och den planering, som föregår beslut om vägdragningen måste ta hänsyn till inte bara trafikekonomiska faktorer utan också sådana natur-, trivsel- och mentalhygieniska värden, som vi tyvärr för närvarande inte har möjlighet att uttrycka i ekonomiska termer. Av denna bristande möjlighet kan och får man inte dra den slutsatsen att dessa värden saknar ekonomisk betydelse. Den naturförstörelse en motorväg Partille-Råda innebär är irreversibel och utestänger kommande generationer för all framtid från de natur- och trivselvärden, som vägen förstör. Effekten sträcker sig givetvis långt utanför själva vägsträckningen. Således bör ganska ingripande och kostsamma stadsplaneomläggningar vidtagas, både med hänsyn till den väldiga naturvärdeförlust som en motorväg klyvande Delsjöområdet vildmarkscentrum innebär, och till den stora kostnadsinsparingen med en åttakilometers autostra-

da i stället för två. På regionplaneprövningen i anslutning till flygplatsen i Härnäs bör som absolut fodran ställas uppfyllelse av detta krav.

Gränsdragningen förefaller ganska naturlig i norr, väster och söder. Vi skulle dock önska att det område, som nu ligger mellan nuvarande vägen Göteborg-Borås (från Mölndals stadsgräns till Råda säteri) på något sätt bevaras intakt. Vegetationen och landskapsbilden är här helt annorlunda med bl a hagmarker och ädellövskog. Om intet annat föreslås skulle vi vilja yrka på skydd enl § 19 Naturvårdslagen.

I naturinventeringen nämns en del om värden av reservatet. I princip har vi inga direkta invändningar och är enbart tack samma om en del granplanteringar försvinner. Dock delar vi inte helt inventerarnas åsikter om att naturområdena (Knipeflågsbergen och områden 9) till stor del skall lämnas orörda. Visserligen föreslår man ett ljunghedsområde skall bevaras och skötas vid Odensvaletjärn, men detta anser vi knappast är tillräckligt. Om bergen skall behålla sin nuvarande karaktär krävs kontinuerlig skötsel. De kala hedmarkerna i bergen är i hög grad en kulturprodukt och om dessa lämnas åt sitt öde kommer de snabbt att förbuskas. Tidigare har denna igenväxning sannolikt hindrats av eldning och bete. För att området skall bevaras i sitt nuvarande skick anser vi att kontinuerliga röjningar måste ske.

Planerna på att förlägga någon form av »utflyktsmuseum» till Sjölyckan låter intressanta. De nuvarande bassängerna kanske kan utnyttjas i detta sammanhang för att skapa karakteristiska växtsamhällen och kan måhända hysa en del mindre djur. Eftersom området flitigt utnyttjas i undervisningen kunde det även vara lämpligt att lägga ut ett eller flera naturspår.

Planerna på att lägga en raststuga vid Blacktjärn finner vi oroande. Intelligande områden hör till de mera känsliga partierna i reservatet och dit leder alla naturliga stigar. Att här uppföra en anläggning med relativt hög besöksfrekvens skulle leda till ett alltför stort slitage på de värdefullaste

naturområdena. Vi anser att endast en mindre parkeringsplats bör anläggas här.

Enligt planerna kommer en del nya vägar och vandringsleder att läggas ut. De spår, som planeras genom naturområdena, hoppas vi kommer att göras så diskreta som möjligt. I varje fall får de ej vara farbara med något slag av fordon. I detta sammanhang skulle vi även önska att mopeder (liksom snöscoters vintertid) helt bannlyses från reservatet. Med kännedom om den svåra nedskräpning, som vanligtvis drabbar friluftsområden, hoppas vi att en effektiv renhållning planeras. Speciellt kring parkeringsplatserna kan det eljest bli problem. Vi önskar även att parkeringsplatserna effektivt inhägnas, för att på detta sätt förhindra att fordon körs ut i terrängen.

Slutligen vill vi rikta en hemställan till berörda myndigheter om att dessa måtte ta de projekterade vägarna genom Delsjö- och Härskogenreservaten under förnyat övervägande och i planeringsarbetet sträva efter att förena dessa båda vägar till en.

Sammanfattningsvis anser vi således att GAKO gjort en grundlig utredning beträffande utformandet av reservatet och vi finner att experternas önskemål i stort sett beaktats. Vi fäster stort avseende vid att högst en nord-sydlig genomfartsled dras genom området. Vi hoppas att även i fortsättningen utredningar av denna omfattning kommer att presenteras när det gäller de övriga reservaten runt Göteborg.

Göteborg den 31 januari 1970.

KARIN NYQVIST
Skr

Västra kretsen av Biologilärarnas förening

BENGT HUBENDICK
Ordf

Biologiska föreningen

VILHELM GILLNER
Ordf

Botaniska föreningen i Göteborg

KARL-HENRIK LARSSON
Ordf

Fältbiologerna Västsvenska distr

STURE MYHRÉN
Ordf

Fältbiologiska Studentföreningen

OLOF PEHRSSON
V ordf

Göteborgs Ornitologiska förening

GUNNAR BESKOW
Ordf

Svenska Naturskyddsföreningen Göteborgs-
kretsen

ÅKE BRUCE
länsombud

Svenska Naturskyddsföreningen

Byggnadsnämnden

Till Stadskollegiet

3 februari 1970

Med skrivelse den 29 oktober 1969 till byggnadsnämnden har stadskollegiet överlämnat en av GAKO AB verkställd utredning angående Delsjöreservatets utnyttjande.

Stadskollegiet har begärt byggnadsnämndens yttrande i ärendet före den 1 februari 1970. Remisstiden har under hand förlängts till den 4 februari.

Stadsbyggnadskontoret har i ärendet avgivit bilagda denna dag daterade utlåtande.

Med återställande av remisshandlingar får byggnadsnämnden såsom eget yttrande i ärendet återge innehållet i stadsbyggnadskontorets utlåtande.

På byggnadsnämndens vägnar:

UNO ALSVIK

Hans Holm

Till Byggnadsnämnden

3 februari 1970

Utredning beträffande Delsjöreservatets
nyttjande

Den 1 juni 1967 beslöt stadsfullmäktige att uppdraga åt stadskollegiet att låta verkställa en utredning beträffande planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande. Utredningsarbetet har enligt kollegiets beslut

utförts av konsultbyrå GAKO AB i samråd med en för ändamålet tillsatt arbetsgrupp under ordförandeskap av kommunalrådet Torsten Henrikson. I arbetsgruppen har ingått representanter för fastighetskontoret, gatukontoret, idrotts- och friluftsnämnden, skogs- och stadsbyggnadskontoret. Samråd har ägt rum med berörda verk i Göteborg, med berörda länsarkitekter, överlantmätare och naturvårdsintendenter genom samarbetsgruppen för regionala fritids- och reservatsfrågor liksom med representanter för Råda och Partille kommuner. I utredningen har även inarbetats flera specialinventeringar och delutredningar vilka utförts på olika håll. Resultatet har redovisats i en tryckt utredningskrift med kartor betitlad Delsjöreservatet, daterad i september 1969. Genom resolution den 29 oktober 1969 har stadskollegiet remitterat denna utredning till byggnadsnämnden för yttrande före den 1 februari 1970, ett datum som senare ändrats till den 4 februari 1970.

Stadsbyggnadskontoret får i ärendet avgiva följande utlåtande som dels innehåller ett sammandrag av utredningens huvudpunkter i den mån de berör kontorets kompetensområde, dels innehåller kontorets synpunkter vilka liksom sammandraget följer utredningens uppställning.

Stadsbyggnadskontorets synpunkter på utredningen

Här behandlas endast de punkter i utredningen där stadsbyggnadskontoret ansett sig böra framhålla kompletterande eller avvikande synpunkter.

Ett i gällande stadsplan ingående, men inte utbyggt industriområde vid Apslätten i Kålltorp föreslås med hänsyn till läge och naturvärden intaget i reservatet. Kontoret stöder denna uppfattning och föreslår en ändring eller ett upphävande av stadsplanen i berörd del. Kontoret delar även arbetsgruppens uppfattning att en del av det område i anslutning till Svenska institutet för konserveringsforskning som i 1959 års generalplan utlagts som institutionsområde

i första hand bör utgöra område för idrott och rekreation och då ingå i den utvidgade golfbanan.

Vid arbetsgruppens sammanträde den 20 oktober 1969 förklarade generalplanechef A. Lund att han reserverade sig mot vissa ställningstaganden angående motorvägen Råda—Partille, nämligen avseende dels de motiveringar som framförts beträffande kontaktmöjligheten mellan reservatets båda sidor av den föreslagna motorvägen och effekten av bullerstörningarna från denna väg, dels uppfattningen att motorvägen Landvetter—Jonsered ensam skulle kunna svara för trafikföringen inom detta östliga område av regionen.

Föreliggande vägförslag upptar flera viadukter och en tunnel vilkas placering koordinerar väl med redan utbildade lokaler för stråk av olika slag i öst-västlig riktning. Möjligheter finns att utöka dessa planskilda kontakter ytterligare. Studerar man terrängen längs den föreslagna vägsträckningen finner man att branta bergväggar (»flåg») och sank, långsträckt mossar i stor utsträckning försvårar förbindelser i öst-västlig riktning. Det kan alltså sägas att motorvägen visserligen ökar landskapets egna svårigheter för öst-västliga kontakter i detta terrängavsnitt, men det måste samtidigt framhållas att det varit möjligt att tillgodose de naturligaste öst-västliga stråken för såväl människor som vilt. Tilläggas bör att vägen i sin sträckning uppe på berget öster om Ugglemossen fått ett helt skynt läge som inte stör den visuella kontakten mellan reservatets delar samt att leden tämligen genomgående ligger inom den minst känsliga naturtypen, i utredningen betecknad som strövområde.

I utredningsskriften har arbetsgruppen deklarerat att stora delar av reservatet till följd av buller från motorvägen blir obrukbara för sitt rekreativa ändamål och att andra delar blir så störda att deras attraktivitet allvarligt minskar. I bullerutredningen har angivits bullergränser för 45 dB(A) respektive 35 dB(A). Den psykologiska störningen torde inte vara så stor som utredningen påstår, varken för människor eller

djur. En jämförelse härvidlag kan göras med Slottsskogen och Botaniska trädgården. Ingen torde vilja förneka dessa områdens stora värde ur rekreationssynpunkt trots omgivande starka trafikbuller. Därtill kommer i bullerutredningen påvisade faktorer såsom bakgrundsljudet från staden, som vid den aktuella platsen för motorvägen vid vindstilla en sen kväll höll sig konstant mellan 30 och 35 dB(A), vidare vindbruset, som även i gles skog når upp till 45 dB(A) samt slutligen fågelsången som på 50 meters avstånd klart kunde uppfattas trots bakomliggande trafikbuller om 45 dB(A).

Arbetsgruppen har kommit fram till uppfattningen att maskvidden i den regionala trafikledsplanen är olämplig och anser att Råda—Finnösa—Angeredsleden, även benämnd Österleden, bör utgå och ersättas med en led i östligare läge på grund av tillkomsten av Härryda storflygplats. I det pågående prognosarbetet för staden har det visat sig att den sexfältiga Österleden ianspråktagas helt år 2000 och att även behovet av Jonseredsleden kan komma redan före denna tidpunkt. Då är att märka att flygfält i Härryda och följdexploateringar därefter inte medtagits i detta prognosunderlag men kommer att ytterligare accentuera behovet av dessa östliga primärleder. Av vikt är också att delar av den trafik som kommer att gå i Österleden inte är möjlig att föra över till Jonseredsleden. Behovet av båda lederna är med andra ord klarlagt. Vad maskvidden i rutnätet av primärleder beträffar är den större över Delsjöreservatet än över någon annan del av Storgöteborg, vilket är en anpassning till naturreservatet. Avlastningsbehovet för E6 och Delsjövägen kommer att bli stort och Österledens effekt i detta avseende avtar ju längre österut den ligger samtidigt som trycket på gatusystemet i mer centralt belägna stadsdelar tilltar.

Vad beträffar sekundärleden öster om Kåsjön vill kontoret kraftigt understryka det angelägna i att, som utredningen framhåller, flytta denna led ytterligare österut. Med en bullerzon för leden liknande den för Öjersjövägen beräknade torde Kåsjöns

fritidsgård med omgivningar, naturattraktioner, badplats, ridskola m m bli bullerstörda även med det i utredningen föreslagna vägläget. I texten för Österleden tidigare diskuterade B-läget öster om Maderna däremot skulle störningarna av detta aktivitetsområde säkerligen bli obetydliga. Naturligtvis måste sekundärleden norr om Kåsjöområdet återgå till sitt i utredningen föreslagna läge och inte komma i konflikt med den natursköna begravningsplatsen vid Kvastekulla.

Samtidigt med Delsjöutredningen har en utredning om Nya Skatås utförts av GAKO AB för idrotts- och friluftsnämnden. De nya huvudbyggnaderna i anläggningen föreslås uppflyttade på åsen väster om nuvarande anläggning för att bereda plats på ångarna för de omfattande friluftaktiviteterna. Byggnadsnämnden har redan tidigare fattat principbeslut i delar av denna fråga.

Beträffande den femte huvudfrågan om nya ridhusets läge föreligger ännu inte tillräckligt underlag för ett avgörande. I samband med förvärv och planering av Råda säteri har Råda kommun förbundit sig att hålla stora områden i anslutning till säteriet i öppet skick. Arbetsgruppen föreslår att frågan om en ridsportanläggning här bör prövas och anser att stället utgör en för detta ändamål helt kongenial miljö. Representeranter för Fältrittklubben har emellertid senare uttalat att de hellre väljer platsen vid Delsjöbäcken och därvid avstår från kravet på utomhusanläggningar i närheten av ridhuset. Stadsbyggnadskontoret delar dock arbetsgruppens farhågor rörande de sanitära problemen och avstyrker en förläggning till denna plats. Polisrytteriet har tidigare av ekonomiska och praktiska skäl avsetts sammanfört med de civila ridklubbar. Då polisens nuvarande ridstall är ett provisorium, beläget inom idrottsområde i stadsplan, kvarstår denna fråga. Ett permanent läge härför kan knappast tänkas i Råda, som av arbetsgruppen rekommenderas för övriga ryttare. Överhuvudtaget är Råda säteri knappast idealiskt sett ur åtkomlighetssynpunkt. Ponnyridningens framtida förläggning har inte diskuterats i utredning-

en och en flyttning av även den allra yngsta ryttarkategorin till Råda får betraktas som orealistisk. Ridhusfrågorna får som arbetsgruppen framhåller omprövas och utredas vidare.

Utredningen anser att motorsport, skjutbanor samt hundsportanläggningar bör avvecklas från Kallebäcksområdet väster om Stora Delsjön och förläggas till annan plats inom göteborgsregionen. Stadsbyggnadskontoret delar uppfattningen speciellt vad gäller motorsport och skjutbanor för eldvapen.

Avsnittet om parkeringsförhållandena innehåller ett sakfel då parkeringsplatsen (150 bilplatser) väster om Lilla Torps tennisbollar inte är avsedd att betjäna reservatet utan upptar förhyrda platser.

För de större gångvägarna har cykling ansetts böra tillåtas. Detta bör i så fall ske på skilda banor. Något ställningstagande till mopedtrafiken har inte gjorts i utredningen, men denna får betraktas som olämplig i ett rekreativt område och bör tillåtas endast på för biltrafik upplåtna vägar.

I den byggnadsminnesinventering som tidigare gjorts för Göteborg har Stora Torp föreslagits som byggnadsminne. Kontoret finner inte anledning att frångå detta förslag och delar Delsjöutredningens uppfattning att planförhållandena här bör ses över och annan lokalisering av den nuvarande kontorsverksamheten övervägas. Skogssällskapet har dock ansökt om tomtbildning för Stora Torp och samtidigt önskat byggnadsrätt för ett mindre annex. Vidare har Göteborgs allmänna skolstyrelse inom markområdet närmast öster härom tidigare haft för avsikt att uppföra en särskola. Då sistnämnda skola sommaren 1968 var föremål för omprövning medtogs emellertid vare sig Stora Torps tomt eller skoltomten i det planförslag avseende Sveriges Radios anläggningar väster om Stora Torp, vilket framlades den 25 juni 1968. I skrivelse till byggnadsnämnden vid detta tillfälle påtalades dock att samråd skett i denna tomtfrå-

ga och att ärendet skulle tagas upp i senare plansammanhang när slutligt ställningstagande skett till särskolan. Skolstyrelsen har under hand meddelat att förutsättningarna för särskoleundervisningen nu har ändrats varför en skola ej längre önskas på den aktuella platsen.

I utredningens naturinventering har medtagits en rekommendation om att Delsjöområdet läggs ut som naturreservat. Stadsbyggnadskontoret anser det önskvärt att Delsjöområdet för framtiden utgör reservat för friluftsliv, men vill samtidigt hänvisa till tidigare uttalanden från byggnadsnämnden, om att staden genom sin byggnadsnämnd i stadsplaner och generalplaner har fullt tillräckliga medel att reglera naturområdenas användning. Frågorna om avgränsning, regleringsform och administration bör emellertid samordnas interkommunalt.

Sammanfattningsvis konstaterar kontoret att den framlagda utredningen klarlagt många för staden väsentliga frågeställningar och att den därför kan utgöra en bas för vidare diskussioner samt det följande praktiska genomförandet av utredningens intentioner. Den omständigheten att kontoret på ett antal punkter har anfört avvikande mening förringar inte utredningens värde. Arbetsgruppens sammansättning med representeranter endast från Göteborgs stad förutsätter emellertid ett omfattande samordningsförfarande mellan olika kommuners intressen innan ställningstaganden om åtgärder fattas.

Stadsbyggnadskontoret föreslår att byggnadsnämnden beslutar att såsom eget yttrande i ärendet åberopa innehållet i detta utlåtande.

KOJ JONSSON
Stadsbyggnadsdirektör

Axel Lund
Generalplanechef

Statens vattenfallsverk*Till Stadskollegiet*

9 februari 1970

Med anledning av rubricerade utredning får vi härmed avge följande yttrande.

1. På sidan 100 i avsnitt 2.37 i utredningen har angivits två stycken Trollhätte kraftverk tillhöriga 130 kV kraftledningar, som passerar reservatet, den ena i väster och den andra i sydost. Den västra ledningen som går från Lärje till Krokslätt, har utredningen funnit utgöra hinder för utnyttjande av vissa områden vid Skatås m m och föreslår att ledningen till viss del skall flyttas. En flyttning av ledningen enligt utredningens förslag medges under förutsättning att annan mark upplåtes för ledningen och att full gottgörelse utgår för våra av flyttningen föranledda kostnader.
2. För tillgodoseende av ett ökat behov av elektrisk energi planeras uppförande av en ny 130 kV transformatorstation i anslutning till ovannämnda kraftledning från Lärje till Krokslätt. Denna station planeras i samråd med energiverken i Göteborg att förläggas vid Kallebäck. En ny 130 kV kraftledning kommer även att erfordras för överföring av energi från Stenkullen till en ny transformatoranläggning vid Råda. Denna ledning kan eventuellt komma att beröra reservatet inom dess sydöstligaste del.
3. Utöver de i utredningen uppmärksammade 130 kV ledningarna vill vi endast upplysa om att vi inom reservatets östliga del även har två stycken befintliga 20 kV ledningar framdragna.

Statens Vattenfallsverk

Drift och förvaltning

Trollhätte Kraftverk

EBBE LUNDSTRÖM

Landvetters kommunalnämnd

Utdrag ur protokoll fört vid sammanträde med Landvetters kommunalnämnd i kommunalhuset, Landvetter, måndagen den 16 februari, 1970.

§ 54

Göteborgs stadskollegium har 11 december 1969 dnr 632/67 berett Landvetters kommun tillfälle avge yttrande över av GAKO verkställd utredning »Delsjöreservatet».

Byggnadsnämnden har 5 februari 1970 § 53 avgivit remissvar.

Kommunalnämnden beslutar upptaga byggnadsnämndens yttrande som sitt eget att avgivas till Göteborgs stadskollegium.

(Bilaga till § 54).

År och dag som ovan
HENRY FRANSSON
Skr

Justerat
ÅKE JOHANSSON
Ordf

BENGT AMBRING
Just man

Anslag om justering har i vederbörlig ordning skett den 20 februari 1970 betygar

HENRY FRANSSON

Bilaga till kommunalnämndens protokoll 16 februari 1970 § 54.

Remiss från kommunalnämnden ang GAKO:s utredning av september 1969 beträffande Delsjöreservatet.

Studerat område berör ej direkt kommunen. Av utredningen framgår dock att undersökningar pågår om en sammankoppling av Delsjö- och Härskogsreservaten. Från Partille kommun har redovisats ett förslag till översiktsplanering innebärande en kraftig expansion åt sydost nära gränsen till Landvetters kommun. Föreslaget flygfält i Härryda synes för Landvetters del tvinga framtida utbyggnad mot nordväst i rikt-

ning mot nyss nämnda del av Partille. Dessa omständigheter kan sålunda komma att minska utrymmet för utveckling och sammankoppling av reservaten.

LARS TUBRING

Vik stadsark i Landvetter

**Länsstyrelsen
i Göteborgs och Bohus län***Till Stadskollegiet*

23 februari 1970

Länsstyrelsen har berett naturvårdsrådet i länet tillfälle att yttra sig angående den framlagda planen för Delsjöreservatet och finner anledning att helt instämma i de av rådet framförda synpunkterna. Som särskilt angeläget inför det fortsatta arbetet med planeringen för detta reservatområde framstår en omarbetning av trafikledsplanen för de östra delarna av Göteborgs-regionen. Därvid bör med hänsyn till naturvårdsintressena särskilt eftersträvas en lösning, där endast en trafikled av motorvägsstandard tillåts skära genom det sammanhängande grönområde, som Delsjö-Härskogsreservaten utgör. Likaså är behovet av snara åtgärder att stoppa framträngandet av ytterligare bebyggelse inom Delsjö-området uppenbart.

Avskrift av naturvårdsrådets yttrande angående plan för Delsjö-reservatet bilägges.

På länsstyrelsens vägnar

ERIK AXELSON

Carl-Axel Jansson

Till Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

8 februari 1970

Angående plan för Delsjöreservatet. En utredning utförd av konsultbyrån GAKO för Göteborgs stadskollegium.

Med anledning av remissen får naturvårdsrådet anföra följande:

Naturvårdsrådet har tidigare i flera framställningar till länsstyrelsen framhållit vikten av att de inom Göteborgs stads gränser befintliga naturvårdsobjekten skyddas och bevaras med stöd av gällande

naturvårdslagstiftning. Det är därför med stor tillfredsställelse rådet kan konstatera, att det i föreliggande utredning lagts ned ett betydande och ambitiöst arbete på planeringen av det framtida Delsjö-reservatet, en grönyta, som på grund av sin centrala belägenhet i Göteborgs-regionen, sin relativa lättåtkomlighet och sina betydande naturattraktioner måste betraktas som omistlig. Utredningen motsvarar tillfullo högt ställda krav på planeringsmetodik. Den omfattar bl a en ingående och av sakkunskap präglad redogörelse för områdets naturföreteelser och en grundlig analys av problemen beträffande avgränsning, markanvändning samt trafikledsdragnigar.

I trafikledsplanen för Göteborgs-regionen är inlagda två motorvägar, som skär av det sammanhängande naturområde mellan vägar E 3 och R 40 som Delsjö- och Härskogsområdena utgör. Naturvårdsrådet delar helt utredningsgruppens uppfattning att trafikledsplanen är oförenlig med reservatintressena. Skulle bägge dessa motorvägar och flygfältet i Härryda kommun komma till utförande, får vi här tre breda och delvis parallella bullerzoner, som kommer att sönderskära ovannämnda gröonstråk och helt förta intrycket av opåverkad natur varigenom rekreationsvärdena avsevärt reduceras. För det högre djurlivet innebär vägar av denna klass allvarligt rörlighetsbegränsande fysiska hinder. Enligt rådets mening bör sådana konsekvenser ge anledning till ytterligare utredning av de stora vägfrågorna inom denna del av Göteborgs-regionen. Tillkomsten av en storflygplats ger också anledning till en revision av denna trafikledsplan, som med tanke på naturvårdsaspekten bör ta sikte på en sammanläggning av de två här aktuella lederna till en enda.

Utredningens förslag till markdisposition innebär enligt rådets uppfattning ett väl intensivt utnyttjande av vissa arealer, inom vilka det ordinära rörliga friluftslivet därigenom begränsas och en kraftig förslitning i övrigt kan förväntas. Området väster om en linje från Härlanda tjärn till Lilla Delsjön kommer förmodligen att disponeras

på ett sådant sätt att naturprägel till ganska väsentlig del försvinner. En viss moderation kan därför rekommenderas vid det slutliga ställningstagandet till utbyggnaden av vissa anläggningar. Likaledes tycks i några fall parkeringsplatserna i planen ha förlagts för långt in i reservatet och för nära raststugorna.

Skötseln av det framtida Delsjö-reservatet kommer säkerligen att erbjuda åtskilliga svårbesvärade problem. Inte minst gäller detta de åtgärder, som kan föranledas av önskemålen om bevarandet av den öppna karaktär, som ännu präglar stora delar av området, särskilt ljunghederna på höjdpåsar. När väl igenväxningen kommit igång på ytor av detta slag, fortlöper den i viss mån i accelererat tempo. Här är det angeläget att hävdåtgärder av differentierat slag såsom svedjning, betning och röjning sätts igång inom en snar framtid. Klarare ställningstagande beträffande områdenas framtida karaktär i detta avseende och de därav föranledda olika skötselåtgärderna hade varit önskvärda redan på detta stadium i planeringen.

Verkställighetsfrågor ligger enligt direktiven utanför ramen för utredningen. Naturvårdsrådet kan emellertid i detta sammanhang inte underlåta att konstatera, att den bebyggelse som tillkommit under de senaste decennierna i randområdena, i flera fall tagit i anspråk markområden, som hade varit bättre ägnade att användas för reservatändamål och därmed kunnat ge Delsjö-reservatet en naturligare avgränsning. Detta gäller bl a markområden kring Stora och Lilla Torp och i Öjersjöområdet. Rådet förutsätter, att man från kommunalt håll med det fortsatta planarbetet syftar att nå fram till en reservatbildning i naturvårdslagens mening med fastställande av reservatföreskrifter för de olika delområdena. I avvaktan på den slutliga reservatbildningen rekommenderar rådet att frågan om en lösning av markanvändningen genom ett inte-

rimistiskt förordnande jämlikt 11 § NVL tagas upp till prövning.

För naturvårdsrådet i
Göteborgs och Bohus län
NILS DAHLBECK

Jan Rexmo

Stadsfullmäktiges beredning för natur- och kulturskydd

Till stadskollegiet

Med skrivelse av den 29 oktober 1969 har stadskollegiet till stadsfullmäktiges beredning för natur- och kulturskydd för yttrande överlämnat den av Konsultbyrån GAKO AB i samråd med en för ändamålet tillsatt arbetsgrupp utförda utredningen »Delsjöreservatet».

I anledning av ovanstående får beredningen anföra följande.

Beredningen vill inledningsvis uttrycka sin uppskattning av utredningen, som beredningen finner mycket värdefull och intressant. De i utredningen framlagda förslagen angående reservatets användande anser beredningen vara väl motiverade. Beredningen finner också alla rimliga anspråk som kan ställas i natur- och kulturskyddshänseende vara väl tillgodosedda genom utredningens förslag.

Beträffande vissa av de i utredningen upptagna frågorna önskar beredningen anföra följande.

1. I utredningen har noggrant penetrerats inverkningarna på reservatet av den eventuella motorvägen Råda—Partille. Efter företagna undersökningar framhålls att en sådan väg skulle få synnerligen olyckliga konsekvenser för reservatet, främst i två avseenden. Dels skulle vägen innebära en definitiv avgränsning av reservatet mot öster, vilket bedömes såsom mycket olämpligt med hänsyn till reservatets relativt ringa yta och behov av kontakter österut, och dels skulle motorvägen medföra omfattande bullerstörningar inom stora delar av reservatet, däribland de ur natursynpunkt mest vär-

defulla områdena. I utredningen föreslås ett alternativt läge av vägen i förhållande till den tidigare planerade sträckningen. Det betonas emellertid att nackdelarna med motorvägen icke elimineras av denna alternativa sträckning. Arbetsgruppen ifrågasätter vidare avslutningsvis om icke frågan om motorväg genom reservatet borde tagas upp till förnyad prövning, sedan nu planerna på Härryda flygplats tagit fastare form.

Beredningen ansluter sig helt till utredarnas uppfattning om konsekvenserna för reservatet av motorvägen och vill kraftigt understryka att en sådan väg kommer att få ur naturskyddssynpunkt synnerligen olyckliga inverkingar på reservatet. Beredningen understryker behovet av att de av arbetsgruppen i utredningen framförda tankarna och förslagen i denna angelägenhet tillmätas den allra största betydelse i kommande arbeten med lösandet av vägfrågorna.

2. Arbetsgruppen har i det i utredningen intagna planförslaget indelat reservatet i områden av fyra olika typer: naturområden, naturattraktioner, strövområden och aktivitetsområden. Beredningen har inget att erinra mot den föreslagna uppdelningen av reservatet. Beredningen önskar emellertid framhålla att det ur naturskyddssynpunkt är angeläget att gränserna för aktivitetsområdena från början ges en definitiv karaktär, så att aktivitetsområdena, som ofta har en benägenhet att svälla ut, icke ytterligare inkräktar på naturområdena och övriga områden inom reservatet.
3. Arbetsgruppen förutsätter i utredningen att inom de flesta aktivitetsområdena byggnader för olika funktioner uppföres. Sålunda föreslås uppförande av kaffestugor i flera områden och inom Sjölyckeområdet ett museum. Beredningen vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på möjligheten att till Delsjöområdet flytta lämpliga byggnader. Enligt uppgift har staden i sin ägo ett flertal av bl a kulturhistoriska skäl bevarade byggnader, vilka är möjliga att flytta.

Vid det närmare utformandet av aktivitetsområdena bör undersökas i vilken mån dessa byggnader kan komma till användning inom reservatet. Användandet av sådana byggnader för kaffestugor, raststugor m m skulle kunna bidra till att ge reservatet en trivsamt kulturell prägel samtidigt som de värdefulla byggnaderna ges en meningsfull funktion.

4. Arbetsgruppen har i utredningen på funktionsplanerna I—III redovisat befintliga samt föreslagit nya gångvägar, gångstigar, vandringsleder, löpspår, skidspår och ridstigar. Vissa av de befintliga och föreslagna gångvägarna föreslås också vara öppna för cykling. Även om det möjligen kan sägas falla något utanför ramen för beredningens verksamhetsområde, vill beredningen såsom sin åsikt framhålla, att cyklisterna borde erbjudas betydligt fler vägar inom reservatet. På grund av de längre sträckor som cyklister färdas är det särskilt viktigt att anknyta cykelvägarna till småvägar öster om Delsjöreservatet. Exempelvis en sammanhängande cykelväg till Härskogen skulle skapa möjlighet till lagom långa dagsutflykter på cykel.

Göteborg den 25 februari 1970.

N. G. SJÖSTRAND

Sven Jansson

Råda kommunalnämnd

Till Göteborgs stadskollegium

2 mars 1970

Delsjöreservatet ingår i 1962 års regionplan som ett av de reservat som föreslagits i regionen. Reservaten fyller ut de fingerformigt utlöpande bebyggelseområdena i dalgångarna runt Göteborg. Regionplanens uppbyggnad syftar till att reservaten som »gröna lungor» skall sträcka sig ända in mot Göteborgs centrum.

Utvecklingen inom regionen synes dock ha fått en annan inriktning än enligt regionplanens intentioner. Biltrafiken har så-

lunda visat sig kräva ytterligare stora leder i nordsydlig riktning, bland annat genom en dubblering av Europaväg 6. Denna dubblering berör Delsjöreservatet genom att motorvägen korsar detta i den östra delen och därigenom avskär Delsjöreservatet från det i öster angränsande Härskogsreservatet. Utredningen har noterat detta som en allvarlig brist. Vidare anser utredningen att planerat flygfält vid Härryda kommer att medföra en omprövning av inriktningen av motorvägsnätet för regionen.

Regionens struktur är sålunda föremål för omprövning vad gäller ett flertal betydelsefulla lokaliseringsbildande faktorer. Bortsett från dessa synpunkter synes det dock vara värdefullt att reservat skapas av Delsjöområdet, framförallt kanske på grund av områdets centrala belägenhet inom den inre göteborgsregionen. Föreslagna åtgärder för reservatsbildning bör sålunda tillstyrkas.

Delsjöreservatet berör Råda kommun i följande avseenden:

1. Den del av kommunen som är belägen norr om nya sträckningen av motorvägen Göteborg—Borås avses att ingå i reservatet. I planeringen för kommunen har hänsyn tagits härtill bland annat genom att ett antal gång- och cykelförbindelser under motorleden inlagts. Förbindelserna tillkommer i samband med motorvägsbygget.
2. I anslutning till motet vid Mölnlycke samhälle och där planerat motorhotell avses att tillskapas en campinganläggning. Campinganläggningen kan delvis baseras på service från motorhotellet. Körbar förbindelse, planskild från motorvägen, bör finnas mellan nämnda anläggningar.
3. Utredningen föreslår att vid Råda Säteri tillskapas en anläggning för ridsport. Marken kan bland annat på detta sätt ges en lämplig användning genom att det öppna och ur landskapsvårdssynpunkt värdefulla landskapet kan hållas öppet och igenväxning undvikas.

På grund av det anförda får kommunalnämnden efter hörande av byggnadsnämnden tillstyrka bildandet av reservat i enlighet med Delsjöutredningens förslag.

Råda kommun
Kommunalnämnden
GULLI ÖSTBERG
Ordförande

Åke Magnusson

Fastighetsnämnden

Till Stadskollegiet

Genom skrivelse av den 29 oktober 1969 har stadskollegiet till fastighetsnämnden för yttrande överlämnat av Konsultbyrån GAKO AB i september 1969 daterad utredning »Delsjöreservatet».

I anledning härav får fastighetsnämnden, som från fastighetskontoret i ärendet mottagit bilagda promemoria av den 27 januari 1970, meddela, att nämnden såsom eget yttrande i ärendet åberopar promemorians innehåll.

Göteborg den 24 mars 1970.

På fastighetsnämndens vägnar:

JAN STEEN

Gösta Johansson

PM

angående utredning om Delsjöreservatets utnyttjande.

Genom skrivelse av den 29 oktober 1969 har stadskollegiet till fastighetsnämnden för yttrande före den 1 februari 1970 överlämnat här bilagda utredning »Delsjöreservatet». Sedan ärendet överlämnats till fastighetskontoret, får kontoret anförda följande.

Sedan idrottsnämnden i maj 1966 i skrivelse till stadskollegiet gjort framställning om utredning beträffande Delsjöreservatets framtida nyttjande och förvaltning yttrade sig fastighetsnämnden i december månad 1966, varvid nämnden tillstyrkte att den föreslagna utredningen kom till stånd samt föreslog att utredningen skulle bedrivas

genom särskild arbetsgrupp. Stadsfullmäktige beslöt den 1 juni 1967 att uppdraga åt stadskollegiet att låta verkställa en utredning beträffande planläggning av Delsjöreservatets nyttjande. Frågan om den framtida förvaltningen av Delsjöreservatet skulle icke upptagas till behandling förrän utredningen rörande reservatets planläggning slutförts.

Föreliggande utredning har på stadskollegiets uppdrag utförts av Konsultbyrån GAKO AB i samråd med en särskild arbetsgrupp under kommunalrådet Torsten Henriksons ordförandeskap.

Som grundläggande konstateranden och bedömningar har beträffande reservatets »uppgifter i regionen» angivits

»att området är det innersta och det lättast åtkomliga av de friluftreservat som i framtiden kommer att stå till regionbefolkningens förfogande,

att området med en yta av ca 3 100 hektar är att betrakta som litet i förhållande till andra aktuella naturreservat inom Stor-Göteborg och samtidigt det första som detaljstuderas och iordningställes för fritidsändamål,

att områdets attraktivitet måste bedömas som stor och ständigt ökande allt eftersom bebyggelsen expanderar norr och söder om reservatet,

att området därför kommer att utsättas för en ökad belastning som medför risker för förslitning».

Mot bakgrund härav har målsättningen i utredningsarbetet dikterats av de hänsyn som bör tagas för bevarande av områdets natur- och friluftsvärden, vilket uttryckts som krav på skydd mot ytterligare intrång i reservatet av ändamål, som inte tjänar för friluftslivet väsentligt ändamål, samt

krav på urval av ändamål samt lokalisering och utformning av anläggningar som inte inkräktar på reservatets ostördhet och naturvärden.

Reservatets gränser har föreslagits med utgångspunkt från målsättningen att ytterligare intrång i reservatet, som inte tjänar för friluftslivet väsentligt ändamål, bör förhindras. I söder har gränsen dragits längs

föreslagen ny sträckning för riksväg 40. Dock har ett konserveringsforskningsinstitut och ett område i anslutning därtill lagts utanför reservatet. Områdets gräns i väster föreslås i huvudsak följa gränserna för tidigare stadsplanlagda områden från Kallebäck i söder till Renströmska sjukhuset i norr. Undantag härifrån har gjorts vid Virginsgatan, där ett tidigare planlagt område (Apslätten) intagits i reservatet. Sistnämnda område har i stadsplan från år 1957 avsatts för handels- och industriändamål samt allmän plats. För närvarande är områdets användning för handels- och industriändamål inaktuellt, medan däremot ett utnyttjande för allmänt ändamål, bl a för gymnasium, har diskuterats. Den pågående förändringen av skolväsendet medför nämligen att nuvarande Munkebäcksgymnasiet kommer att övergå till att vara högstadieskola, varigenom tomt för ett nytt gymnasium måste anskaffas. Därvid har med hänsyn till uppställda krav på tomten endast två alternativa placeringar ansetts möjliga. Den ena är Härlandafängelsets tomt, vilken av staden upplåtits till kronan »med obehindrad besittnings- och nyttjanderätt», den andra nu aktuellt område vid Apslätten.

Stadsfullmäktige har den 18 december 1969 förklarat sig intet ha att erinra mot ett förslag till utbyggnadsplan för regionens gymnasieskolor (H 603/1969), i vilket skolförvaltningen i Göteborg bland andra platser för föreslagna nya gymnasieskolor angivit Apslätten. Skolan avses bli byggd först efter 1980. Enligt fastighetskontorets mening bör man dock försöka undvika att förlägga en så skrymmande anläggning som ett gymnasium till Apslätten, vilket område är livligt frekventerat, bl a av boende i närliggande hyreshusområde, och kontoret vill med hänsyn härtill ej motsätta sig att reservatsgränsen dras i enlighet med förslaget.

I norr föreslås avgränsningen i huvudsak följa gränserna för de stadsplanlagda områdena från Renströmska sjukhuset och österut. Gränsen mot öster har angivits som en etappgräns i avvaktan på dels resultat

av undersökningen rörande sambandet mellan Delsjö- och Härskogsreservaten, *dels ifrågasatt omprövning av motorvägssträckningen Råda—Partille*. Sistnämnda vägsträckning har i planen inlagts på sätt som studerats i en separat utredning och godkänts av Stor-Göteborgs samarbetskommitté och regionplanestyrelsen. Trots att sträckningen anpassats i syfte att förorsaka minsta möjliga intrång anser utredningen att en motorväg i detta läge är till allvarligt men för reservatet med hänsyn dels till de försvårade kontakter mellan reservatets båda delar, som uppstår för såväl människor som djur, dels till bullerstörningarna från trafiken inom vissa delar av reservatet. Utredningen framhåller, att tillkomsten av en ny storflygplats vid Härryda bör medföra en omprövning av motorvägsnätets inriktning, vilket bl a kan innebära, att den »yttre motorvägen» i sträckning Landvetter—Jonsered i första hand blir aktuell. — Fastighetskontoret vill först erinra om att de motorvägssträckningar som här diskuteras i sin helhet ligger utanför stadens gräns. I och för sig synes det vara önskvärt att frågan om motorvägsnätets utformning och etappvisa utbyggande studeras på nytt av Stor-Göteborgs samarbetskommitté med hänsyn bl a till inverkan av den nya storflygplatsen. Därvid är det dock angeläget att utöver till regionala trafikintressen och naturvårdsintressen ta vederbörlig hänsyn även till de speciella plansynpunkter som de närmast berörda kommunerna kan anlägga på dessa trafikfrågor. Sålunda bör bl a beaktas den icke önskvärda ökning av trafiken på sekundärleden öster om Kåsjön som kan förväntas vid ett senareläggande av motorvägen.

Förutom nyssnämnda motorvägssträckning mellan Råda och Partille är frågorna om Skatås utbyggnad samt lokalisering av ett nytt ridhus av speciellt intresse.

Idrottsnämnden hemställde i oktober månad 1966 hos stadsfullmäktige att stadsfullmäktige måtte besluta att godkänna ett i juni månad 1966 upprättat förslag till dispositionsplan för *Skatås*. Sedan fastighetsnämnden fått ärendet på remiss från stads-

kollegiet, yttrade sig nämnden den 19 maj 1967 och återopade därvid innehållet i en av fastighetskontoret upprättad promemoria. Där föreslogs att beslutad utredning om Delsjöreservatets framtida nyttjande borde avvaktas före ett ställningstagande i frågan.

I samband med ifrågavarande utredning har också förutsättningslöst studerats placeringen av »nya Skatås». Man har därvid kommit fram till att anläggningen bör erhålla samma lokalisering som den tidigare. Vid den bedömning i ett större sammanhang som nu skett har det emellertid visat sig lämpligt att till området förlägga de sportfält som tidigare planerades vid Brudaremossen, och anläggningens tyngdpunkt har genom sporthallens och badhusets föreslagna nya placeringar förskjutits söderut. En skrinbar bana har tillkommit i norr och antalet parkeringsplatser har ökat från tidigare föreslagna ca 350 st till ca 850 st, vartill kommer ca 300 bilplatser vintertid på Kärralunds campingplats.

Beträffande *Brudaremossen* beslöt stadsfullmäktige år 1965 att sportfält skulle iordningställas där sedan sopuppläggningsavbrutits. Nu föreslås, inte minst med hänsyn till önskemålet, att begränsa biltrafiken i området, att Brudaremossen icke iordningställes enligt de ursprungliga intentionerna utan vintertid nyttjas för skidsport (»Brudareåsen»).

Vad avser lokalisering av ett nytt ridhus har fastighetsnämnden senast i oktober månad 1965 för Göteborgs Fältrittklubb och Föreningen Rytarkamraterna reserverat ett område norr om Töpelsgatan för uppförande av en ridhusanläggning. Denna anläggning avsågs dimensioneras för ca 250 hästar vilket antal omfattade även polisens hästar. Före fastighetsnämndens behandling av ärendet hade 1:e stadsläkaren Andéns synpunkter i frågan inhämtats.

Under år 1968 har Göteborgs Fältrittklubb låtit utarbeta ett lokalprogram vilket utöver tidigare planerade anläggningar upptar utomhusanläggningar såsom hoppbanor och dressyrbanor. Ett genomförande av detta utbyggnadsprogram skulle inne-

bära att Kärralunds campingplats skulle behöva tas i anspråk förutom tidigare reserverat markområde om ca 29 000 m².

Utredningen har dels diskuterat möjligheterna att ta i anspråk campingplatsen för ridsportändamål, dels övervägt möjligheterna att ridhusanläggningen förläggs till helt annan plats än tidigare förutsatts, varvid antytts möjligheten att placera anläggningen på Råda säteri.

Med hänsyn till att Kärralunds campingplats är av god standard, att staden där gjort stora investeringar, att campingplatsen har ett bra läge för turister samt att den vintertid kan användas för parkering bör enligt utredningen campingplatsen ej utnyttjas för annat ändamål. Utredningen förordar att det nya ridhusets lokalisering omprövas.

Fastighetskontoret delar uppfattningen att något ingrepp på Kärralunds campingplats ej bör ske. Däremot anser kontoret att området vid Töpelsgatan i och för sig har ett lämpligt läge för en ridsportanläggning, inte minst med tanke på den stora grupp av barn och ungdom som rider. En förutsättning är då att anläggningens byggnadsprogram kan krympas så att densamma utan svårighet kan inrymmas på det tidigare reserverade området. Företrädare för ridsporten har förklarat sig intresserade av en sådan lösning, varvid man räknat med att för träning och tävlingar utomhus använda den gamla tippen, vilken i planen upptagits som område för ridning. Kontoret vill sålunda föreslå, att möjligheterna att förlägga ett ridhus till området norr om Töpelsgatan prövas ytterligare.

Med beaktande av *dels* inledningsvis anförda grundläggande bedömningar beträffande reservatets uppgifter i regionen *dels* gjorda naturinventeringar föreslår utredningen att området utnyttjas i huvudsakligen överensstämmelse med en *markanvändningsplan* som indelar området i:

- a) naturområden
- b) naturattraktioner
- c) strövområden
- d) aktivitetsområden.

Som *naturområden* upptages två områden: Björnås och Knipeflägsbergen.

Som *naturattraktioner* upptages tre områden: Edsåsen i Stora Delsjön, Uggleberget norr om Blacktjärn samt Kåsjön i Stora Kåsjön. Förutom dessa områden tillkommer ett stort antal naturobjekt med attraktionsvärde inom olika delar av reservatet. De finns beskrivna i respektive inventeringar.

Som *strövområden* upptages de ospecificerade markområden som tillsammans med sjöar fyller ut och håller samman reservatets preciserade områden.

Som *aktivitetsområden* upptages följande 19 objekt: Kålltorps fritidsgård (areal 1,2 ha), Kärralunds campingplats (areal 7 ha), Nya Skatås friluftsgård (areal 44 ha), Brudareåsen (areal 34 ha), Gamla tippen (areal 4 ha), Skidbackar (areal 2 ha), Delsjökolonin (areal 7 ha), Kamratgården (areal 3 ha), Delsjö Tenniscentrum (areal 6 ha), Delsjö Observatorium (areal 4,5 ha), Sjölyckan (areal 24 ha), Delsjö Golfklubb (18-hålsbana; areal 59 ha, 9-hålsbana; areal 35 ha), Gillsåsområdet (areal 1/4 ha), Råda friluftsgård och campingplats (areal 11 ha), Delsjökärr (areal 5 ha), Råbackaområdet (areal 21 ha), Blacktjärnsstugan (areal 9 ha), Kåsjö friluftsgård (areal 51 ha).

För att illustrera markanvändningsplanen har detaljdispositioner upprättats för de viktigaste aktivitetsområdena.

Beträffande *skötseln* föreslås

att utsiktspunkter upphugges,

att träddräder vid sjöar glesas ut,

att de smärre öppna lyckor och ängar som finns inom området även fortsättningsvis hålles öppna, samt

att ett intensivt och kontinuerligt renhållningsarbete sker, inte minst genom förebyggande åtgärder såsom utplacering av papperskorgar.

Inom de som naturområden avsedda arealerna föreslås att inga skötselåtgärder företas utan att naturen så långt möjligt får utvecklas fritt. Det bör noteras att det södra av de föreslagna naturområdena huvudsakligen består av myrmark och kalberg. Inom

»sportområdena» — i första hand söder om Stora Torp till Boråsvägen och längs Boråsvägen — föreslås skötselns få karaktär av parkvård, dvs uppkvistning av träd, risrensning m.m.

Markområdet i anslutning till Skatås och mellan Härlanda tjärn och Stora Delsjön, som angivits som »intensivområde» föreslås få en artificiellt tillskapad naturtyp som tål ett hårt slitage. Inom de delar av reservatet där det idag bedrivs ett traditionellt skogsbruk föreslås att detta sker även fortsättningsvis.

Beträffande vilt- och fiskevård föreslås att jakten upphör samt anföres att nuvarande fiskevårdsåtgärder kan anses tillräckliga.

I utredningens naturinventering rekommenderas att »hela området, möjligen med undantag av delområdena 1 och 2, avsättes som naturreservat». Fastighetskontoret vill i anslutning här till först erinra om att remissyttranden som byggnadsnämnden och fastighetsnämnden avgivit tidigare klart visat den inställningen, att tillämpning av naturvårdslagen till skydd för naturområden inom Göteborg bör tillämpas restriktivt.

I januari månad 1968 avstyrkte fastighetsnämnden i yttrande till stadskollegiet en framställning till länsstyrelsen från naturvårdsrådet om åtgärder med stöd av naturvårdslagen till skydd för bl.a. Delsjöreservatet. Beträffande detta område anföres bl.a. att utredning om dess framtida utnyttjande pågick och att svårigheter vid tidpunkten ifråga förelåg att fixera gränserna för de då aktuella områdena.

Väsentligt från allmän synpunkt vid bedömning av frågan om området eller del därav bör avsättas som naturreservat är de större möjligheter som därvid erhålles att genomföra förslagens intentioner. Vid förordnande om naturreservat skall enligt 8 § naturvårdslagen i särskilda reservatföreskrifter anges de inskränkningar i rätten att förfoga över fastighet som erfordras för att trygga ändamålet med reservatet. Exempelvis regleras rätten till jakt i sådana före-

skrifter. Vidare kan enskild markägare enligt 9 § naturvårdslagen förpliktigas åta sådant intrång som uppstår genom anläggandet av vägar, parkeringsplatser, vandringsplatser, raststugor, tältplatser etc eller genom att där företages gallring, slätter, plantering etc, allt för att ändamålet med naturreservatet skall tillgodoses.

Anser ägaren att han genom reservatsföreskrifterna tillfogas »synnerligt men vid fastighetens utnyttjande» äger han enligt § 26 naturvårdslagen påfordra att fastigheten lösas.

Med hänsyn till att delar av området är i privat ägo och till de större möjligheter att genomföra förslaget som enligt ovan vinnes genom bildande av naturreservat vill fastighetskontoret tillstyrka beslut därom inom Delsjöområdet med undantag av de västligaste delarna (delområdena 1 och 2). Inom sistnämnda områden, där ett mera intensivt utnyttjande av marken föreslås för idrotts- och rekreationsändamål, är reservatsformen enligt kontorets mening ej lämplig.

Av förslaget berörd mark är i den mån den ligger inom Göteborg till övervägande del i stadens ägo.

Beträffande mark utanför stadens gräns äger staden inom Partille kommun ca 390 ha och inom Råda kommun ca 100 ha.

Kontoret vill slutligen ta upp frågan om Delsjöreservatets förvaltning. Stadsfullmäktige beslöt i oktober månad 1968 (handling 439/1968) »att uppdraga åt idrottsnämnden att utgöra förvaltningsmyndighet för friluftsområden och i denna egenskap från tidpunkt varom överenskommelse kan träffas med fastighetsnämnden övertaga förvaltningen av friluftsområden angivna i bilaga, fogad till promemoria som avlämnats av stadskollegiets arbetsgrupp för fritidsverksamhetens organisation i Göteborg».

I nämnda promemoria uppräknades ett antal av de större fritidsområdena, dock ej Delsjöreservatet, detta med hänvisning till att pågående utredningsarbete skulle slutföras före ett ställningstagande i förvaltningsfrågan. Det anföres dock att knappast någon annan förvaltningsmyndighet än idrottsnämnden borde komma ifråga för

förvaltning av ett område som så nära är förknippat med friluftsverksamhet, friluftsliv och rekreation som Delsjöreservatet.

Fastighetsnämnden anförde den 10 september 1968 i yttrande över ovannämnda promemoria att intet i princip fanns att erinra mot ett överförande av angivna områden till idrottsnämnden. Kontoret anser sig på grundval av nu föreliggande utredning böra förorda, att Delsjöreservatet till den del det är i stadens ägo, förslagsvis från 1 januari 1971, överföres till idrotts- och friluftsnämndens förvaltning.

Kontoret är berett att framdeles avge förslag rörande formerna för sådant överförande. Därvid kommer bl.a. preciserade gränser att anges, som anpassats till fastighetsindelningen, varjämte förslag till reglering av ekonomiska frågor beträffande på fastigheterna belöpande skatter och avgifter avses framläggas.

Om nu diskuterat överförande av förvaltningsansvaret genomföres, är fastighetskontoret berett att på begäran av den blivande förvaltningsmyndigheten även framdeles i den utsträckning så befinnes möjligt medverka vid utredningar av fastighetstekniska och -rättsliga frågor, som berör Delsjöområdet.

Hemställes att fastighetsnämnden måtte besluta:

att med biläggande av ett exemplar av denna promemoria i skrivelse till stadskollegiet meddela att fastighetsnämnden såsom eget yttrande i ärendet åberopar innehållet i promemorian.

Göteborg den 27 januari 1970.

LOUIS CAMPANELLO

S. Hasseläng

Statens vägverk

Till Göteborgs Stadskollegium

3 april 1970

Med anledning av att rubricerade förslag översänts för yttrande får vi, sedan ärendet underställt prövning av vägverkets gatu-sektion anförda följande.

Utredningen diskuterar bland annat lokaliseringen av Österleden, som ingår i den så kallade motorvägsringen, mellan Rv 40 och E 3.

De trafikprognoser för regionen, upprättade av Göteborgs stadsbyggnadskontor, som ligger till grund för 1967 års Snabbspårvägsutredning, visar att det förväntade resutbytet år 2000 mellan regionens NÖ och S delar, oberoende av om regionens utbyggnad sker enligt stadsstruktur I eller II, blir av sådan storleksordning att en förbindelse, Österleden, genom det föreslagna Delsjöreservatet, måste finnas. Österleden finns även föreslagen i den skiss till trafikledsplan som ingår i ovannämnda utredning.

En detaljerad studie av denna leds lokalisering har utförts av VIAK år 1966 på uppdrag av Stor-Göteborgs Samarbetskommitté: Motorvägsringen i Göteborgsregionen, alternativa sträckningar inom Partille.

Av denna framgår att alt A, Råda—Fingösa—Mellby—Angered, är att föredra framför alt B, Råda—Kvastekulla—Skulltorp—Bergum, när det gäller avlastande effekt på centrum samt markplaneringen inom Partille, men att alt B är fördelaktigare ur naturvårdssynpunkt. Någon väsentlig skillnad mellan alternativen vad avser trafikteknisk standard, markåtgång, etapputbyggnadsmöjligheter och kostnader föreligger inte.

I föreliggande utredning har alt A studerats och inpassats på ur naturvårdssynpunkt bästa sätt, alt A 1, varvid gaffelanslutningen vid alt A till Rv 40 föreslås utgå. Dock anföres stor betänklighet mot detta alternativ, främst med hänsyn till de krav på yttnehåll som naturreservatet ställer. Vidare framhålles att de regionala vägfrågorna i detta avsnitt ej bör anses slutligt fastlagda utan bör omprövas i händelse av utbyggnad av Härryda flygplats.

Det framgår icke klart av nu föreliggande material vilka standardkrav som avses ställas på den aktuella leden. Enligt vår uppfattning bör leden klassificeras som fjärrled i regionens trafikledsnät med därmed hörande standardkrav.

Vi anser med stöd av det ovan anförda att en lokalisering i princip enligt alt A, ur kommunikationsteknisk synpunkt, är att föredraga.

Ett läge enligt alternativ B kommer att medföra vissa omstuderingar av Angered-Bergumplanen men framför allt sådana ingrepp i den långt komna bebyggelseplaneringen i Partille, att det enligt vår mening icke är rimligt att hålla öppet för en utbyggnad i detta läge.

En fortsatt projektering av leden i läge A bör genomföras i samråd med oss så att en gemensam genomarbetning av problemen kan ske och så, att ovannämnda standardkrav, i avstånd mellan trafikplatser etc, tillgodoses.

Vidare anser vi att en förbindelse genom Delsjöreservatet kommer att bli nödvändig med hänsyn till det ovannämnda resutbytet mellan regionens NO och S delar, oberoende av Herryda flygplats tillkomst. En motorväg Landvetter—Jonsered kan aldrig bli ett alternativ till en sådan förbindelse men väl ett komplement.

SUNE EWERDAHL

Statens planverk, länsarkitekten

Till Göteborgs Stadskollegium

Ät konsultbyrån GAKO har Göteborgs stadskollegium uppdragit att upprätta plan för Delsjöreservatet i samråd med en tillsatt arbetsgrupp, bestående av utvalda experter inom berörda ämnesgrupper. Då länsarkitekten anmodats avge yttrande över denna utredning får härmed anföras följande.

Göteborgs stadsfullmäktige har i beslut den 1 juni 1967 i direktiv för utredningen angett bl a, att anordningar för sport och annan fritidsverksamhet inte bör förläggas till reservatet, om naturvärden av betydelse därigenom skulle gå till spillo, samt att nya anläggningar bör koncentreras till områden, som redan är etablerade intressecentra.

Området väster om en linje Härlanda-tjärn—Brudaremsen—Stora Delsjön är redan nu i relativt hög grad ianspråktaget. Se

karta nr 9, som visar »upplåten mark». De i utredningen föreslagna nya anordningarna tillsammans med utvidgning av de befintliga inom detta området utgör en risk för ett allt för intensivt ytnyttjande. Man kan därför befara, att en konflikt med utredningens direktiv uppkommer. Detta är en principfråga, som dock bör kunna lösas med lämpliga kompromisser.

Mot bakgrunden härav kan det ifrågasättas, om det är befogat att utöka den befintliga golfbanan med ytterligare en 9-hålsbana liksom att anlägga ytterligare ridvägar inom denna västra zon. I detta sammanhang bör också påpekas, att den befintliga racerbanan för småbilar samt skjutbana utgör störningskällor inom förhållandevis stora delar.

De föreslagna stora sportanläggningarna vid Skatås och Brudaremsen kommer säkerligen att fylla en behjärtansvärd uppgift och kan knappast hävdas spoliera några naturvärden av betydelse.

Att det nya ridhuset föreslagits lokaliserat utanför Delsjöreservatets västra del får väl ses med tillfredsställelse med hänsyn till de olägenheter, som ett alltför intensivt utnyttjande av detta område skulle åstadkomma.

Den föreslagna motorvägen Råda—Partille (Sävedalen) genom reservatet är en regional, komplex fråga. Sett från de synpunkter arbetsgruppen har att företräda är sträckningen olyckligt vald, då orörda och ur naturvårdssynpunkt åtråvärda områden kommer att drabbas såväl genom bullerstörning som genom de fysiska hinder vägen skulle skapa. Det är därför önskvärt, att förnyade undersökningar verkställs för att sondera möjligheterna till en mindre störande vägdragnings längre österut, exempelvis vid Landvettervägen.

I vissa fall tycks parkeringsplatser ha föreslagits onödigt långt in i området och för nära tilltänkta raststugor med servering. Jämför kartblad nr 16 och 18.

Någon detaljgranskning av reservatets föreslagna gränser har länsarkitekten inte ansett påkallad i detta sammanhang. Gränserna har mångenstädes fått en till synes

egendomlig sträckning företrädesvis beroende av befintliga bebyggelseområden, som i några fall, såsom vid Lilla Torp, trängt in i reservatet på ett onaturligt sätt. Fråga är om inte en justering av gränsen exempelvis norrut inom vissa avsnitt i Partille vore befogat för att undvika bebyggelse inom zoner med en terräng, som naturligt synes hänga samman med reservatet.

Önskvärt hade varit, att reservatsområdet hade kunnat utsträckas österut, så att en sammanhängande enhet med Härskogens friluftreservat bildats. Nu ligger emellertid Öjersjö bebyggelseområde olyckligtvis som en avskiljare mellan de båda områdena. Öjersjöområdet har en flera decennier gammal fritidsbebyggelse, som alltmer tenderar att övergå till helårsbebyggelse. Då det ur flera synpunkter är olämpligt med helårsbebyggelse i detta förhållandevis perifera läge, utgör området ett komplext och svårlost problem. Länsarkitekten har, underhand erfarit, att ett förslag till lösning framkastats, vilket kanske dock är utopiskt, att genom interkommunalt initiativ, eller på annat godtagbart sätt, förvärva området med tillhörande bebyggelse i avsikt att genom erforderliga arrangemang omskapa detta till ett kommunalt organiserat rekreationsområde för såväl vinter- som sommarvistelse, där fritidsbostäder skulle kunna erbjudas till uthyrning. Om detta är praktiskt, ekonomiskt genomförbart, skulle många av problemen vara lösta.

Även om verkställighetsfrågor enligt direktiven ligger utanför ramen för utredningen, kan länsarkitekten i detta sammanhang dock icke underlåta att rekommendera prövning av frågan om utläggande av området som naturreservat i naturvårdslagens mening och att reservatföreskrifter fastställas för de olika delområdena. Detta understrykes av att mark successivt ianspråktagits för olika ändamål inom skilda delar av området och att det synes nödvändigt att snarast stoppa denna tendens. Det bör även framhållas, att det är av största vikt, hur området kommer att förvaltas samt att erforderliga resurser skapas för effektiv skötsel och översyn i frågor som be-

rör jakt, fiske, bad, segling och skötsel av naturen i allmänhet. Förvaltningen bör även innefatta information och PR-verksamhet. Inte minst viktig är frågan om någon form av kontinuerlig planläggning och revidering av befintliga planer och förhållanden allt efter aktuella omständigheter och de erfarenheter som successivt kommer att vinnas.

Avslutningsvis må konstateras att Delsjöreservatet, med sin centrala belägenhet i en storstadsregion, utgör en synnerligen värdefull tillgång som rekreationsområde. Det är därför med tillfredsställelse man konstaterar, att den nu presenterade utredningen för planering och utnyttjande av området är ett kvalificerat och ambitiöst arbete, som säkerligen kommer att utgöra en värdefull vägledning vid fortsatt ianspråktangande av Delsjöreservatet och vid lösandet av de problem rörande markanvändning som sannolikt kommer att uppstå framdeles.

Länsarkitektkontoret i Göteborg den 10 april 1970.

FRANS SCHERMAN

Elof Persson

Statens planverk, planbyrå

Till Göteborgs stadskollegium

27 april 1970

Delsjöreservatet

Målsättningen. Man syftar till ett naturreservat där sportanläggningar och i än högre grad andra anläggningar inte skall tillåtas avsevärt störa naturvärdena. Tillströmningen till reservatet skall också anpassas så att förslitningen ej blir för stor. Det skall därför ej förses med anordningar för mer än ett begränsat utnyttjande även om efterfrågan i och för sig skulle motivera detta. Denna målsättning står och faller med hur olika störande faktorer som motorväg, flygbuller och olämplig bebyggelse kan bemästras. På mycket lång sikt kan ju också målsättningen framstå som alltför restriktiv.

Stor-Göteborgs utpräglat radiella struktur medför att reservat som detta kan tränga ända in mot innerstaden i sektorer mellan de radiella kommunikationerna. Detta är naturligtvis en stor fördel ur friluftssynpunkt och ger möjligheter att få större däggdjur att uppehålla sig inom reservatet. På längre sikt blir dock den radiella strukturen allt olämpligare och måste modifieras med tangentiella leder. Den utpräglade specialisering inom regionen som den tidigare strukturen medfört — med ett hårt utnyttjat kommersiellt city som ett extremfall och ett utpräglat naturreservat som ett annat — ersätts då gradvis med en jämnare funktionsfördelning. Även om reservatets utformning och utnyttjande kan bibehållas kommer dock högviltets möjligheter att fortleva inom området att därvid starkt begränsas eller upphöra. Om man vill bevara ett högviltbestånd måste man förlägga avskärande tangentiella leder i tunnel eller på viadukt i en sådan utsträckning och på ett sådant sätt att viltet får möjlighet att röra sig fritt mellan reservatets centrumnära delar och de perifera delar som utgör djurens reproduktionsbas.

Karaktern av naturområde kan emellertid inte genomföras för hela reservatet. Redan i dag har bl a de västligaste delarna av de ca 4×5 km stora området en prägel mer av mänskliga fritidsaktiviteter än av naturområde. Det är att förvänta att gränsen mellan de delar av området som i första hand används för intensivare rekreation och övriga delar med karaktär av naturområde kan komma att förskjutas i framtiden. En sådan utveckling kan på sikt även synas naturlig.

Reservatets gränser. Utredningen framhåller önskvärdheten av att utvidga reservatet österut och knyta ihop det med Härskogsreservatet. En sådan utvidgning och sammanknytning har främst betydelse för viltet och de mera extensiva fritidsaktiviteterna (skidåkning, orientering m m). Minst lika viktigt som en sådan sammanknytning är att det föreslagna reservatet ej sönder-skärs av olika biltrafikleder.

Motorvägsdragningen. Motorvägens dragning blir avgörande för reservatets framgång. Arbetsgruppen uttrycker oro för motorvägens avskärande och bullerstörande verkan. Det synes då märkligt att man velat detaljplanera reservatet utan definitiv kännedom om betingelserna avseende vägen. Den sträckning leden fått synes olycklig. En dragning öster om Stora Kåsjön är ur reservatets synpunkt överlägsen huvudalternativet A1. Denna fråga bör bli föremål för ytterligare studier både i regional skala och vad beträffar detaljerna. Därest den föreslagna sträckningen kommer till utförande bör någon anslutning till Öjersjövägen icke ske.

Olika anläggningar. Lokaliseringen av olika fritidsanläggningar diskuteras av arbetsgruppen. Planverket vill för sin del rekommendera att ytkrävande aktiviteter för ett mera begränsat antal deltagare bör förläggas längre bort från mera omfattande bostadsbebyggelse än anläggningar som kan användas av många och på ett varierat sätt. Ur denna synvinkel är en ytterligare utvidgning av golfbanan i väster olämplig.

Befintlig bebyggelse. Öjersjöområdets fritidstugor minskar i hög grad Kåsjöns värde för det rörliga friluftslivet. Den satsning på att skapa en framkomlighet genom området som efterlyses i utredningen bör komma till stånd åtminstone så att en strandpromenad tillskapas runt Kåsjön. Om detta inte kan genomföras omedelbart bör man gripa sig an problemet på ett långsiktigt sätt, t ex genom att lösa in fastigheterna med besittningsrätt för de nuvarande ägarna deras livstid ut.

En avveckling av viss bebyggelse kommer att vara kostsam i nuläget men kan bli omöjlig i framtiden då området permanentats och försetts med vatten och avlopp. En viss permanentning har redan skett i området, enbart under åren 1963—67 skedde permanent bosättning i 23 st tidigare fritidshus.

Utbyggnad och drift. Den gradvisa utbyggnad av aktiviteter som rekommenderas verkar riktig. Genom att ha parkeringsreserver m m stort tilltagna men endast byg-

ga ut dessa i sådan utsträckning att slitage eller trängselfenomen inom reservatet inte blir alltför påträngande bör man rimligen ha säkrat en ekonomisk utbyggnad och ett gott resultat. Erfarenheterna från denna utbyggnad borde kunna tillvaratas för att ge riktlinjer för framtida reservatplanering.

Den satsning Delsjöreservatet innebär för att möta en efterfrågan på området för sport och friluftsliv liksom på centralt belägna naturreservat har planverkets fulla stöd. Planverket förordar att området utläggs som naturreservat i naturvårdslagens mening och att det förvaltande organet får den förankring och de resurser som fordras för att kunna skydda och vårda området i enlighet med utredningens intentioner.

För statens planverk
PETER HEIMBÜRGER

Måns Hagberg

Statens naturvårdsverk

Till Göteborgs Stadskollegium

13 maj 1970

Naturvårdsverket vill inledningsvis konstatera att föreliggande plan med däri ingående delutredningar jämte det förnämliga sätt på vilket den presenteras torde vara ganska enastående för svenska förhållanden. Den synes ge tillräckligt med underlagsfakta för att man utan att ha besökt området, ändå i väsentliga avseenden kan analysera den i relation till områdets naturförhållanden.

Såvitt verket kan se har planen i allt väsentligt beaktat naturvärdena i området. Det är ofrånkomligt att särskilt den västra delen, med dess anhopning av olika aktiviteter, gör denna till ett intensivt utnyttjat område, som kan orsaka förslitning av naturen. Men genom kanalisering av aktiviteterna till ett väl utbyggt väg- och stignät bör skadorna kunna begränsas avsevärt.

För den östra, mer orörda hälften av området utgör den planerade motorvägen ett ytterst besvärande inslag genom att den

kommer att isolera de två värdefullaste naturområdena från varandra. Även om visst bakgrundsljud från staden alltid och nästan överallt kan märkas inom Delsjöområdet, innebär denna motorvägsled alltså ett mycket allvarligt ingrepp. Naturvårdsverket ifrågasätter följaktligen om inte planen bör omarbetas ifall denna trafikled kommer till utförande. Det kan tänkas att det då är lämpligare att till den bullerstörda zonen utmed motorvägen förlägga vissa typer av anläggningar och aktiviteter som är mindre bullerkänsliga. Verket vill dock starkt understryka att motorvägen inte bör framdragas enligt planen utan ges en östligare förläggning.

Naturvårdsverket instämmer vidare i den (i naturinventeringen) framförda åsikten att Delsjöområdet bör avsättas som naturreservat. Härför talar framför allt behovet av att meddela föreskrifter för allmänheten, såsom reglering av tältning, mopedåkning, användande av motorbåt, liksom för att reglera de skilda väg- och stigsystemens utnyttjande för t ex ridning eller skidåkning.

Det synes också med hänsyn till rådande ägoförhållanden vara befogat — i avvaktan på att hela området säkerställs — att staden hos länsstyrelsen begär att förbud utfärdas enligt 11 § naturvårdslagen mot att sådana åtgärder får vidtas som skulle kunna försvåra eller omintetgöra reservatbildningen.

För statens naturvårdsverk

LENNART VILBORG

Renhållningsstyrelsen

Till Stadskollegiet

Med anledning av stadskollegiets skrivelse av den 30 oktober 1969 angående planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande får renhållningsstyrelsen såsom eget utlåtande åberopa bilagda av renhållningsdirektör Nils Holmberg den 26 maj 1970 avgivna yttrande.

Renhållningsstyrelsen vill dock samtidigt understryka nödvändigheten av att reserv-

tipp, slaggtipp m m för förbränningsanläggningen i Sävenäs finnes tillgängliga innan tippning på Brudaremossen kan upphöra.

Göteborg den 26 maj 1970.

På renhållningsstyrelsens vägnar:

ÅKE LUNDH

Lennart Hellgren

Till Renhållningsstyrelsen

Planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande.

Göteborgs stadskollegium har genom konsultbyrån GAKO AB i samråd med en för ändamålet tillsatt arbetsgrupp låtit verkställa en utredning beträffande planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande. Utredningen betitlad »Delsjöreservatet» har överlämnats till renhållningsstyrelsen för yttrande.

Den 17 juni 1965 beslöt stadsfullmäktige i princip godkänna att Brudaremossen utnyttjas för idrottsändamål sedan sopupplaggningsen där avslutats.

På uppdrag av renhållningsverket utarbetade konsultbyrån GAKO AB under hösten 1967 två alternativa förslag till fortsatt utfyllnad på Brudaremossen. Det ena innebär en plan utfyllnad av mossens hela yta och det andra innebär utfyllnad i form av en långsgående ås. Förslagen diskuterades i särskild av stadskollegiet tillsatt arbetsgrupp, som vid sammanträde den 28 november 1967 beslöt att förordna att sopupplaggningsen kan få fortsätta på Brudaremossen t o m 1972 års utgång samt att området borde utfyllas i form av en långsgående ås, Brudareåsen. Efter denna tidpunkt skall området öppnas för friluftssändamål. Ett flertal rörelsestråk kan utläggas över området och viktiga förbindelser tillskapas. Genom tillkomsten av Brudareåsen skapas möjligheter för specialaktiviteter vintertid. I norrslutningen ner mot Härlanda tjärn planeras en teknikbacke med hög kapacitet och god standard med bl a släplift och snökanon. Dessutom skapas möjligheter att ordna kälkbackar av olika kvalitet — från rodelbana till tefatsbackar för småbarn.

Stadskollegiet beslöt vid sammanträde den 2 oktober 1968 »att förklara sig för sin del intet ha att erinra mot att Brudaremossen t o m utgången av 1972 utnyttjades som sopuppläggningsplats under förutsättning att renhållningsstyrelsen dels planerade upplaggningsen av soporna så att anpassning erhöles till det förslag till områdets framtida utnyttjande som framginge av planeringsgruppens för Delsjöreservatet i ärendet avgivna yttrande dels iakttog vad övriga remissorgan anfört ifråga om förebyggande av sanitära olägenheter». Upplaggningsen av sopor på Brudaremossen sker nu enligt ett av GAKO upprättat förslag till dispositionsplan, som framgår av kartbilaga nr 24 ur utredningen Delsjöreservatet.

Då utredningen i vad avser Brudaremossen överensstämmer med den planläggning som renhållningsverket medverkat i finnes intet att erinra mot den framlagda planen.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställas att styrelsen måtte besluta

att för sin del tillstyrka det framlagda förslaget beträffande planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande; och

att såsom eget yttrande till stadskollegiet översända denna skrivelse.

Göteborg den 26 maj 1970.

NILS HOLMBERG

Sven Studahl

Partille kommunalnämnd

Till Göteborgs stadskollegium

2 juli 1970

Jämlikt Göteborgs stadskollegiums remiss av den 11 december 1969 med anhållan om Partille kommuns yttrande över en av konsultbyrån GAKO AB utförd utredning beträffande planläggningen av Delsjöreservatets nyttjande, får kommunalnämnden härmed avgiva följande yttrande:

1. Kommunens synpunkter

Inledningsvis vill kommunen rent allmänt uttrycka sin tillfredsställelse över visat intresse att bevara ett ur naturvårds-

och rekreationssynpunkt så ändamålsenligt, vackert och välbeläget område som Delsjöreservatet. Otvivelaktigt är det en stor tillgång för ett storstadsområde att inom nära räckhåll ha en relativt orörd natur med en så omväxlande landskapsbild innehållande bland annat kuperad terräng, skogspartier, mossar och sjöar. Området blir härigenom ytterst lämpat för olika fritidsaktiviteter.

1:1 Uppdraget

Mot den ovan nämnda bakgrunden finner kommunen det förvånande att den arbetande gruppen för planering av området inte fått en annan sammansättning. Utredningen sträcker sig nämligen långt utöver Göteborgs stads gränser och hälften av området är beläget inom Partille kommun och närmare 2/3 av området ligger inom kommunerna Partille—Råda—Landvetter. Arbetsgruppens värderingar är i vissa fall ganska ensidiga och vederbörlig hänsyn har ej tagits till alla föreliggande problem inom denna del av regionen. En allsidig utredning bör baseras på befintlig och planerad byggnation runt området. Trots allt är det invånarna inom området i stort som i första hand berörs av utredningen. Detta är även klarlagt genom den företagna intervjuundersökningen.

Under arbetets gång har utredarna haft visst samråd med Partille kommun dels genom generalplanekommitténs arbetsgrupp, dels genom kontakt med vissa tjänstemän. En önskvärd kontinuitet av information och synpunkter för Partille kommuns vidkommande har dock icke åstadkommits.

Därmed vill kommunen också konstatera att utredningens resultat vid en annan upplaggnings måhända i vissa avseenden blivit annorlunda. Mot denna bakgrund kan det också vara en vansklig uppgift att i detalj granska utredningen, då bland annat tillgång saknas till det bakgrundsmaterial som använts vid olika ställningstaganden. Invändningar mot detaljer och frågeställningar i utredningen är dock på sin plats.

1:2 Reservatets gränser

Under detta avsnitt framhålls att det inom Stor-Göteborgs samarbetskommitté

pågår diskussioner och undersökningar om en sammankoppling av Delsjö- och Härskogsreservaten. Enligt kommunens förmenande understryker detta att planeringen av ett reservat är en regional fråga och lämpligen ej bör utredas av enbart en kommun. Då arbetsgruppen även som sin värdering uttalat att Delsjöreservatet blir den inre delen av ett stort sammanhängande naturreservat understryker detta ytterligare vikten av en samordnad planering. Därest ett sammanhängande reservat skall bildas (se kartbilaga 1) från Delsjöarna till Härskogsreservatet måste dessa grönstråk skäras av trafikleder. Trafikledernas ingrepp skall minskas så långt möjligt genom en noggrann inpassning i naturen.

Föreslagen motorvägssträckning från Angered över Mellbyfålen, Finngösa, Östra Puketorp och Öjersjö — tidigare godkänd av såväl Stor-Göteborgs samarbetskommitté, Regionplanestyrelsen som Partille kommun — förutsättes bli förverkligad. De genom området i nordsydlig riktning skärande bergsträckningarna är i dagens läge en naturlig gräns för aktiviteterna inom reservatsgränserna. En motorvägssträckning i detta avsnitt innebär inte ett allvarligt avbräck på de föreslagna förbindelsestråken, då man kunnat tillgodose de naturliga sträckningarna förbi motorvägen. Kommunen kan inte finna föreslagen motorvägssträckning ur den synpunkten olämplig. Angreppspunkter till området är jämt fördelade runt reservatet.

Utredningsgruppen konstaterar vidare att bullerstörningar från denna led skulle medföra att stora delar blir obrukbara för rekreative ändamål. Gruppen reflekterar inte närmare över det larm som staden redan åstadkommer medförande en medelljudnivå av 30 till 35 dB på de ställen där motorvägen är skisserad.

Kommunen understryker att ifrågavarande vägbygge förberetts bland annat genom förvärv av vissa fastigheter som kommer att beröras av den aktuella sträckningen. Vidare har ett planerat bostadsområde Ögärdesdalen — upptaget i kommunens bostadsbyggnadsprogram — fått utgå enär

kommunen bedömt att motorvägen kommer att beröra området. Samtidigt är den angivna sträckningen en förutsättning för utvecklingen i södra Partille så som denna kommer till uttryck i en nyligen upprättad dispositionsplan för denna kommun.

Som tidigare angivits pågår diskussioner och undersökningar inom Stor-Göteborgs samarbetskommitté om en sammankoppling av Delsjö- och Härskogsreservaten. Även vid en tekniskt lyckad lösning av en sådan sammankoppling kommer rimligtvis ändå reservaten ifråga att besväras av genomkörande motorvägar. Mot denna bakgrund vill kommunen än en gång understryka att ett förverkligande av den hittills föreslagna sträckningen är det bästa alternativet att föredraga framför den motorvägssträckning som föreslås exempelvis i kartbilaga 14. Denna sträckning skulle bland annat beröra den relativt nyanlagda kyrkogården i Kvastekulla — ett helt realistiskt ingrepp.

Vad maskvidden i primärvägnätet beträffar är den betydligt större i denna del av regionen, varvid avlastningsmöjligheterna för E3:an är få och behovet av avskärande leder stort. En förläggning av ett storflygfält till Härryda kommer inte att minska kontaktbehovet söderut från E3:an. Befintliga trafikprognoser visar att en led är otillräcklig. Flygfältets förläggning till Härryda bedöms enbart öka behovet av två nord-sydliga leder. Den omprövning av motorvägsnätet arbetsgruppen vill rekommendera med hänsyn till storflygfältet kan endast innebära ett konstaterande att belastningen ökar på de båda lederna Partille—Råda och Jonsered—Landvetter. En storflygplats innebär för övrigt inte en så avsevärd förändring av trafikbilden, då det alstras relativt små trafikmängder från en sådan anläggning jämfört med den redan befintliga in- och utpendlingen från Göteborg.

Kommunen anser vidare att utredningens uttalande att man bör »beakta de stora vinsterna ur reservatsynpunkt som uppstår om Råda—Partilleleden utgår och ersätts

med en led i ett östligare läge» är mycket svårtolkat. Tydligt syftar förslagsställarna på en dragning enligt alternativ B enligt kartbilaga 14 utan att närmare redogöra för bakgrunden till detta uttalande. Ifrågasatt varande kartbilaga härstammar från en utredning gjord av Stor-Göteborgs samarbetskommitté och Regionplanestyrelsen. Denna utredning, bedriven i nära samarbete med kommunens tjänstemän, har godkänts av kommunen. Utredningen ger efter en noggrann avvägning till resultat att den under alternativ A inrymda dragningen är minst olämplig. Varför denna kartbilaga åter redovisas uttagen ur sitt sammanhang kan kommunen ej förstå.

Avslutningsvis kan även utredningens uttalande beträffande motorvägen anföras: »Den motorväg som är planerad att korsa Delsjöområdet från Puketorp längs Ugglemossen mot Boråsvägen är däremot helt oacceptabel. Om dessa planer till äventyrs skulle realiseras måste den här föreslagna planeringen av områdets användning helt revideras». Kommunen är något tveksam om vad som inryms i detta påstående. Inga nya faktorer synes ifrågasätta hittills föreslagna motorvägssträckning.

Partille kommun har i viss omfattning planerat områden berörande Delsjöreservatet. Sålunda har framtagits en översiktsplan över södra Partille, en trafikprognos över hela kommunen och en dispositionsplan över Furulundsområdet. Kontakter har förekommit mellan kommunens konsult (VBB) och utredarna av Delsjöreservatet. Dessutom har som tidigare angivits plankommitténs arbetsgrupp för generalplan haft ett samråd med utredarna. Under dessa samråd har vissa meningsskiljaktigheter framkommit bland annat avseende på Björnäsbergets bebyggelse, Furulunds dispositionsplan i söder, badanläggningen vid Kåsjön samt Öjersjöområdet. Det senare området — av utredningen karakteriserat som en propp mitt i ett tänkt sammanhängande reservat — skulle arbetsgruppen av denna anledning helst se inlöst och successivt eliminerat.

Emellertid är gruppen införstådd med att en sådan åtgärd inte är möjlig. Kommunen vill understryka detta och delar reservatets planförhållande och fastställande av dess framtida utnyttjande i första hand är ett internt kommunalt problem i Partille.

Utvecklingsplanen för södra Partille, vilken bilägges detta yttrande, bör giva besked om kommunens uppfattning vad beträffar områdets framtida användning.

Som framgår av utvecklingsplanen är motorvägsdragningen genom Delsjöreservatet en förutsättning för utvecklingen i södra Partille. Vidare är bebyggelsen i Furulundsområdet redovisad med större utsträckning än kartbilaga 7. På Björnäsberget är även redovisad möjlig utbyggnadsreserv för ett småhusområde.

Idéskisserna över Kåsjöanläggningen respektive Blacktjärnsstugan får betraktas enbart som sådana. Ännu föreligger inget program för dessa anläggningar. Landvettervägen skall emellertid enligt kommunens planer förläggas längre österut och kommer ej att innebära ett störningsmoment för Kåsjöanläggningen.

1.3 Inventering

Under detta avsnitt framförda historiefakta och övriga områdesdata anser kommunen vara helt utan invändningar, varför särskilda kommentarer är överflödiga.

I naturvårdsinventeringen framförs emellertid en rekommendation att Delsjöområdet utlägges såsom naturreservat. Detta medför en begränsning av möjligheterna till en successiv anpassning av befintliga grönområden för den planerade utvecklingen i och omkring området. Kommunen har i sin översiktsplan redovisat avgränsningen till Delsjöområdet, vilket måste anses fullt tillfredsställande för framtiden.

2. Avslutning

Partille kommun anser att ett förverkligande av idén med Delsjöreservatet kommer att tjäna hela den omkringliggande regionen och sålunda inte bara blir ett område för den »stressade göteborgaren». Därmed

har också kommunen klarlagt att området icke enbart har sin ställning i regionen såsom ett fritidsreservat. Utredningen är mycket värdefull för den framtida utvecklingen kring friluftsområdet och har varit till god användning vid utformningen av kommunens översiktsplan av år 1969. Med vissa kompletteringar kan utredningen om Delsjöreservatet mycket väl utgöra underlag för vidare överläggningar mellan berörda kommuner och intressenter.

SVEN SVENSSON

Kommunaln ordf

Kjell Axelsson
bitr kanslichef

Stor-Göteborgs samarbetskommitté

Till Göteborgs stadskollegium

Utredningens bakgrund

Göteborgs stadskollegium beslutade den 7 augusti 1967 att utarbeta en utredning med förslag till dispositionsplan för det sk Delsjöreservatet. Motiven för utredningen anges vara följande:

Delsjöarnas användning kan förändras efter tillkomsten av Lackarebäcksvägen.

Skatåsanläggningen skall förnyas — vilket ställer andra krav även på markanvändningen i reservatet.

Brudaremossens avfallstipp bör iordningställas för fritidsändamål.

Ridfält och stigar behöver utvidgas och ett nytt ridhus planeras.

Enligt direktiven skall utredningen redovisa följande:

Gränsdragning för olika aktivitetsområden.

Entréer till reservatet.

Promenad-, löp- och ridstigar.

Detaljplan för det främre området.

Naturvårdsplan.

Utredningens genomförande

För utredningens genomförande har Göteborgs stad tillsatt en arbetsgrupp bestående av representanter för berörda förvaltningar. Med hänsyn till att utredningen hade att klarlägga frågor som berörde flera kommuner beslutade Stor-Göteborgs samarbetskommitté i samråd med Göteborgs stad att kommittén skulle svara för den interkommunala planeringsdelen, vilket skulle ske genom en särskilt tillsatt arbetsgrupp.

Områdets avgränsning

Delsjöreservatets gränser har aldrig varit klarlagda och fastställda. Områdets yta har successivt minskats, under en följd av år genom nya stadsplaneområden längs reservatets kanter.

Områdets gränser i norr, väster och söder är genom fastställda stadsplaner relativt låsta. Utredningen har ansett lämpligt begränsa området i öster i höjd med Öjersjövägen.

Utvidgning av Delsjö—Kåsjöreservatet

Områdets begränsade storlek och dess lättillgänglighet från det tätbefolkade stadsområdet medför risker för hårt slitaget på känsliga naturpartier och ett hårt utnyttjande av terrängen året om. Ett flitigt utnyttjande av området är i och för sig önskvärt men måste begränsas med tanke på slitaget. Sannolikt kommer behovet av närliggande områden för motion och rekreation att öka snabbt under de närmaste åren. Det är därför av vital betydelse både med hänsyn till dem som bor i de växande tätbebyggelseområdena och till reservatsområdet, att man i den fortsatta översiktsplaneringen strävar efter att öka reservatets yta mot öster för att på så sätt minska slitaget per ytenhet och för att ge de växande tätorterna längs E3 och riksväg 40 näraliggande och likvärdiga rekreationsområden. Möjligheterna att ge olika delar av reservatet olika karaktär och möjligheter till utnyttjande ökas också härigenom. Det är tex angeläget att vissa områden får behålla sin vildmarkskaraktär med inslag av underhållet kulturlandskap. Vissa delar bör

lämpligen utnyttjas som aktivitetsområden. De regionala organen planlägger för närvarande en rad större naturreservat. I anslutning här till kommer ovan påtalade frågor om Delsjö—Kåsjöreservatets utvidgning österut och möjligheterna att knyta an till det sk Härskogsreservatet att närmare studeras. Bedömningen kommer att ske i samråd med berörda kommuner.

Reservatets disposition

Den föreslagna dispositionen av reservatsområdet tillgodoser regionala intressen och kan med sin utformning infogas som del i en reservatsplan för regionen i sin helhet.

De mycket stora utbyggnaderna av södra och norra delarna av regionen för med sig så stora trafikmängder att de inte kan hållas på befintliga eller planerade trafikleder i Göteborg. Att utvidga dessa ytterligare eller utbyggnadsplanera för nya leder inom stadsbebyggelsen måste anses otänkbart med tanke på det intrång som skulle åsamkas befintliga bostadsområden och stadsmiljön.

Trafikbelastningen på de centrala delarna av regionen skall avlastas genom en motorvägsring. Del av denna ring måste passera genom Partille kommun, då den inte kan ges ett västligare läge genom Göteborg eller ett östligare läge på grund av att sjön Aspen och Lerums samhälle utgör hinder.

Läget för trafiklederna genom Partille har undersökts närmare av en särskild utredning. Den har undersökt såväl läget för motorvägsringen som för en eventuell ytterligare yttre trafikled, som kan motiveras, därest man önskar begränsa motorvägsringen till 4 körfält. Två lägen har kunnat anpassas till bebyggelse och topografi i Partille. Ett med västligt-inre-läge och ett med östligt-yttre-läge. Huruvida den yttre leden bör byggas ut i första hand och ingå som del i motorvägsringen kan närmare klarläggas i anslutning till pågående planläggning av trafikledsnät för regionen i sin helhet. I anslutning här till kan man även undersöka förutsättningarna att bygga delar

av den inre motorvägsringen i tunnällage som begränsar intrånget på reservatet.

Genomförandet av Delsjö—Kåsjöreservatet

Delsjöutredningen kan läggas till grund för ställningstagande till genomförandeåtgärder. Det är knappast rationellt att varje kommun svarar för sin del av reservatet. En interkommunal samverkan bör övervägas. Samverkan bör lämpligen omfatta alla större reservat inom regionen. Frågan härom kommer inom kort att aktualiseras.

Göteborg den 24 september 1970.

Stor-Göteborgs samarbetskommitté

ERIK JOHANNESSEN

Karl-Erik Jonsson

Bertil Ådahl

Av byggnadsnämnden gjord sammanfattning av utredningen

Program

Uppdraget har preciserats att gälla inventeringar, gränsbestämningar och lokaliseringsfrågor i avsikt att utmynna i förslag till plan för reservatet, varvid stadsfullmäktige på grundval av idrottsnämndens tidigare förslag angivit att följande skulle beaktas:

Gränsdragning för olika aktivitetsområden,

entréer till reservatet,

samplanering av promenad-, löp- och ridstigar,

detaljplanering av främre området samt naturvårdsplanering.

Vidare gavs vissa allmänna anvisningar.

Arbetsgruppen har med beaktande av områdets centrala läge, dess stora attraktivitet, dess i förhållande till andra aktuella naturreservat ringa storlek samt den därmed sammanhängande risken för förslitning uppställt två huvudkrav:

Skydd mot ytterligare intrång i reservatet av aktiviteter, som inte tjänar för friluftslivet väsentligt ändamål.

Urval av aktiviteter samt lokalisering och utformning av anläggningar härför på sätt som inte inkräktar på reservatets ostördhet och naturvärden.

Vid sina värderingar har gruppen ansett fem huvudfrågor vara av speciellt intresse, nämligen reservatets gränser, motorvägen Råda—Partille, Skatås anläggningen, Brudaremsan samt Nya ridhuset.

Reservatets gränser (karta 17) når i söder och öster utanför staden och berör därvid Mölndals stad samt Partille, Råda och Landvetters kommuner. Under utredningens gång har en regional arbetsgrupp varit verksam med studium av frågor som berör Delsjöreservatets fortsättning österut och möjligheter till anknäpning med Härskogsreservatet. Reservatets gränser mot öster har därför ansetts som en etappgräns. Separata utredningar pågår dessutom för områden i Partille och Landvetter. Inom staden och genom Råda kommun har den projekterade motorvägen mot Borås fått utgöra sydgräns för reservatet, och västra och norra gränsen har bestämts med beaktande av utbyggda stadsplaner.

Motorvägen Råda—Partille (karta 14), som planeras korsa reservatet strax väster om Kåsjön, är en del av Österleden som ingår i det projekterade ringledsnätet kring Göteborg. Arbetsgruppen har diskuterat vägen i alternativa sträckningar och sökt bedöma de konsekvenser den kommer att medföra.

Skatås lokalisering har bedömts med hänsyn till åtkomlighet och till disponibla ytor, och arbetsgruppen har därvid rekommenderat att en ny närsportanläggning bör lokaliseras till Skatås och där ersätta den gamla anläggningen.

Brudaremsans framtida utnyttjande har i samband med planlägningsarbetet och genom arbetsgruppens medverkan nu slutligt fastställts. Soptipningen kommer att fortsätta till och med utgången av år 1972 och ske så att en långsträckt ås uppstår. Denna ås skall kunna utnyttjas till slalomteknikbacke och annan vintersport som inte fordrar fasta anläggningar.

Nya ridhusets lokalisering har länge diskuterats och ett område norr om Töpelsgatan har till nu varit bestämt. Arbetsgruppen har dock kommit fram till den uppfattningen att detta område har nackdelarna att dels kräva från ridhuset skilda utomhusanläggningar på annat håll, dels medföra lukt- och flugproblem för såväl Kärralunds campingplats i öster som bostadsbyggelsen vid Lillatorpsgratan i väster. Arbetsgruppen anser att en alternativ förläggning till Råda säteri bör prövas.

Inventering

Översiktliga studier av naturreservat inom Göteborgsregionen har bedrivits i samband med regionplanearbetet (karta 11).

Data på besöksfrekvensen saknas men en enklare, från utredningen fristående, intervjuundersökning har utförts för att studera influensområde, färdstätt, åldersfördelning, uppehållstider, besöksvanor m m.

En bebyggelsehistorisk översikt har utarbetats av Göteborgs Arkeologiska Museum genom amanuens Johan Wigforss.

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska objekt har inventerats och förtecknats av Göteborgs Arkeologiska och Historiska Muséer. (Karta 1).

Byggnadsminnen har förtecknats av Göteborgs Historiska Museums Byggnadsminneskontor.

Berggrundsgeologisk översikt har upprättats av docent Lars Bergström, Arkeologiska institutionen, CTH. (Karta 2).

En översikt över nivåförhållandena har utförts. (Karta 3).

Naturöversikt har upprättats av naturvårdsintendent Per Wramner, Mariestad, jägmästare Martin Werner, Skogssällskapet, Göteborg samt fil kand Peter Lindberg, Zoologiska institutionen på Göteborgs Universitet. (Karta 4).

Uppgifter om markinnehav har inhämtats från respektive kommuner. Problem som sammanhänger härmed rör jakträtt, glesbebyggelse och skogsavverkning. (Karta 6).

Uppgifter om fastställda och föreslagna stads- och byggnadsplaner har sammanställts. (Karta 7).

Lantmäterikontoret i Göteborg har utfört en inventering av fritidshus. (Karta 8).

Inom stadens område har redovisats genom arrendekontrakt upplåten mark. (Karta 9).

Strandområden runt de större sjöarna inom reservatet omfattas av strandskydds- förordnande enligt naturvårdslagen 15 §. (Karta 9).

Uppgifter om vatten- och avloppsförhållandena har inhämtats från Göteborgs VA-verk samt kommunalkontoren i Råda och Partille. (Karta 10).

Trollhätte kraftverk har två höghögningsledningar som passerar reservatet. Möjligheterna att flytta den ena ledningen diskuteras. (Karta 9).

Planförslag

De grundläggande principerna för reservatets planläggning har varit att ge god åtkomlighet till reservatets naturvärden,

sprida entréer och anläggningar för att öka områdets kapacitet,

förlägga parkeringsutrymmen och stödanläggningar i reservatets periferi,

indela reservatet i områden av olika karaktär samt

främja ett utnyttjande som gör reservatet attraktivt för många människor.

Av betydelse för åtkomligheten är det yttre vägnätet som är fixerat på tre av reservatets sidor. På den fjärde sidan i öster är vägsträckningar inte slutligt fastställda. Föreslaget är dock sträckningen Råda—Partille som en del av motorvägsringen kring Göteborg. Kompletterande utredningar över primärvägnätet inom östra delen av göteborgsregionen har på uppdrag av Stor-Göteborgs samarbetskommitté gjorts på Ingenjörbyrå VIKA, som detaljstuderat två alternativa sträckningar. (Karta 12—14.)

Diskussionerna kring motorvägen mellan Råda och Partille har lett till att Ingemanssons Ingenjörbyrå i Göteborg har erhållit

uppdraget att utföra en bullerutredning, som inarbetats i utredningen. (Karta 15.)

I trafiksammanhang behandlas vidare åtkomlighet med allmänna kommunikationsmedel och med privata fordon. Ett 20-tal parkeringsytor avses med totalt ca 7 000 bilplatser (vintertid 8 000) efter full utbyggnad. (Karta 16.)

Förutom ett system av gång- och cykelvägar, behandlar utredningen ingående även rörelsestråk för terränglöpning, skidåkning, ridning, vandring och golf. (Karta 18—20.)

Utredningens markanvändningsplan (karta 17) bygger huvudsakligen på naturinventeringen och innehåller fyra typer av områden: naturområden, naturattraktioner, strövområden och aktivitetsområden. Som naturområden upptas Björnåsen norr om Lilla Kåsön samt de branta centralt belägna Knipeflågsbergen. Naturattraktioner är Edsåsen mellan Delsjöarna, Uggleberget norr om Knipeflågsbergen samt Kåsönäs i Stora Kåsön. Som strövområden har betecknats de ospecificerade markområden som tillsammans med sjöarna fyller ut och sammanbinder reservatets preciserade områden. 19 olika objekt har betraktats som aktivitetsområden:

Kålltorps fritidsgård

Kärralunds campingplats

Nya Skatås friluftsgård

Brudaremossen (f d soptippen)

Hoppbana för ridning på »Gamla tippen»

Skidhoppbackar

Delsjökolonin

Kamratgården

Lilla Torps Tenniscentrum (utanför reservatet)

Delsjö Observatorium

Sjölyckan, allt norr om Delsjön,

Delsjö golfklubb med två banor väster om sjön

Gillsås reservområde

Råda friluftsgård och campingplats samt Delsjökärr, samtliga öster om Lilla Delsjön, Råbacka reservområde söder om Lilla Kåsön

Blacktjärnsstugan vid Uggleberget samt

Kåsöns friluftsanläggning.

Särskilda funktionsplaner har upprättats för att visa lämpliga promenadvägar, vandringsleder, ridvägar samt specialspår för terränglöpning och längdåkning på skidor med hänsyn tagen till de intresseområden som finns inom området. (Karta 18—20.)

I en »årstidsjournal» har illustrerats friluftsaktiviteternas fördelning på årets månader. (Karta 21, 22.)

Utredningen innehåller för vissa utvalda anläggningar detaljdispositioner varav de för Nya Skatås och Brudareåsen upptar i detalj preciserade anläggningar medan Sjölyckan, Delsjö golfbana, Råda-Delsjökärr, Kåsö friluftsområde och Blacktjärnsstugan endast behandlas idémässigt (karta 23—29). Stora Torp med omgivande park har föreslagits som byggnadsminne och anses liksom övriga idémässigt behandlade objekt i behov av ytterligare utredning.

Betydelsen av riktigt utformad information och skyltning poängteras.

Enligt direktiven har frågor som sammanhänger med verkställighet legat utanför ramen för utredningen. I naturinventeringen har emellertid rekommenderats att området läggs ut som naturreservat i naturvårdslagens mening och att reservatsföreskrifter fastställs för de olika områdestyperna. I övrigt ges kortfattat utredningens syn på utformningen av de erforderliga beslutande och förvaltande organen för Delsjöreservatet.